

Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

Librorum De Re Diplomatica Supplementum

Mabillon, Johannes

Luteciae-Parisiorum, 1704

Librorum De Re Diplomatica Supplementum.

urn:nbn:de:gbv:45:1-3159

LIBRORUM
DE RE DIPLOMATICA
SUPPLEMENTUM.

*****
CAPUT PRIMUM.

I. *Veterum Diplomatum & instrumentorum utilitas. II. Artis diplomaticæ necessitas ad discernenda vera à falsis. III. Non ex quibusdam circumstantiis seorsim sumtis, sed ex omnium complexu hoc discrimen internosci, sed maxime experientia. IV. In his vitandum præceptus iudicium, maxime ab imperitis.*

I. UI veterum diplomatum & instrumentorum fidem atque auctoritatem elevare moliuntur, cum grandem rei literariæ perniciem inferunt, tum jus publicum, nedum privatum violare ac pervertere mihi videntur. His quippe tabulis suum unicuique jus asseritur: absque his nulla in rebus civilibus fides. Si vero historiam spectes, nutabit & mutila erit rerum mediæ ætatis & subsequentium temporum cognitio, nisi his subsidiis fulciatur & coalescat. Enimvero quorsum evadent, quæso, Gallia Christiana, Italia sacra, Sicilia sacra, aliæque similes historiæ; quorsum Annales historici Francorum, ne dicam Baroniani, si hæc monumenta detrahas & reseces? Hæc omnia perinde erunt atque male consuta nominum & quorundam factorum series, uno verbo non secus ac quadam compages nudis ossibus male cohærens. Idem dicendum de Historia Bearnensi, idem de Marca Hispanica illustrissimi Petri de Marca, quo nemo melius ejusmodi instrumentorum utilitatem ac necessitatem intelligebat. Neque vero ecclesiarum dumtaxat historiæ his administriculis opus habent; sed etiam nobilium quarumcumque familiarum antiquitas, series & dignitas absque his probationibus evanescent. Id luce clarius patet ex genealogicis nobilium familiarum libris Andreæ Chesnii, viri hoc in genere incomparabilis, & aliorum, quorum probationes fere omnes ex archivis ecclesiarum, monasteriorum, & propriæ cujusque domus, id est ex vetustis chartis & instrumentis, depromptæ sunt. Ex his nemo non videt, quanti sit momenti & ponderis hujus argumenti tractatio. In eo enim agitur causa non modo rei literariæ & antiquariæ, sed etiam ecclesiarum, monasteriorum, necnon virorum nobilium, denique fortuna universorum ac singulorum. Unde qui veterum id genus monumentorum fidem & auctoritatem vel universim, vel maxima ex parte ob levissimas ratiunculas & difficultates elevare contendunt, næ illi maximam toti rei publicæ injuriam & perniciem important.

II. At falsa sunt, inquis, vel saltem adulterata plurima ejusmodi instrumenta, quæ
Diplom. Supplem.

A

suspectam omnino reddunt aliorum omnium fidem. Primo pernego tam multa esse, ut adversarii criminantur, falsa vel interpolata ecclesiarum seu monasteriorum instrumenta. Immo Petrus Franciscus Chiffletius Soc. Jesu apud Bollandi^a continuatores testatur, sibi plurimarum ecclesiarum archiva revolventi *perraro* interpolata diplomata occurrisse. Ego vero quaedam falsa esse, quaedam interpolata, non diffiteor: at non ideo rejicienda omnia, sed quaedam regulas adinvenire & tradere necesse est ad discernendas genuinas chartas à falsis & interpolatis. Et hoc quidem mihi propositum fuit in libris de re Diplomatica: quod an quodam saltem modo assecutus sim, penes æquos, sinceros, & eruditos arbitros judicium esto. Certe, si quid ex præcepto hætenus plurimorum favore conjicere licet, mihi videtur hoc opus eis non improbatum, immo acceptum fuisse. Ceterum, quod citra jactantiam affirmare possum, non defuit mihi diligentia in difficili hoc & minime trito argumento. Neque enim solo proprii ingenii ac judicii ductu, non fortuita quorundam instrumentorum inspectione, non temerario præcipitive examine, non denique paucorum dierum lectione id operis aggressus sum; sed longo usu & diuturna experientia, post annorum scilicet fere viginti spatium, quam revolvendis & perscrutandis antiquis codicibus & archivis, legendisque veterum instrumentorum editis collectaneis operam & studium contulisset. Deinde non unius dumtaxat ecclesiæ aut monasterii, nec unius tantum provinciæ, sed multarum ecclesiarum ac regionum veteres libros, chartularia & authentica monumenta perlustravi, & alia cum aliis contuli & expendi, quo non levem tantum ac tenuem, sed quam accuratissimam & peritissimam obscuri antehac argumenti notitiam comparare possem.

Ad hæc, quia sancti Dionysii regalis monasterii archivum, quo nullum, saltem in Gallia, insignius ac locupletius esse puto, magis obvium & in promptu erat; non meis solum credidi oculis, nec judicio tantum meo; sed viros hujus Galliæ metropolis doctissimos rogavi, ut authentica sacri istius loci diplomata, præcipuaque instrumenta, quibus hoc in opere uti volebam, diligenter & accurate inspicerent, & suam de illis sententiam sincere & absque furo mihi aperirent. qui omnes ea indubitata & authentica habenda esse, meque eis, tamquam legitimis & authenticis, ad alia examinanda & discutienda uti posse censuerunt. Ex his unus superest V. C. L. Stephanus Baluzius, in his studiis, uti omnes norunt, versatissimus, qui me vera dicere non diffitebitur. Alii fuere Carolus Fresnius-Cangius, Antonius Herovallius, Johannes-Baptista Cotelierius, quorum eruditionem & in his rebus auctoritatem nemo, nisi litterarum experts, ignorat. Horum judicio fretus, Opus difficile quidem, sed, ut mihi videbatur, necessarium, aggressus sum; idque, Deo favente, ante annos viginti-duos absolvi; jamque secundis curis recognitum denuo edidisset, nisi temporum conditio id in aliud tempus magis opportunum differre coëgisset.

III. Occurrat hic forte aliquis, & dicat, nulla certa ratione, nullove indubitato argumento discerni posse genuina instrumenta à falsis; adeoque nullum eorum usum in rebus historicis certum & erroris expertem esse posse. ceterum non magni pendendum ejusmodi chartarum defectum, qui ex aliis monumentis, scilicet veterum scriptis, abunde suppleri possit. Et certe, inquires, quænam indicia certa & explorata afferri possunt ad illud discrimen statuendum? Non charta, sive Ægyptiaca, sive vulgaris, nec membranæ; non scripturæ forma, non stilus, non chronica notæ, non subscriptiones, non sigilla, non denique alia quævis indicia: cum nulla sint, quæ à perito falsario & impostore effingi non possint.

Verum, ut horum singula imitando exprimi queant, non ex illis seorsim sumtis, sed ex toto omnium illorum complexu constat veterum instrumentorum veritas ac fides. Quæ rerum congeries à nullo, quantumvis perito falsario ita confingi potest, ut non aliquod subsit falsi indicium, quod à perito & experto antiquario non animadvertatur. Inest veris & genuinis instrumentis antiquis nescio qua veritatis impressa species, quæ non raro primo conspectu oculos peritorum rapit. Quemadmodum periti aurifices aurum sincerum à falso nonnumquam solo tactu discernunt: ut pictores prima tabellarum exemplaria à secundis; numismatum denique cognitores genuina à spuris solo passim adspectu distinguunt. Quod si aliqua erunt ita perite efficta, ut veritatem propius men-

tiantur, diligens accedat examen, & falsitas tandem à cognitoribus detegatur. Id vero non tam argumentis ac ratione, quam experientia comprehenditur. Hic est lydius lapis, quo aurifices verum aurum probant, quo quis destitutus facile in errorem inducitur. Inspice colorem, nihil auro similis: vide faciem Principis, nihil melius ejus habitum ac formam refert: attende inscriptionem, ipsa est quæ genuinis imprimitur nummis. Adhibeat aurifex lydium lapidem, & tunc demum fucum agnoscat. Sic in discernendis authenticis instrumentis à falsis experientia necessaria est, quæ ingenii ac rationis sola sagacitate suppleri non potest. Si rationem exigas cur ista probem, illa rejiciam: respondeo hæc à me probari, quod scripturæ forma, stilus, ceteraque omnia id mihi persuadeant, & quod nihil in eis occurrat historicæ veritati contrarium: illa contra improbari, quod aliquid eorum desit. Si rursus inquirere pergas, cur illam scripturæ formam, illum stilum præ alio approbem; id ex longo usu & multorum ejusmodi instrumentorum cujusvis ætatis ac loci comparatione me didicisse reponam. Hac experientia qui præditus fuerit, singulas rei objectæ circumstantias uno intuitu percipiet, itaque affectus erit, ut de ea continuo rectum judicium ferat. At contra novitius & inexpertus tiro ad singula hærebit, suspensus assensum, si prudens fuerit; si vero præceps & audaculus, de iis quæ non bene capit, temere judicaturus. Sic contingit novitio logico, qui proposita argumentatione ad singulas propositiones hæret incertus: qui vero peritus est, propositi argumenti veritatem aut falsitatem statim percipit.

Idem esto judicium de arte discernendi sincera diplomata à falsis vel interpolatis: idem quoque de arte distinguendæ veterum codicum ætatis, quam nonnisi multorum codicum, qui certam temporis notam præferant, collatione cum aliis facta comparari omnes periti consentient. Qui codices quadratam formam præferunt, antiquos esse constat. Rationem quære: non aliam quam experientiæ causam afferret vel ipse Sirmundus, cui ejusmodi forma codicum maxime placebat.

Neque vero potior est conditio veterum cujusvis argumenti scriptionum. Nullum quippe genus scriptorum est, in quo falsa ac spuria veris ac genuinis opera permista non occurrant. Non historica opera, non scripta Patrum, non epistolæ decretales, non Concilia, non denique Sanctorum vitæ, ut de libris sacris reverentiæ causa taceam, ab hac labe fuere immunes. Quo pacto falsa à veris discernes? Non alio sane quam veterum testimonio, comparatione suspectorum cum genuinis, denique quodam gustu, qui ex assidua germanorum cujusque auctoris operum lectione percipitur. Hac enim ratione sincera Patrum opera à supposititiis, veræ epistolæ decretales à spuris, vera martyrum aliorumque sanctorum acta à non sinceris secernuntur.

At, inquis, ut ex propositorum authenticorum comparatione aliorum veritas, falsitasve innotescere queat, prius illorum authenticorum veritas probari & constare debet, ut ex his certum de aliis judicium ferri possit. Neque vero sufficit, ut eorum falsitas nullis se manifestis indiciis prodat: sed insuper opus est, ut certa ratione demonstratur ejusmodi chartas, quas pro authenticis habeo, esse ab omni suspitione immunes. Atqui archetyporum, saltem Merovingici & Carolini temporis, veritas certis argumentis demonstrari non potest. Unde enim argumenta illa peterentur? Ex scripturæ forma, stilo, sigillis, chirographis? At isthæc omnia falsariorum arte effingi possunt. adeoque nullum proferri potest illorum temporum archetypum, cujus *authenticitas* certis argumentis demonstrari queat. Saltem adduci debuissent archetypa illa ex locis minime suspectis, puta ex archivis publicis, quæ contra falsariorum perfidiam semper munita fuerint.

Verum, si hæc argutandi ratio admittatur, actum est de quorumlibet diplomatum & instrumentorum auctoritate, sive ad antiquiora retro tempora, sive ad posteriora & recentiora pertineant. Enimvero qua ratione, quove argumento cujusvis archetypi veritas & *authenticitas* demonstrari possit? Ex ejus comparatione, inquires, cum genuino & indubitato authentico. At dato quovis authentico, pari ratione ejus *authenticitas* certo & indubitato argumento demonstrari exigas. Idem de tertio, quarto, aliisque erit judicium. Sicque res in infinitum procedet, siquidem nullum afferri potest, quod à perito falsario confingi non possit. Nullum itaque authenticum instrumentum pro sincero & indubitato agnoscitur, non modo Merovingicæ & Carolinæ, sed etiam Capetianæ ætatis, ne quidem recentioris.

Neque hæc infitiandi ratio locum habebit tantum in re diplomatica, sed etiam in discernendis veterum scriptis sinceris à nothis & spuriiis. Ad hoc enim discrimen certo statuendum, unum cum altero comparari debebit, quorum alia pro indubitato auctoris fetu habeantur præ aliis. Atque ut exemplo res clarior fiat, affero epistolas Romanorum Pontificum, in quibus falsas non paucas haberi constat apud omnes. Quibus argumentis unas ab alteris distinguas? An comparatione? at primum de genuinis statuendum est, ut ex earum comparatione aliæ ab aliis discernantur. Da rationem cur has ab illis fecernas. Non aliam, ut puto, allaturus es, quam quia hæc stilum moresque illius pontificis, cujus nomen præferunt, omnino repræsentent, non vero illæ. At quid prohibet falsarium quempiam ita peritum fuisse, ut illius pontificis stilum omnino assecutus sit? Idem dicendum de Ignatianis epistolis; idem de plerisque sanctorum Patrum scriptis, quorum legitimis partus non alia passim ratione investigare licet. Non me fugit, præter has probationes, quæ intrinsicæ dici possunt, alias esse extrinsecas, quæ ab aliorum auctorum testimonio petuntur. Verum ejusmodi argutores ab his se facile expedituri sunt, causaturi, hæc testimonia vel ex auctoribus minus idoneis repetita esse, vel in textum illorum auctorum intrusa; immo forte dicturi sunt hos auctores supposititios: sicque omnia in pyrrhonismum abibunt.

Verum suspecta sunt, ais, archiva, ex quibus archetypa nostra defumta sunt: quæ sane pro legitimis haberentur, si ex archivis publicis deprompta essent, quæ falsariis impervia semper fuerint.

Omitto istud argumentandi genus omnino inofficiosum, & liberali homine parum dignum esse. Omitto etiam vix alia olim archiva fuisse, quam ecclesiarum & monasteriorum, ex quibus authentica nostra deprompta sunt. Erat quidem olim apud Francos archivum palatii; habenturque etiam nunc archiva tum Camera-computorum, tum Thesauri, ut vocant, Regalis: sed hæc duo recentiora sunt; illud vero antiquius jam dudum esse desiit, nec ullum inde archetypum recuperari potest. Verum, etsi qua recuperari possent, quid morosos illos censors prohiberet, quo minus hæc saltem aliunde istuc invecata vel intrusa (nam & id exemplis forte probarent) proindeque sibi suspecta, vel etiam conficta dicerent? Certe charta plenariæ securitatis in museo regio Fontis-Blaudi olim, nunc vero in regia bibliotheca asservatur: & tamen ejus auctoritatem nonnulli convellere non dubitant. Adeo nihil tam sacrum est, quod eorum censuram effugiat. At vereor ut ullum assignari possit publicum archivum, in quo quædam falsa vel interpolata diplomata sinceris ac genuinis permista non fuerint. Verum his non immoror, ne in idem vitium, quod in aliis carpo, incidere videar.

Non alia itaque ratio à me exigenda est, cur proposita à me diplomata & instrumenta pro authenticis habeam, quam quia scripturæ forma, stilus, ceteraque omnia illorum temporum, quibus subnotantur, certissimas notas præferant. Ita non solum mihi, sed etiam viris hac in arte versatissimis visum fuit. Uno verbo ad discrimen ejusmodi statuendum non exigenda ratio seu demonstratio metaphysica, sed moralis, qualis in his rebus haberi potest, non minus in suo genere certa, quam metaphysica. In ipsis enim, uti & in moralibus, falsitati & errori, sicut veritati locus est. Porro hæc moralis certitudo comparari non potest, nisi post longam & diuturnam observationem omnium accidentium & circumstantiarum, quæ ad veritatem assequendam conducere possunt. Hac potissimum ratione veterum monumentorum veritas, falsitasve demonstrari potest; constatque senatus-consultis, omniumque recte sentientium judicio, ea sincera & legitima esse reputanda, quorum falsitas nullis certis, indubitatisque argumentis evinci potest; multaque pecuniaria in eos sancita, qui vetera instrumenta falsi temere postulaverint. Viderint alii quid mereantur illi, qui omnibus vetustis monumentis pro libito abrogant fidem. Quod nemo nisi in re antiquaria minus exercitatus, nisi prorsus hospes tentaverit, quippe cui non satis perspecta & ipso usu comperta sit ejusmodi monumentorum in re litteraria, immo etiam in re publica utilitas ac necessitas.

IV. Quam ob rem qui veterum diplomatum censoriam artem informare volent; non temere, nec imparato animo hanc sibi provinciam arrogare debebunt. Nam si de uno singulari instrumento decretorium ferre judicium difficile est homini in hoc argumenti genere

genere minus versato : quanto magis de universis statuere arduum & periculosum, si non adsit ea experientia, quæ nonnisi longo hujusmodi monumentorum usu comparari potest? Nec sufficiunt ad hoc judicium humaniores artes, orationis politioris studium, nec denique lectio assidua melioris litteraturæ auctorum : immo hæc studia ad id plurimum obsunt, si eadem dicendi elegantia vel puritas in vetustis illis instrumentis exigatur. Ad hæc enim improbanda & rejicienda suoapte Marte ducitur animus politioribus illis imbutus auctoribus, quorum leges aliquo modo dediscendæ erunt, ut his infimæ latinitatis monumentis animus assuescat. Et tamen plerumque accidit, ut, qui illis studiis imbuti sunt, de his quoque summo jure judicandi potestatem usurpent, rideantque alios qui secus sentiant. Quapropter qui se rei diplomaticæ arbitros profiteri volent, de his idem exigendum est, quod de pædagogis exigebat Quintilianus^a : nimirum, *ut aut sint eruditi plane, aut se non eruditos esse sciant.*

CAPUT I.

^a Quintil. lib. 1. c. 1.

CAPUT II.

I. *Archivorum quanta cura.* II. *Pauca tamen integra restant.* III. *Nullum in Gallia magis integrum quam Dionysianum.* IV. *Dubia quadam proponuntur & dissolvuntur.* V. *Quid de Anonymo Dionysiano,* VI. *quid de Dubleto sentiendum.*

I. **M**agna fuit apud majores nostros archivorum cura, utpote quibus tota rei familiaris fortuna continebatur. Et quia maximum eis ab igne periculum erat, locus eis deputatus fornice lapideo instructus esse solebat, ad quem nonnisi per cratem ferream, quandoque duplicem, patebat aditus. In illa porro archiva non facilis, ipsis etiam domesticis, ingressus permittebatur. Hinc Hariulfus monachus Centulenses suos alloquens, ait se historiam suam in eorum gratiam scripsisse, ex domesticis monumentis concinnatam :

Quam puto vos latuisse diu, nec * vestra tenere

* s. quod

Condita secretis armaria claribus arcent.

Post ignem maxime timendum erat, non tam à barbaris aut prædonibus incurstantibus, qui chartas & membranas minime curare solent; sed à laicis & sæcularibus hominibus, qui ecclesiarum ac monasteriorum possessionibus inhiantes, titulos & instrumenta, quibus ea revindicari possent, vel subripiebant, vel flammis aquisve tradebant. Talis fuit pessimus ille Gaidulfus Italus, à Pippino rege abbatia Glannafoliensi donatus, qui, monachis inde fugatis, *testamenta*, ut vocabant, omnia, quibus prædiorum donationes constabant, partim cremavit, partim in Ligerim projecit, ne qua repetendæ substantiæ spes aut facultas monachis superesset. Jam vero in hæc tempora devenimus, ut plus timendum sit ab impetigine quorundam hominum, qui, quod ignis, barbari, ac tempus edax rerum intactum reliquerunt, quasi conjuratione facta perdere, aut pervertere moliuntur.

II. Verum quantalibet cura fuerit in tuendis ecclesiarum ac monasteriorum archivis, pauca tamen integra restant in antiquioribus locis, sive ea bellorum turbo dissipaverit, sive igne, aliove casu, sive denique custodum indiligentia perierint. nam non eandem ubique in iis conservandis diligentiam fuisse fatendum est. Ex plurimis quæ perlustravi archivis rara admodum inveni, in quibus authentica diplomata, aliave primaria instrumenta sæculo octavo superiora restent; sed longe plura, quæ sæculo nono & subsequen- tibus condita sunt. In Ravennensi tamen ecclesia supersunt monumenta non pauca in phylira exarata principatu Justiniani, & in Luccensi itidem multa diplomata membranea regum Langobardorum, uti & in Ambrosiana, ut sequenti capite videbimus.

III. At vero in Gallia plurima reperias Carolini ævi authentica instrumenta, sed non ita multa Merovingici, præterquam in archivo Dionysiano, ubi major eorum copia, quam alibi uspiam, hæctenus asservatur. Ex illis in æs incidi curavimus specimina quatuordecim, relata in libro quinto de re Diplomatica : ex quibus duo sunt integra,

Diplom. Supplem.

B

unum Dagoberti senioris, alterum Chlodovei junioris ejus filii; alia non integra, nempe unum ejusdem Chlodovei; aliud Chlotharii ejus fratris potius quam ipsius Chlodovei; duo Theoderici eorum fratris; unum Chlodovei tertii; duo Childeberti ejus fratris; unum Chilperici secundi, & unum Childerici tertii ultimi Meroveadum regis: cetera sunt testamenta hominum privatorum. Præter ea in hoc Supplemento quædam alia ejusdem temporis ex eodem archivo adjicimus, de quibus postea fusius differemus.

IV. At quæ fieri potuit, inquis, ut tam fragilis materia, charta Ægyptiaca, membranæ, quæ situ, mucore, aliisque modis tam facile consumi possunt, ad nos usque pervenerint? Deinde quis putet per tot bellorum procellas, per tot clades, tot incendia, quibus exposita fuere in primis Parisiorum suburbana, ejusmodi documenta incorrupta fuisse præ marmoreis æreisque monumentis, quibus non pepercit Nortmannorum furor? Ad hæc, quomodo ea diplomata, quæ Dagobertum spectant, effugere Anonymi Dionysiani oculos, qui Dagoberti facta & litteras recensens, ea prætermisit? immo non ille tantum, sed etiam Dubletus, qui superiori sæculo sancti Dionysii chartas omnes revolvit, & in unum corpus collegit?

Verum de quæstione facti hic agitur. Factum constat. Restant hæc diplomata, hæc chartæ. Frustra de impossibilitate causaris. Oculis tantum hic opus est. Sed oculos volo peritos, minime malignos, nullo affectos præjudicio, quales fuere eorum virorum, eruditione & auctoritate præstantium, quorum oculis ac censura hæc instrumenta ante annos viginti exposuimus. Deinde non minus fragilis est librorum materia, qui in membranis & phylira ante annos mille exarati sunt, quales tamen multos superesse ex capite proximo constabit. Porro illi, cum sæpe lecti ac manibus triti fuerint, ad hoc usque tempus durant, laceri quidem, ut hæc sancti Dionysii authentica charta: quæ omnino periissent, nisi alia charta vel linteo supposito servata fuissent.

Ut vero è cladibus illis Nortmannicis salva & incolumes evaserint, id multis modis fieri potuit. In primis nullo veterum testimonio probari potest, sancti Dionysii monasterium à Nortmannis incendio consumtum fuisse. Immo vero ex ^a Aimoino Pratenfi monacho ejus temporis discimus, Carolo Calvo id in primis curæ fuisse, ut *jam dicti sancti martyris monasterium defenderet, eo quod diva memoria genitor illius eum, cum esset parvulus, eidem sancto speciali traditione commendasset.* Fatendum est tamen, Nortmannos ^b anno DCCC LXV. istuc ingressos XIII. Kal. Novembris, ibidem viginti circiter diebus perstitisse, & quotidie prædam inde ad suas naves transportasse, & post multam demum deprædationem ad castra sua revertisse. At nullum chartis periculum erat ab illorum barbarorum manibus, qui gazas, non membranas aut cortices quærebant. Jam vero quid vetat ejusmodi chartas ante occultatas fuisse, (nam jam ab annis minimum viginti Nortmanni per has oras grassabantur) vel alio translatas fuisse cum sancti Dionysii, ejusque sociorum reliquiis, quæ ad Superiorem-curtem *, & ad civitatem Remorum tunc translatae sunt? Id autem nullo negotio fieri potuit, cum res facile mobiles sint, non vero ærea vel marmorea, si qua tunc apud nos fuerint, monumenta, quæ cum in bellicis tumultibus ægre transferri queant, barbarorum manibus, incendiis, aliisque modis facile violari potuere. Denique si in Pratenfi sancti Germani monasterio, quod tertium usque incendio obnoxium fuit, non pauca nihilo minus supersunt volumina librorum & chartarum, quale est ipsius sancti Germani Psalterium, uncialibus litteris aureis & argenteis scriptum in membranis purpureis; qualis Conciliorum codex sæculo sexto exaratus; qualis etiam insignis beati Pauli epistolarum codex, aliique scripti sæculo septimo; qualis denique censualis codex Irminonis abbatis, scriptus principatu Caroli Magni; diplomata quoque Childeberti regis & ipsius Caroli M. quidni idem contingere potuit in sancti Dionysii monasterio, ut ejus diplomata præcipua illis cladibus subtracta, ad nos usque pervenerint? Certe Corbeïense monasterium ante sæculum undecimum ter eversum ac destructum fuit, & tamen quot venerandæ antiquitatis codices ad nostra usque tempora illic reservati sint, norunt quotquot sunt in hac Urbe viri eruditi, qui eis huc transportatis usi sunt; ne quid dicam de insigni illo Benedicti III diplomate ibidem asservato, scripto in charta Ægyptiaca, quæ pedum amplius viginti in longum habet.

Porro si quid valeret contra Dionysii archivi vetera instrumenta petitum à bellis &

^a Aimoïn. l. 1.
de miraculis S.
Germ. c. 2.

^b Annal. Bertin.

* Consequens.

incendiis argumentum, æque militaret contra omnes totius Gallia, ne dicam Europæ, ecclesias, privataſque familias. nullum enim fere sæculum invenias intestinorum bellorum, nullum incendiorum expers. Ergone nullæ superesse dicendæ sunt ecclesiarum & familiarum litteræ, quibus sua bona & decora tueri possint? Quoties Turonum civitas capta, direpta, vastata fuit à Nortmannis, aliisque? & tamen quot restant in basilica sancti Martini vetera monumenta & diplomata Carolini temporis, immo etiam Merovingici? Idem asserere licet de multis aliis tum Galliarum, tum aliarum regionum ecclesiis, ut de Æduensi, cujus plurima restant ævi Carolini diplomata; & de Ravennate & de Luccensi, quarum hæc Langobardorum regum multa authentica etiam nunc servat: illa vero, id est Ravennensis, non pauca à tempore Justiniani, ut capite sequenti videbimus: tametsi omnes illæ ecclesiæ variis cladibus expositæ fuerint, non secus ac Dionysiana.

V. Qui gesta Dagoberti regis scripsit Dionysianus monachus anonymus, non videtur multo ante illas Nortmannicas strages vixisse, tum quia fabellas quasdam suæ narrationi inserit, quæ in mentem hominis æqualis aut supparis non venissent: tum quia de privilegio basilicæ Dionysianæ à rege & pontificibus Gallicanis concessio agens, inter eos ait ^a nonnullos existisse pontifices, quos hodie sancta Ecclesia sanctissimos esse non dubitat, eo quod ad eorum venerabilia sepulcra virtutes non modicas usque in præsens Dominus operetur. quæ verba non obscure demonstrant, hunc scriptorem longe post illa tempora vixisse. Idem vero Anonymus ad contexendam Dagoberti historiam quasdam ipsius regis donationes occasione data commemorat: at singulas enumerare haud quaquam ejus propositum fuit, ut ipse ^b diserte testatur, nimis longum fore, inquit, omnia enarrare, quæ rex ditandis sanctorum cœnobiis impendit; ideoque à se prætermittit dicit *ob fastidium lectorum vitandum tedium*. Frustra itaque nonnemo hujus auctoris silentio abuteretur ad elevandam quorundam Dagoberti diplomatum, quæ auctor ille non commemorasset, auctoritatem: cum ille non diplomata ipsa referat, sed ea tantum paucis attingat, quæ ad Dagoberti commendationem amplius facere ipsi videbantur.

^a *Gesta Dagob.*
c. 31.

^b *Ibid. c. 43.*

Erit forte qui hunc locum interpretetur de aliis à Dionysiano monasteriis, non vero de ipso monasterio Dionysiano, cujus Anonymus ille monachus erat; adeoque ipsius intererat omnia commemorare beneficia, quæ sacro isti loco Dagobertus contulerat.

Ita sit sane, ut ejus propositum fuerit benefacta Dionysianis collata commemorare: at ea tantum recensuit, quæ vel ipsi in memoriam scribenti venerant, vel quæ ille insigniora existimavit. Forte ejus loci archivum haud diligenter revolverat, homo alias parum accuratus, & falsus in multis: forte nec Dagobertina illa diplomata legere valebat, utpote ducentis minimum annis posterior: forte nec ipsi aditus in archivum, dum hæc scriberet, facile patebat. quod ex præmissis initio hujus capituli colligere licet. Denique auctor ille Dagobertum hoc libro posteris commendare sibi proposuerat: & tamen multa, quæ in ejus laudem cederent, de industria reticet. quidni etiam quasdam Dagoberti diplomata, si quidem ipsi nota fuerint, consulto omiserit, quæ minutiora putaverit?

VI. Longe plausibilior videretur ratio, ducta ex Dionysiana historia Jacobi Dubletii Dionysiani cœnobia, superiori sæculo edita, si hic generalem & accuratam omnium sancti Dionysii chartarum collectionem fecisset, aut facere voluisset. Verum ne decimam quidem earum partem in suam historiam transtulit: sed pro suo captu delectum fecit eorum diplomatum, quæ illustrandæ sancti Dionysii basilicæ amplius conducere posse existimavit: usus transumptis antea factis, (neque enim antiquiora illa authentica legere potuisset vir bonus) usus etiam uno alterove chartulario è multis, in quibus monasterii sui instrumenta per partes descripta sunt. Hæc porro chartularia apud Dionysianos minime supersunt omnia, sed distracta sunt in varias manus, ex quibus unum servatur in bibliotheca Colbertina. Neque enim fieri posset, ut omnia instrumenta uno aut altero continerentur. Unde apud Cluniacenses singuli abbates singula sua chartularia confici curabant, id est collectionem omnium chartarum, quæ sub unoquoque abbate factæ erant. At sive chartulariis usus sit Dubletus, sive ipsis archetypis, sive eorum exemplis; non mirum si multa Merovingicorum & Carolidum regum diplomata non retulit, quorum authentica vel legere non potuit vir bonus, vel suo proposito non satis convenire censuit. qualia

CAP. II. sunt testamenta Chrothildis matronæ & Vandemiris optimatis, necnon Agiradi Carnutensis episcopi privilegium, quorum specimina ex authenticis in æs incidi curavimus in libro quinto de re Diplomatica; quale etiam diploma Theoderici regis pro Chramlino Ebredunensi episcopo, ex authentico à me relatum in libro sexto, aliaque id genus non pauca, quæ parum aut nihil ad Dionysianam historiam attinent: sed tanto majoris momenti erant ad exhibendam tum scripturam, tum formulam veterum ejus temporis instrumentorum, quanto magis constabat nullam fingi posse rationem, ob quam à Dionysianis supponi potuissent. Si quis vero eo audaciæ deveniat, ut ea post Dubletum conficta dicere vel suspicari pergat, propterea quod in ejus collectione locum non habeant; hunc tamquam insignis calumniæ reum ad æquos judices provocamus. Næ ille pari modo supposita dicere posset alia posterorum temporum, quæ apud Dubletum non exstant, diplomata & instrumenta, ex quibus tamen complura volumina præter Dubletianum confici possent.

Non tamen insuper habenda hæc Dubleti collectio, ex qua non mediocrem historiæ lucem attulere Carolus Cointius, Girardus à Bosco, aliique eruditi viri, qui res Francicas commentariis illustrarunt. Neque enim viri prudentes existimarunt, propter paucula, id est quinque aut sex interpolata instrumenta, denegandam ceteris fidem, uti nec propter falsas quasdam decretales rejicimus ceteras, nec propter acta spuria vel interpolata martyrum, aliorumque sanctorum, omnia alia reprobamus. Unde violatæ æquitatis omnino rei censendi sunt, qui ob levia quædam quarundam chartarum errata, quæ vel ad rem explicandam, vel ad figendas chronicas notas in veteres tabulas invecta sunt, sacrum locum, Regum nostrorum donis ac cineribus venerabilem, temere falsi crimine infamant, quasi officina sit falsariorum ac falsorum diplomatum; nulla reverentia Regum ac Principum, qui sacrum hunc locum præ ceteris honorarunt, & beneficiis, privilegiisque cumularunt; nullo respectu religiosorum virorum, qui locum istum virtute ac pietate sua olim illustrarunt, illustrantque etiam nunc. At viderint illi quo pacto calumniam suam apud Deum & homines diluant: nobis sat erit ad defensionem innocentiae conscientia, & hominum longe æquiorum testimonium.

CAPUT III.

I. *Membranarum & chartæ Ægyptiacæ durabilitas.* II. *Scriptura Merovingica seu Franco-gallica antiquitas asserta.* III. *Orthographia veterum instrumentorum,* IV. *& stilus.* V. *Vitiosæ orthographiæ & latinitatis exempla.*

I. **Q**uin membranæ sint maxime durabiles, nemo nisi prorsus rei antiquariæ expertus infitari potest, cum infiniti supersint sæculi sexti ac septimi, immo & nonnulli superioris ævi codices, quibus ejus error aut pertinacia revincatur. Huc sufficeret proferre Virgilium bibliothecæ Vaticanæ, qui sæculum quartum videtur superare; & alium regie bibliothecæ paullo inferioris ætatis; necnon ejusdem bibliothecæ Prudentium, qui ad eam ætatem accedit. His adde veteres illos nostræ bibliothecæ codices, superius commemoratos, nimirum Psalterium ipsum sancti Germani, librum Conciliorum, & alios, omnes in membranis exaratos; quibus non paucos addere possem, si in re omnibus rei antiquariæ peritis omnino comperta hære liceret.

De charta Ægyptiaca, utpote magis caduca & fragili, fundatior potest esse difficultas: sed tamen non desunt antiquissimi libri, quibus ejus, ut ita dicam, durabilitas adstruatur. Et ne longius exempla petam, exstat in bibliotheca regia veterrimus codex in phylira scriptus, Aviti episcopi Viennensis homilias continens, ille ipse scilicet, quo usus est claræ memoriæ Jacobus Sirmundus in iis evulgandis. Vidimus & alios duos ejusdem materiæ codices, ex bibliotheca Petaviana & Phimarconiana, quosdam sancti Augustini sermones continentes, qui ambo annos centum supra mille peritorum judicio attingunt. Ejusdem generis est insignis ac vetustissimus codex Ambrosianæ bibliothecæ, mutilus quidem

quidem, sed multis chartæ Ægyptiacæ foliis constans, quæ quasdam particulas Judaicæ Josephi historiæ continent. Et hæc quidem exempla sufficiunt ad demonstrandam chartæ Ægyptiacæ durabilitatem in vetustis libris.

Non dispar ratio est de antiquis instrumentis, quæ nec tam sæpe teri solent, quam libri; & curiosius passim servantur, quo res familiaris plerisque magis cordi esse solet, quam libri. Iniquior proinde foret, si quis Dionysiani archivi authentica Meroveadum regum, aliorumque ejusdem avi instrumenta in phylira exarata falsi postularet, ea scilicet ratione, quod in materia fragili & minime durabili scripta sint. Neque vero in solo hoc archivo ejus generis monumenta supersunt. Vidimus quippe in Ravennate ecclesia chartas non paucas, in phylira scriptas avo Justiniani imperatoris: vidimus & alias Veronæ in museo illustrissimi Moscardi, ex quibus unum est vetustissimum omnium, quæ quidem umquam in manus nostras venerint, authenticum instrumentum, consulatu Theodosii junioris & Albinus, id est anno cccc xliv. confectum in gratiam cujusdam Sisinnii, cui res suæ à Tranquillo extortæ fuerant, sed per Pyrrhum tribunum jussu imperatoris restitutæ. In eodem museo tria exstant imperatoris hac de re comminatoria, in cortice itidem exarata; sed magis lacera & mutila, quam primum illud instrumentum, cujus exemplum, quale ex fugientibus litteris excipere nobis licuit, in hujus Supplementi Appendice referam. His adde chartam plenariæ securitatis, principatu Justiniani in phylira itidem scriptam, & in bibliotheca regia asservatam, cujus specimen in Appendice exhibendum; adde etiam Vindobonensem ejusdem temporis & materiæ, à me post Lambecium in fine libri quinti de re Diplomatica in æs incisam: quas, uti & præcedentes, si quis pro authenticis non habeat, indignus est qui audiatur, ubi agitur de re antiquaria. Multa alia ejus generis aliis in locis superesse non dubito: qualis est index reliquiarum Romanarum à Gregorio M. ad Theodelindam reginam missus, à V. C. Muratorio nuper editus, quem Mediolani in Septalino museo vidimus.

Hic præterire non possum insigne fragmentum chrysobuli, seu græcæ epistolæ cujusdam Græci imperatoris in phylira exarata. Præclarum hoc monumentum in archivo Dionysiano hæctenus servatur, sed mutilum, quod temerarius quidam nebulo alteri chartæ itidem Ægyptiacæ pro futura olim supposuit, præcisus undique particulis, ut eam alteri superpositæ & agglutinata aptaret. Charta, excepto initio, fere integra, uti & scriptura, in æs à nobis incisa, quam in spatio interlineari communibus litteris græcis reddi curavimus, ut in hujus Supplementi ectypo tertio videre licet. Cynnabari seu minio subscripta est de more Græcorum imperatorum. Consimilem subscriptionem adhibuit Carolus Calvus duobus diplomatibus, quorum alterum sancti Martini Turonensi basilicæ adhuc rex; alterum jam imperator Compendiensi sancti Cornelii ecclesiæ ab ipso constructæ indulgit. quod argumento est, hunc scribendi modum familiarem fuisse imperatoribus Græcis Calvo antiquioribus, qui eorum mores & habitum affectabat. At, quod ad rem nostram in primis facit, ex hoc minime suspecto græcæ epistolæ fragmento corticeo probatur antiquioris chartæ Ægyptiacæ durabilitas, immo & duratio in archivo Dionysiano, etiam post Nortmannorum tempestates, quibus hæc epistola superfuit: cujus scriptura exotica videri possit, si cum illius avi codicibus græcis comparetur. Unde non mirum, si Merovingicorum diplomatum characteres vulgari illius ætatis scripturæ, quæ in vetustis libris latinis deprehenditur, non omnino similes sint.

Certe in consimili charta Ægyptiaca exarata sunt duæ epistolæ, in ipso Dionysiano archivo hæctenus asservatæ, quarum una est Maginarii Dionysiani abbatis Carolino characterè scripta: altera Hadriani papæ I. ad Carolum Magnum de rebus Beneventanis, ad quas componendas Maginarius à Carolo missus fuerat. quæ posterior epistola eodem scripturæ genere, quo Benedicti III. & Nicolai I. diplomata, quorum specimina in libro V. de re Diplomatica^a exhibuimus, id est veteri Langobardico, exarata est. Nemo erit, opinor, tam morosus & iniquus censor, qui conficta putet à Dionysianis tria hæc monumenta, nullius apud eos momenti, nullius commodi: quæ cum Nortmannorum, aliorumque barbarorum cladibus in eorum archivo superfuerint, alia quoque Merovingici temporis instrumenta ibidem superesse potuisse, & re quidem vera superfuisse ac superesse manifeste probant.

Diplom. Supplem.

^a *Diplom. p. 437.*
 & 441.

C

CAP. III.

Ejusdem quoque generis est insigne Ermentrudis matronæ testamentum, caractere Merovingico in phylira itidem exaratum, varias donationes Parisiensibus ecclesiis factas continens, nullas Dionysianis, præter *lectaria duo & vestimenti parvulum*; quæ, opinor, jam pridem vetera & consumta essent; certe non tanti, ut eorum causa his temporibus quisquam falsarius esse velit. Utramque epistolam, quatenus ex evanidis chartæ litteris expiscari nobis licuit, necnon prædictæ Ermentrudis testamentum in Appendice, & quosdam horum trium etiam versus in æs incisos inter specimina inferius referemus.

^a *Diplom. lib. 1.
c. 9. n. 3. & 4.*

^b *Baron. an. 860.*

Ceterum chartam Ægyptiacam in scribendis diplomatibus membranæ ideo præferre solebant principes, quod illa uno tenore in antica, numquam in postica parte exararentur, ut alias ^a à me ostensum est. atque adeo, cum scriptura longius procederet, ampliore oportebat esse chartam, quæ, non secus ac linea tela, pro libito produci poterat, non ita membrana. Eadem ratione, cum ad principes & illustriores personas epistolæ dirigebantur, charta itidem, non membrana, adhiberi consueverat. Huc spectat Ludovici & Lotharii regum epistola ad Nicolaum I. à Baronio ^b relata, cui *embolum* addunt Gallicani præfules, in quo excusant, quod peculiare ei litteras non scripserint, & quod non in *truncardo juxta morem antiquum, sed in membranis* litteras ad eum scripserint. Emboli verba ipsa huc adscribere juvat. *Pro parvissimo temporis articulo episcopi præfentes epistolam dominorum nostrorum gloriosissimorum regum nostris litteris prosequi non potuimus. Unde etiam actum est, quod non, juxta morem antiquum, in truncardo conscripta cernitur, sed in membranis.* ubi *truncardi* nomine, si quidem hujus loci lectio mendæ expers est, intelligenda charta Ægyptiaca, quæ ex cortice, papyriacæ arboris trunco adhærente, confecta erat.

II. A charta venio ad scripturam, quæ scribendis vetustis instrumentis usui erat. Triplicis ejusmodi scripturæ specimina in libro quinto de re Diplomatica exhibuimus; Italica seu Langobardica, Franco-gallica seu Merovingica, & Carolina. Addenda fuissent Hispanica & Saxonica, si authentica primorum illorum temporum nancisci licuisset. quamquam Saxoniam quodam modo suppleant specimina, quæ ex codicibus manu exaratis in tabella v. protulimus. Unicum Hispanicæ specimen habuimus ex Casæ-Dei tabulario. Italicam veterem refert charta Vindobonensis, quam ex authentico Ravennensis ecclesiæ, velut scripturam incognitam, Lambecius bibliothecæ Cæsareæ tomo II. repræsentavit, & nos ex eo in fine libri quinti. Langobardicam veterem exhibent plurimæ litteræ, quæ authentice asservantur in tabulario ecclesiæ Luccensis & Casinensis, quarum specimina ob temporis brevitatem, dum illic versaremur, eruere nobis haud licuit. Langobardicam vero recentiore, id est sæculi undecimi, speciminum nostrorum tabella quinquagesima-prima ob oculos ponit. Duo alia specimina ejusdem formæ & temporis ex archivo Casinensi religiosus & eruditus vir domnus Erasmus à Caieta, Casinatis monasterii Prior, cum multis aliis monumentis nobis nuperrime communicavit. Merovingicæ scripturæ quatuordecim specimina in prædicto libro quinto exstant, ex authenticis Dionysianis expressa.

Hoc scripturæ genus non modo in quibusdam aliis aliorum locorum authenticis deprehenditur, verum etiam in vetustis ejusdem ævi codicibus. Etsi enim non eadem passim scripturæ forma à librariis illius temporis adhiberetur, quæ à notariis, quod etiam in subsequentibus sæculis observare licet; non desunt tamen codices, qui Merovingicam illam scripturæ formam repræsentant. Ex his unus est codex nostræ Germanensis bibliothecæ, libros Hieronymi & Gennadii de scriptoribus ecclesiasticis continens; alter Jolianus codex Gregorii Turonensis, quorum specimina in tabella vi. libri quinti conspici licet. Eandem adhuc propius repræsentant alii duo codices, unus bibliothecæ regie, jam memoratus, Aviti homilias continens: alter monasterii Luxoviensis, id est, perantiquum Lectionarium Gallicanum, quo usus sum in libro de Liturgia Gallicana. Utriusque specimen hoc loco exhibere juvat. Primum regii codicis, id est Aviti, specimen hic inspice.

Causas de pte Constantinopolitano
 dam dominus meus illis sub pte regis regimundus gloriosissimus in christo
 offilegationis expecta nobis quoque hinc hinc de officio molis etiam dupliciter
 panca oportuna in te pte pte a lumbum epre pte pte a lumbum
 uos diti ditionis in a felicitate in glauria honorum et animis nos
 in ditionis pte pte in omnia bilum quod qui de monachum populorum
 ambiguo caligantibus... vel in ditione pte pte a lumbum
 cum pte a lumbum in ditione pte pte a lumbum
 in ditione pte pte a lumbum in ditione pte pte a lumbum

Si quis hoc specimen cum ectypis libri quinti conferat, consimilem omnino scripturae formam, utrobique animadvertet, uti & in sequenti Lectionarii Gallicani.

Si dicitur hominum accepimus dicitur
 di melius est quomodo hoc est dicitur
 quod melius est quod accepimus dicitur est de hinc

In duobus illis ectypis, quibus plura alia possemus addere, vides eandem scripturae formam, idemque, ut ita loquar, corpus, atque in specimenibus Merovingicorum diplomatum, à me alias exhibitis.

Quid his opponent quivis obstinati censores? An forte dicturi sunt, Romanam scripturam hic desiderari, quae illis temporibus apud Francos recepta erat, ut ex anulorum & nummorum inscriptionibus manifestum est? Atqui nostro quoque tempore in usu est, nec tamen propterea à notariis, sive cancellariis, sive forensis curiae, hæc adhibetur apud ipsos etiam Romanos, apud quos scriptura cancellaria à vulgari longe discrepat, ut omnes norunt: ita ut vix, nisi à peritis, modo legi possit.

Certe nemo, ut quidem opinor, tamquam confictam rejiciet epistolam graecam, cujus specimen hic in consequentibus damus. Et tamen graecorum characterum forma à ceteris, qui in vetustis codicibus occurrunt, adeo diversa est, ut ii ipsi, qui his codicibus evolvendis & legendis assueti sunt, non facile epistolam illam lecturi sint. Quid igitur mirum, si Merovingica illa scriptura differat (quamquam non omnino differt) à codicibus scriptis ejusdem temporis?

At barbarica, & præter communem usum à falsariis conficta illa Franco-gallica

scriptura, ut fucum lectoribus facerent. Verum falsariorum mos est, ut potius usitata, quam insolita effingant. Porro barbaricam & lectu difficilem fuisse Meroveadum scripturam sæculi decimi & undecimi sæculi ac subsequentium temporum hominibus, constat ex vita Beregisi Andaginensis abbatis, & ex chronographo sancti Michaëlis ad Mosam: quorum alter *pro difficultate scripturae* non facile se penetrasse ait primarias sui monasterii litteras: alter *sine adminiculis rescriptorum* se Wolfoaldi conditoris sui archetypum legere non potuisse asserit: quod hodie quoque non minus molestiæ legere volentibus facessit.

Verum esto, inquis, usitata fuerit apud Meroveadas illa scriptura, annon imitatione à falsariis attingi potuit? Sed vide in quantas ineptias te revolvat ista contradicendi prurigo. His enim argutiis omnium temporum scripturas suspectas reddes, cum nullæ sint, quas vel barbaricas, si tibi cognitæ non sint; vel, si minus insolitæ, à falsariis confictas non dixeris. Sic omnia pro arbitrio vertes & invertes. Verum non ex sola scriptura, sed ex toto, ut jam dixi, omnium accidentium complexu, veterum instrumentorum veritas constat, cujus absolutam ideam numquam perfecte assequetur quivis peritissimus falsarius. Numquam enim mendacium & ars fallendi veritatem perfecte attinget. Piget ad tam ineptas cavillationes descendere: ast eo me redegit asserendæ veritatis necessitas.

Neque porro in solo Dionysiano archivo Merovingicæ ejusmodi scripturæ instrumenta, tametsi longe pauciora, supersunt. Nam, ut quædam mihi nota proferam, in Turo-nensi sancti Martini basilica asservatur Ibbonis episcopi privilegium, eodem scripturæ genere exaratum: & præ manibus habemus Adonis abbatis chartam sub Dagoberto III. pro Remensi sancti Remigii basilica. Ad hæc in monasterio sancti Michaëlis ad Mosam habentur primariæ id genus litteræ Wolfoaldi comitis pro constructione monasterii, datæ Childeberti tertii principatu, quæ archetypa in tam distantibus à se se invicem servata locis, absque ullo compacto edita, exarari non potuere eadem illa scripturæ forma, nisi hæc in publicis instrumentis tum receptissima & usitatissima fuisset. Ceterum privilegium Ibbonis eo majoris est hac in re auctoritatis, quod in eo fiat mentio tum regulæ sancti Benedicti, tum sacri illius loci monachorum. si quidem sancti Benedicti regula regnante Carolo Magno jam illic fere obsoleta erat; ibique monachi, saltem Ludovici Pii principatu, conversi sunt in sæculares canonicos, qui confingendi istius privilegii auctores cum ulla veri similitudine dici non possunt. Hactenus de scriptura.

III. Ad orthographiam veterum illorum diplomatum quod attinet, fateor illam nobis exoticam & barbaram videri: at eam ingenio ejus temporis hominum & moribus accomodatam esse contendo; nec à solis notariis, sed etiam à librariis ejusdem ævi hunc scribendi usum passim usurpatum fuisse, ut veteres illorum temporum codices probant. Neque vero hæc scribendi ratio, quæ fere tota (præter quasdam exoticas voces, illis temporibus & gentibus proprias) in permutatione litterarum consistit, prisca illis latinæ linguæ peritis incognita, aut inusitata erat. Lege Cassiodorum, alioque orthographiæ magistros, & videbis quanta fuerit apud antiquos orthographiæ diversitas. Si mirum tibi videatur, quod illorum diplomatum scriptores passim litteras *e* & *o* in *i* & *u* convertant, ut in his vocibus, *procerebus*, *nus*, aliisque similibus; adi-
^a Quintil. l. 1. c. 4. Quintilianum^a, omnesque bonæ latinitatis auctores, ibique ejus rei exempla invenies. Illic *Hecoba* & *notrix*: illic *Menerva*, & *leber* & *magester*; illic *Alexanter* & *Cassantra*,
^b *ibid.* c. 7. aliaque similia. Quin etiam Cato^b ille Censorius scripsit *dicem* & *faciem* loco *dicam* & *faciam*; & *sibe* & *quase* scriptum in multorum libris, teste eodem Quintiliano. Denique si vis, consule Columnam rostratam, in qua multæ ejusmodi litterarum permutationes occurrunt. Sed mihi locus cum Quintiliano signare fatis est. *Non enim doceo, sed admoneo docturos.*

At forte non tam te moveat illa litterarum permutatio, quam eorundem notariorum in scribendo inconstantia, qui modo *patrebus*, tum *patribus*; modo *Chaino*, mox *Haino*; modo *Dionysii*, alias *Dionysie* & *Diunensie* scribunt. At mirari desines, si in eadem eaque brevissima inscriptione idem nomen semel cum adspiratione, ac semel absque illa scriptum advertas in sequenti cætypo duplicis inscriptionis, quæ in lapide sepulchrali Hilperici,

Hilperici, apud nos, id est in Pratensi sancti Germani monasterio, ante annos sexaginta reperta fuit, qualis hic subjicitur. Sic habebat inscriptio exterior. CAP. III.

PREREGO ILPERIUS NO AFERANVR HINC OSSAMEA

quæ scriptura sic legenda: *Precor ego Ilpericus, non auferantur hinc ossa mea. sic vero interior: Tempore nullo volo hinc tollantur ossa Hilperici.*

TEMPRE NZLOVO HINTOLIANE ROS SAHILPERIE

ubi Hilperici nomen exterius absque adspiratione, interius cum adspiratione scriptum vides.

At imperitus erat ille sculptor: peritissimi vero apud Merovingicos reges referendarii, qualis Dado seu Audoënus, aliique viri ut illis temporibus doctissimi. Quasi vero referendariorum id munus esset, ut diplomata propria manu scriberent, & non potius notariorum non ita peritorum. Deinde unicuique pro libito fas erat, ejusmodi litterarum, quæ cognatæ erant, permutatione uti, vel non uti. Denique perinde erat litteræ adspiranti litteram *c* præponere, vel non. utrobique enim eadem tunc pronuntiatio erat. Sic etiam nunc Itali & Germani *michi* & *nichil* pronuntiant, etiamsi littera *c* adspiranti non præponatur. Plura hac de re in consequentibus: hic vero addi potest, orthographiam Meroveadum tempore ita corruptam fuisse, ut Carolus Magnus ejus emendandæ curam Alcuino commiserit. quod quidem Alcuinus præstitit, discipulos insuper monens, ut

Per cola distinguant proprios & commata versus,

Et punctos ponant ordine quosque suo.

cum antea uno tenore & sine ulla distinctione verba & versus describerentur.

IV. Quod spectat stilum Merovingicorum diplomatum, cum scabrosum, & salebris respersum esse constat. Verum hæc salebræ eorum auctoritati adeo non officiant, ut contra, si deessent, suspecta esset illorum diplomatum fides. Porro hæc quæ putantur vitia, excusantur formularum usu, consuetudine vulgaris sermonis, ac scribendi ratione. Si formulas illorum temporum consulas, omnes hanc sermonis rusticitatem præ se ferunt, nec tamen suspectæ esse possunt. quippe quæ nihil, quod ad privatorum fortunas spectet, nullam aliam vel minimæ suspicionis notam contineant. Præ his omnibus celebriores sunt Marculfi formulæ, in quibus hanc sermonis duritiam & ineptam plane rusticitatem is, qui primus illas in lucem protulit, magnus ille Hieronymus Bignonius animadvertit. Verum tanti viri judicio facilis Marculfi hac in re defensio est. *Mores enim illorum temporum etiam sermonis inculta rusticitas penitus ostendit.* Unde idem Bignonius lectorem monet, ne variis solæcismis, qui sæpius occurrunt, offendatur, sed ea tribuat Marculfi ætati. quo tempore Gregorius episcopus Turonensis, quamquam haud ineruditus, historici operis initio veniam à lectoribus petit, *si aut in litteris, aut in syllabis grammaticam artem excesserit.* & initio libri primi de gloria Confessorum, se sæpius pro masculinis feminina, pro neutris masculina commutasse; pro ablativis accusativa, rursus pro accusativis ablativa posuisse. Quam ob rem Marculfi contextum, prout in authentico exemplari scriptus erat, ab se editum fuisse testatur vir clarissimus. Nam si ea omnia errata immutanda fuissent, *non jam Marculfus, inquit, sed alius proditurus auctor videretur.* Addit tamen se in hujus auctoris editione *non parum laboris in perpurgando infumississe, nec minus curando, ne quid temerè immutaretur: sed tamen ea, quæ scriptorum incuria manifesto irrepserant, emendasse, dubiè reliquisse.* In hac porro editione usum se fuisse dicit regio exemplari, quo itidem usus est cruditissimus Baluzius, cum Marculfi formulas in Capitularium regum nostrorum

Diplom. Supplem.

D

a V. Alcuin.
ep. 15.

CA P. III. collectione recensuit cum iis etiam erratis, quæ Bignonius scriptorum incuria irrepsisse putavit, & ab se emendata fuisse confitetur.

Possem huc afferre formulas Alamannicas, à Goldasto vulgatas, in quibus idem fere stilus, atque in Marculfianis habetur. Verum proposito nostro magis conveniunt veteres formulæ Andecavenses, quas ex codice Weingartensi post editum opus de re Diplomatica in tomo quarto Analectorum typis committendas curavi. Weingartensis codex, ex quo eas eruimus, exaratus est anno Theoderici regis tertio, quod vel de Theoderico Chlodovei junioris filio, vel de Calensi interpretandum. In his formulis nomen Childeberti regis non semel occurrit, primi an tertii, non liquet. nam Childebertus secundus, Sigiberti filius, Austrasiæ & Burgundiæ rex, Andecavos suæ ditioni subjectos non videtur habuisse. In formula xxxvi. non obscure mentio fit de Britannico & Wasconico bello, quod ad Dagoberti principatum referri potest. Ut ut est, formulæ istæ, Marculfianis saltem æquales, si non eis superiores, eodem omnino stilo & cum iisdem navis conscriptæ sunt; atque adeo aptissimæ ad adstruendam Dionysianorum diplomatum fidem, in quibus idem stilus, eademque formulæ observantur. Ideoque tum ob hanc causam, tum quia multa observatione digna hæc formulæ continent, eas in hujus Supplementi Appendice recudere visum est operæ pretium. Ex his nemo non intelligit, nonnisi inepte Dionysianis diplomatibus opponi posse stilum politiorum sæculi quinti & sexti auctorum, quorum longe dispar & materia, & scribendi ratio erat. His quippe pro regula erant grammaticæ leges: at notariis veteres formulæ, sive Marculfianæ, sive illæ Andecavenses, aut quævis aliæ similes; in quibus vix grammaticalium legum ulla ratio habebatur, prout vulgaris consuetudo latini sermonis, forensisve usus tunc exigebat. Quamquam non deerant etiam illis temporibus auctores, qui hæc grammaticalia parum curabant, ut de Gregorio Turonensi modo vidimus. Denique si illa diplomatum vitia expendantur, hæc fere omnia oriuntur ex litterarum cognatarum permutatione, qualem in probatis etiam vetustis auctoribus usui fuisse superius demonstratum est.

V. Antequam hoc caput finio, lubet quædam antiquioris latinitatis exempla in medium afferre, ut, comparatione cum nostris authenticis facta, dispiciat lector, utra latinitas politior fuerit. Una est veterrima inscriptio Romana, ab Hieronymo Alexandro brevi commentario explicata, quæ sic habet.

HONC. OINO. PLOIROME. CONSENTIONT. R
DUONORO. OPTUMO. FUISE. VIRO.
LUCIOM. SCIPIONE. FILIOS. BARBATI.
CONSOL. CENSOR. AIDILIS. HIC. FUET. A
HEC. CEPIT. CORSICA. ALERIAQUE. URBE.
DEDET. TEMPESTATEBUS. AIDE. MERETO.

Hanc vero eximius vir Sirmundus ita legendam censuit:

Hunc unum plurimi consentiunt Romæ

Bonorum optimum fuisse virum

L. Scipionem. Filius Barbati

Consul, censor, adilis hic fuit.

Hic cepit Corsicam, Aleriamque urbem.

Dedit Tempestatibus ædem merito.

ubi vides Tempestatem ædem sacratam, qua de re Ovidius in libro vi. Fastorum, notante Fabretto:

Te quoque, Tempestat, meritam delubra fatemur,

Cum pane est Corsis obruta classis aquis.

Placetne tibi hæc latinitas præ stilo nostrorum authenticorum? Et tamen ita scriptum CAP. III.
fuit in ipsa urbe purioris sermonis. Vis adhuc & aliud posteriorum temporum? Præsto
est epitaphium Victorini pueri, cujus corpus è cæmeterio Cyriaci erutum, pro mar-
tyre venerabilibus Turonica sancti Martini basilicæ canonicis ex dono Alexandri VII.
ab episcopo Heliopolis *De Palu* concessum est cum marmore, cui insculptum est epita-
phium in hunc modum.

FLAVIIS LUPICINO ET IOBI
NO CŌNŌSS̄ VII. IDUS IUNIAS
DECESSET DE SECULUM
PUER VICTORINUS QUI
BIXIT ANNUS XXXVII. M̄ X.
D X. ET CUM UXSORE
FECIT ANUS II. M̄ III
D̄ V. IDUS IUNIAS VENE
MERENTI IN PACE.

Hoc epitaphium convenit anno reparatæ salutis CCC LXVII. quo anno Lupicinus &
Jovinus consules erant. Quis putaret sic tunc temporis scripsisse & locutos fuisse Romanos?

At fortasse exempla è Gallia postulaveris. quamquam permirum esset, Gallos Lati-
nis ipsis, id est Romanis, & rectius scripsisse, & politius. En tibi duo ex Sponio ^a pro-
fero, alterum sæculo quinto, alterum insequenti Lugduni composita: ut ex his appa-
reat, qualis tum orthographia, tum stili polities in ipso Galliarum tunc Athenæo
fuerit. Primum est hujusmodi:

*a Spon. antiq.
Lugd. p. 48. &
74.*

HOC TUMULO QUIESCIT BONE MEMORIUS CESARIUS.
VIXIT ANUS XIII. REQUIBIT IN PACE SUB DIE X.
KAL. DECEMBRIS. ANASTASIO ET RUFO VV. CC.

id est anno Christi cccc xcii. Verum alterum longe magis scabrosum, cujus
hic tenor.

† EPITAPHIUM HUNC Q̄INTUIS *LECTOR BONE RECOR-
DATIONIS AGAPI NEGUCIATORIS MEMBRA QUIESCUNT.
NAM FUIT ISTE STACIO MISERIS ET PORTUS EGINIS OMNEBS
ART̄S *FUIT PRAECIPUAE LOCA S̄CTORUM ADSEDUE ET ELE-
MOSINAM ET ORACIONEM STUDUIT. VIXIT IN PACE
ANN̄S LXXXV. OB. VIII. KAL. APRILIS LXI.
P. C. JUSTIN. INDICT. QUARTA.

** Quod intuis
pro inuieris.*

* Arx.

Vide quanta in his elegancia, quam insignis orthographia! Et tamen hæc epitaphia
composita fuere temporibus virorum eruditorum, Apollinaris-Sidonii, Cæsarii, Caf-
siodori, aliorumque similibus, qui in litteris floruerunt. Plura id generis ex Grutero
adduci possent: at vereor ne hæc quoque modum excesserint.

Huc multa quoque alia proferri possent argumenta ex variis libris eo tempore scriptis,
quo authentica nostra exarata fuere. In his unus est Ludovici Magni apud Parisios
collegii vetus codex, Fredegarii chronicon ^b continens, in quo non modo scribendi
ratio vitiosissima & inconstantissima est, sed etiam mendosissimus stilius, qualis est
scriptoris subscriptio, cujus hæc tantum verba legi possunt. *Invenit Lucerios presbeter
monacos dom.... tuma.... per ista croneca, & per alia croneca.... quod septaogenta anni
sunt.... sus, quod sextus miliarios.... esse explitos. Computavit ipsos annos in upen.... in
indictione exsiente tertia d....o quarto Dagoberto regnante.* Hæc sunt illius temporis ele-

*b V. Ruinartii
pref. in Gregor.
Tur. n. 143.*

CAP. III. gantia, authenticis sane nostris haud politiores. At imperitus monachus erat Lucerius ille, inquit. An vero putas elegantiores fuisse illos notarios, qui publica tunc instrumenta scribebant? Immo contrarium mihi persuadent veteres formulae, ut Marculfianae, aliaeque similes, quas notarii illi praec oculis habebant.

Neque vero forenses tantum formulae hanc sermonis barbariem admittebant, sed etiam inscriptiones, quas viri principes suis sigillis apponebant. Ex his unicam affero inscriptionem Paldolfi & Johannis Capuanorum principum, quorum sigillis haec inscriptio apposita cernitur, PALDOLFI ET JOHANNI PRINCIPIBUS, ut in eorum sigillorum ectypis inferius videbimus. quae vitia non indiligentiae notarii cujuscumque imputanda sunt, sed ipsorum principum ingenio, qui tamen in orbe Latino florebant saeculo undecimo, quo tempore haec loquendi barbaries in Latinis auctoribus non observatur. Non itaque mirum, si sexto, septimo & octavo saeculis similes barbarismi occurrunt in publicis ac forensibus instrumentis, in quibus hodie quoque obsoleta non pauca vocabula pro consecratis habentur.

CAPUT IV.

I. *Varia corruptorum instrumentorum genera.* II *Interpolatio quot modis fiat.* III. *Tres falsorum species.* IV. *Hae à peritis antiquariis discernenda.* V. *Ordo Benedictinus ab erudito Jesuita vindicatus.* VI. *Falsi criminatio quo poena genere expianda.*

I. **E**T si in libro primo de re Diplomatica, capitibus sexto & septimo, de corruptione veterum instrumentorum data opera egerim; juvat tamen hoc loco paucis retractare idem argumentum. Duo universim corruptorum instrumentorum genera distingui possunt. Alia quippe falsa, alia interpolata. Rursum falsorum tres sunt species, nempe refectorum, adulteratorum, & absolute falsorum. Interpolatio fit tantum in transsumtis. Si quod enim falsi vitium authenticis insertum sit, id vitiatorum loco habendum est.

II. Magnum discrimen inter falsa & interpolata. Falsa enim nullo pacto excusari possunt: sed interpolatio ut plurimum venialis est. Haec adjectione, immutatione & errore fieri potest. Scilicet qui chartas authenticas ecclesiae vel monasterii in unum corpus, quod chartularium vocant, redigebant; sicubi annos dumtaxat pontificum regum aut imperatorum antiquioribus instrumentis appositos deprehendebant, de suo annos incarnationis, vel etiam indictionem adjiciebant, ut tempus dati instrumenti accuratius distingueretur. qua in re non raro peccabant in chronologiae regulas, sed non contra justitiae leges. Et haec est interpolatio, quae fit per adjectionem. Alia fit per immutationem, cum scilicet unum vocabulum alio redditum, vel temere emendatum est. quod accidit nonnumquam imperitis, qui se peritos putant, ut qui *se-um* in antiquis illis instrumentis legebant, forte substituebant *feodi* vocabulum, quod priscis illis temporibus necdum in usu erat. Denique ex scriptoris errore saepe fit, ut vel in authenticis difficilis lectione non satis exercitatus, vel fallente oculo, aut unum verbum transsiliat, aut unum pro alio vocabulum, plurave describat. Atque inde oriuntur transsumtorum variae lectiones, quarum diversitas authenticorum auctoritati obesse non debet.

III. Falsorum, ut jam dixi, instrumentorum tres sunt species, quorum alia refecta, alia adulterata, alia absolute falsa dici possunt. Refecta voco, quae amissorum authenticorum loco supposita sunt. Adulterata sunt ea authentica, quibus ab impostore aliquid insertum, vel additum est. Absolute falsa, quae nullo veri authenticici fundamento nituntur. Haec quidem omnia legum censura coercenda sunt, sed maxime tertium genus, quod rei publicae maxime exitiale est; meritoque ejusmodi instrumentorum auctores gravissima plectendi poena. at talione quoque multandos eos, qui alios falsi crimine infamant, decernunt leges.

IV.

IV. Ex his omnibus, sive falsis, sive interpolatis, nullum tanta arte effingi, vel refingi posse puto, cujus falsitas vel interpolatio à perito antiquario detegi non possit. Ea est enim veritas, ut luceat per se se; totque circumstantiis munitur, ut mendacio & falso, quantumvis belle fucato, semper aliqua desit. Fuit ante annos centum & viginti vir quidam litteratus, qui eloquentiæ suæ ac publicæ fidei facturum periculum, amissum Ciceronis librum, quo insignis ille orator se ipse de Tullia filia morte consolatus est, restituere tentavit, & se in veteri codice invenisse jactavit, cumque ipsius Ciceronis nomine typis Gryphianis in lucem emittere curavit. Hujus rei causa varia illius libri fragmenta, quæ apud veteres dissipata erant, recollegit, eaque tam belle simul contexit, ut suppositivus liber Ciceronem ipsum nonnullis referre videretur. Fraudem nihilo minus statim detexerunt viri Ciceroniani, in primis Justus Lipsius, qui nihil, præter nomen Ciceronis, in illo libello se deprehendisse palam testatus est in epistola ad Christophorum Plantinum. Spurii tamen libelli defensionem Carolus Sigonius, tamquam proprii fetus, duplici oratione suscepit hortatu Antonii Vianelli Veneti, qui illius libelli parens creditus est. Verum Sigonii auctoritas ejus fucum non sic absterfit, ut amœnorum litterarum magistri eum pro adulterino fetu non habuerint. Adeo verum est, nullum esse tam belle fucatum & compositum mendacium, quod non aliqua sui parte artem ac dolum prodatur.

His opponi potest diploma Lindaviense, Ludovico Pio adscriptum, quod ita perite effectum dicitur, ut & scripturæ forma, & Ludovici monogramma & effigies sigillo impressa, genuina ipsius imperatoris diplomata perfecte repræsentent. Verum, ut certum de hoc diplomate judicium ferri posset, necesse esset ipsum diploma coram inspicere, aut certe integrum exhiberi. Ejus quidem specimen in æs incisum protulit Conringius, sed dimidiatum, quod nec perfecte Ludoviciana scripturæ formam refert. Deinde saltem suppositio probari potest, cum ex diplomatis contextu, tum ex inserto nomine Rabani archiepiscopi, cujus rogatu diploma istud impetratum dicitur: qui Rabanus nonnisi post annos à morte Ludovici septem ad sedem Moguntinam promotus fuit. quod unum sufficit ad demonstrandum id quod mox dicebam, numquam ita sibi constare mendacium & falsitatem, quin aliqua sui parte fraudem prodatur. Neque enim, ut alias dixi, ex sola scripturæ vel sigilli forma, sed ex omnium circumstantiarum complexu veritas authenticorum diplomatum dijudicanda est. Forte Lindaviense istud diploma ex eorum numero fuerit, quæ *refecta* modo appellabam. Quamquam ejus defensionem adversus Conringii censuram nuper suscepit eruditus presbyter Soc. Jesu, Maximilianus Rasserus, libro edito Constantiæ anno MDCXCI. cui id gratiæ acceptum referre debemus, quod Ordinis nostris causam adversus Conringium tueatur, ut mox videbimus. At quaecumque sit istud Lindaviense diploma, certum est contra Conringium, Lindaviense scilicet virginum cœnobium principatu Ludovici Pii conditum fuisse à viro principe, nomine Adalberto; eoque in loco primitus exstitisse, id est in peninsula lacus Constantiensis, ubi stat urbs Lindavia, quæ haud dubie cœnobio suam debet originem, suumque progressum. quod in tomo secundo nostrorum Annalium demonstratum.

V. Conringii prædictam censuram multis aliis capitibus falsam esse ostenderam in libro III. de re Diplomatica, capite tertio. qua in re multum mihi debere fatetur eruditus ille Jesuita, quod communem hostem plaga non una multaverim, adeoque magna ipsum oneris parte liberaverim. Tum ille sancti Benedicti familiam ab iniusta per Conringium confecti Lindaviensis diplomatis nota^a vindicat; improbatque quod attexuerit hic auctor censuræ suæ Gabriëlis Naudæi satyram, an diras, contra totum amplissimum magni Patriarchæ cœtum, easque ipse latinitate donaverit. quod facere boni viri non fuisse dicit. Nam vel ea labes, inquit, adulterandi nimirum Pontificum, Cæsarumque diplomata, vere adhæsit Ordini tam inclito; vel ab homine irato, & sui præ vindictæ cupidine impote, ex toto, aut magnam partem per nefas conficta est. Si illud; profecto lex illa caritatis, tantopere in sacris oraculis inculcata, non faciendi alteri, quod tibi fieri nolis, vulgari & propalari arcanum non sinebat; tantoque minus sinebat, quod res non unum aliquem hominem, sed cœtum numero am-

^a Defensio diplom. Lindav. c. 1. n. 8.

CAP. IV. „ plissimum, antiquitate venerabilem, & nullis non titulis hodieque præfulgentem,
 „ tangebatur. Nec enim vel privatus quisque æquo fert animo, quod nullus, aut pauci
 „ sciebant, id unius loquacitate populi rumore fieri. Quid ergo necesse erat communi
 „ eruditorum lingua vulgari, quod soli Galli, & ex his non multi, ad eam diem le-
 „ gerant, & sciebant? At si commenta sunt ista hominis rancore & invidia tabescentis,
 „ ut sane esse existimo; quæ prudentiæ, quæ humanitatis, quæ caritatis jura ac leges
 „ sinebant, ne dicam jubebant, tenaci chartarum memoriæ eadem illini, & viros plane
 „ innocentes tam turpiter & ignominiose coram eruditis omnibus traduci? Quem igi-
 „ tur æstimabimus Conringium, qui istud facere non dubitarit? quid fidei mereatur,
 „ qui nullo vel suo, vel publico emolumento famam alienam tam invidie allatravit, tam
 „ probrose traduxit? hoc omnino est artibus non bonis uti. Addit eruditus vir, etsi
 „ confictum esset diploma, non nisi temere hanc suppositionem Benedictinis esse impu-
 „ tandam: cum à causidico aut œconomo quopiam fabricari potuerit: maxime cum
 „ locum illum Benedictini numquam occupaverint. Hæc religiosus Soc. Jesu presby-
 „ ter ad hominem heterodoxum. Non morabor in parte hac: nimium est quod intel-
 „ ligitur. Id unum addo, si qua in monasteriis nostris vitiosa instrumenta deprehenduntur,
 „ (id quod sibi *perraro* tabularia nostra revolventi occurrisse Chiffletius asserit)
 „ ea fere omnia esse ex eorum numero, quæ transumpta vocantur, quorum errata ex-
 „ scriptorum, non authenticorum vitio tribuenda sunt, qui aliquando annum incarna-
 „ tionis vel indictionem de suo addiderunt chronicis notis; aliquando vocem obsole-
 „ tam alia usitatori commutarunt.

CAPUT V.

I. *Afferuntur authentica, quorum specimina exhibuimus, scilicet Dagoberti senioris. II. Chlodovei junioris ejus filii. III. Theoderici regis. IV. Tum subsequentiū regum Meroveadum.*

I. **A**D ferendum judicium de veris ac genuinis instrumentis, eorumque discrimine à falsis, nihil aptius & convenientius visum est, quam indubitata proponere cujusque ætatis monumenta, ad quorum amissim cetera exigentur. nam in his potissimum rebus minus valent præcepta, quam experimenta. Quam ob rem in libro quinto de re Diplomatica varia exhibui specimina diplomatum & chartarum ex variis archivis, sed maxime ex Dionysiano, cujus in primis causam defendendam susceperam. Et quidem, quod primam regum nostrorum stirpem spectat, nusquam alibi tot ejus authentica diplomata reperias. In his vero speciminibus magna cernitur scripturæ uniformitas, non coacta, sed sponte nata, adeoque genuina; magna item convenientia cum aliis ejusdem temporis aliarum ecclesiarum instrumentis; magna conformitas stili, & contextus cum formulis Marculfianis: magnus denique cum accurata illorum temporum historia consensus, ut ex consequentibus patebit.

Primum specimen est archetypi Dagoberti senioris, villam Itinoscoam sancto Dionysio conferentis: quo in specimine, quod fere integrum diploma exhibet, præter pauca scilicet, quæ detrita sunt, nihil occurrit, quod æqui ac minime morosi lectoris censuram non facile ferat. Certe hæc donatio nulli alteri tribui potest, quam Dagoberto, à cujus principatu ad nostrum usque tempus semper aliquid dominiū habuere Dionysiani in illa villa, quam veteres *Itinoscoam*, posteri *Eseuam*, vulgus *Esconan* appellat: ubi jus mutationis, ut vocant, hæctenus retinent. Tantum de illo diplomate. nam minutissimas quaslibet difficultatiunculas afferre & excutere, quamquam id perfacile, hominis esset suo, lectorumque otio abutentis. Si quem tamen moveat, quod Dagoberti nomen paullo aliter quam in vulgatis libris scriptum sit; etsi id levissimum est, in consequentibus habebit, quo suæ hæsitati fiat satis.

II. Secundum specimen exhibet integrum Chlodovei junioris diploma de libertate monasterii Dionysiani. Editum est primum hoc diploma à Dubleto, dein à Sirmundo,

ac demum à Cointio, quorum duo postremi barbarissimos & scripturæ nævos emendarunt. Cointius vero, qui hoc præceptum *formule Marculfi adeo consentaneum* existimat, ut nullam in eo falsitatem aut interpolationem agnoscat; nihilo minus expungit episcoporum ac procerum subscriptiones, ratus, præceptis regiis neminem subscripsisse præter regem, ejusque referendarium. quod verum non esse ostendi in libro II. capite XXI. & in notis ad illud præceptum libro VI. Hujus diplomatis meminit Anonymus monachus in libro de gestis Dagoberti, refertque non ipsius diplomatis verba, sed orationem Chlodovei ad pontifices ac regni proceres habitam post conditum diploma; tum subdit: *Itaque dum regem omnes regni principes concionantem attonitis auribus diligenter intenderent; pontifices qui aderant, optimam regis devotionem adprobantes, præceptum ab ipso rege modo supra scripto factum, tam rex, quam pontifices & principes, qui præsentibus aderant, firmaverunt.* Ex quibus patet, sermonem prædictum ipsius Chlodovei concionantis ore prolatum fuisse, si tamen ab illo Anonymo confictus non est historico more: adeoque hic sermo substantiam, ut ita loquar, non verba ipsa diplomatis continere dicendus est.

His litteris subscripsit Chlodoveus rex interposita quadam monogrammatica specie, in cujus apice hi characteres videntur, SIG. in medio littera S, & in extrema fere parte vocula REX. In notatione ad hoc specimen legeram SIG. quod signum cujus esset, falsus sum me divinare haud potuisse, neque certe possum etiam nunc. Tunc quidem conjeceram signum esse Sigiberti Austrasiæ regis, Chlodovei fratris, quem anno regni Chlodovei septimo-decimo superstitem fuisse inferius ostendam. Nihil itaque vetat, quo minus prædicto Chlodovei fratris diplomati subscripsit, etsi hanc conjecturam maxime dubiam & incertam existimo. Neque tamen illud insolens, quod rex Austrasiæ simul cum rege Neustriæ, præsertim si essent fratres, simul subscripti reperiantur. Argumento est tremissis aureus, Massiliæ^a cusus, in cujus antica parte legitur CHILDERICUS REX, qui Massiliæ tum dominabatur, & in postica CHLOTARIUS REX, ambo fratres, filii Chlodovei junioris.

^a Bouche Hist. Prov. lib. 5. sect. 1. cap. 11.

Anonymus in libro de gestis Dagoberti post præmissa subdit, inter illos pontifices, qui superiori Chlodovei præcepto subscripsere, nonnullos existisse, quos hodie, inquit, *sancta ecclesia sanctissimos esse non dubitat*, ad quorum sepulcra virtutes non modicas Dominus operatur. Hi sunt *beatus Audoënus & sanctus Rado frater ipsius, necnon beatus Palladius, & sanctus Clarus, atque domnus Eligius, vel sanctus Sulpicius, beatus quoque Aubertus, & domnus Castadius, sanctusque Etherius, aliique quamplures, & venerabilis Landricus Parisiorum episcopus.* Et tamen in subscriptionibus istius diplomatis non invenitur sive beatus Audoënus, sive sanctus Sulpicius. quod vel diplomatis, vel anonymi fidem suspectam reddit. At constat anonymum falli saltem in Sulpicio. Non alius quippe per id tempus occurrit in Gallia sanctus Sulpicius, quam ejus nominis episcopus Bituricensis, cognomento Pius, quem fere decennio ante conditum istud præceptum decessisse ex Cointio, aliisque constat. Certe prædicto diplomati subscripsit ejus successor Wlfoleudus. Ad beatum Audoënum quod attinet, si verum est eum regiis illis litteris subscripsisse, (cujus rei non satis idoneus auctor ille anonymus) unus ex illis dicendus est, quorum nomina in archetypo legi non possunt, in specimine nostro punctis notata. Idem, ac de his duobus, ferendum judicium de aliis quibusdam ab anonymo memoratis.

Inter optimates, qui eidem præcepto subscripsere, unus est Radobertus *maj. dom.* id est, si bene capio, *major-domus.* quo nomine nullus, sive in Francia seu Neustria, sive in Burgundia, sive in Austrasia major-domus per id tempus invenitur. Si quidem in Francia Erchinoaldus, & in Burgundia Flaocatus sub Chlodoveo juniore; in Austrasia vero Grimoaldus sub Sigiberto hac dignitate potiti sunt. Restat igitur ut prædictus Radobertus major-domus fuerit, si non Aquitaniæ, quæ majorem-domus aliquando habuit, saltem Balthildis reginæ. nam & reginis suum fuisse majorem-domus, non alium volo magis idoneum auctorem, quam Gregorium episcopum Turonensem, apud quem Waddo major-domus^b Rigunthis reginæ non semel laudatur. Nisi forte dixeris, Radobertum dici majorem-domus eum ad modum, quo

^b Gregor. Tur. lib. 6. c. 45. & lib. 7. capp. 27. § 8. & 43.

CAP. V.

^a *Valef. lib. 21.*
& Coint. V. Can-
giam.

^b *Valef. lib. 11.*
p. 180.

Childericus Leodegarium Æduensem episcopum *majorem-domus* constituisse dicitur ab Ursino in ejus vita, id est præcipuum^a consiliarium, ut viri docti explicant. Quin etiam villarum regiarum procuratores nonnumquam *majores-domus*^b dicti sunt. At potius crediderim, Balthildis reginæ *majorem-domus* fuisse Radobertum, qui forte non alius sit quam Rodobertus seu Chrodobertus ille palatii comes, cui Ebroïnus Leodegarium ultimo custodiendum tradidit. Hactenus de illo Chlodovei præcepto, cujus variantes in editis lectiones neminem movere debent: quæ quidem varietas tribuenda est vel imperitiæ eorum, qui authenticum non recte legerunt, vel eorum arbitrio, qui in suis editis autentici navos, uti Cointius passim, correxerunt.

Tertium specimen est ejusdem Chlodovei, donationem villæ Cotiraci sancto Dionysio à Dagoberto factam cum Nantechilde parente sua confirmantis regio præcepto, cui rex ipse, ejusque genitrix *se propriam subscriptionem inserere non posse* dicunt. Utrum id ex scribendi imperitia contigerit, an alia ex causa, non satis ex his verbis intelligitur. Quid si ex morbo, aut alio quovis impedimento? Sed esto, id ex scribendi imperitia factum sit. Certe eo tempore res insolens non est, ut rex adhuc tenellus, & Nantechildis seu Nanthildis ejus mater, *de ministerio* ad regium thronum evecta, scribendi imperiti fuerint: cum ex Eginhardo sciamus, Carolum Magnum, tanti ingenii tantæque eruditionis principem, nomen suum scribere non potuisse. Quod de multis aliis regibus, principibus, immo etiam de episcopis & clericis nonnullis à me observatum in libro II. de re Diplomatica capite XXI. neque id illi palam testari verebantur. Unde Heribaldus comes sub Ludovico II. imperatore, apposito signo crucis, ita loquitur in placito pro monasterio Casauriensi: † *Signum Heribaldi comitis sacri palatii, qui ibi fui, & propter ignorantiam litterarum signum sanctæ crucis feci.* Ad hæc Tassilo dux Bajoariorum chartam pro Attone abbate Saltzburgenfi ita concludit: *quod manu propria ut potui, characteres chirographi inchoando depinxi; tum præmisso signo crucis, signum manus meæ propriæ Tassilonis.* Idem contigisse puta Chlodoveo & matri ejus Nanthildi in præmisso diplomate, cujus notæ chronicae desunt in mutilo illo autentico.

Neque obstat quod Dagobertus morti proximus, cum Dionysianam basilicam novis donationibus locupletare vellet, rogasse dicitur in ipsius gestis dulcissimum filium suum HLudovicum, *ut per signaculum sui nominis* istam chartam affirmaret: immo vero hic locus interpretationem nostram apprime confirmat. nam, cum Dagobertus morti proximus esset, vix quadrimus erat Chlodoveus, necdum proinde scribendi peritus. Cum igitur *per signaculum sui nominis* hanc chartam affirmasse dicitur, immo & subscripsisse; his verbis nihil aliud intelligendum est, quam ejus *signaculum* seu signum aliquod in charta, sive ab ipso, sive ejus jussu à notario factum fuisse. quæ interpretatio etiam aliis, si qui sunt, locis adhibenda est. Certe Carolus Magnus, Ludovicus Pius, Carolus Calvus, aliique passim reges in plerisque suis diplomatibus aiunt, se ea *manu propria*, vel *manus suæ subscriptione* subter firmare, tametsi nullum eorum signum illis authenticis appositum cernitur præter monogramma, quod notarii manu adscriptum est. Non mirum itaque, si Chlodoveus patris præceptum *per signaculum sui nominis* firmasse dicitur, (quod etiam de aliis similibus dicendum) etsi ipse manu propria non subscripsit.

Hoc loco repetere licet, quæ in tomo primo nostrorum Annalium de eodem retuli argumento his omnino verbis. Qui gesta Dagoberti scripsit auctor anonymus ante annos octingentos, Dagobertum regem, cum vitæ suæ periculum imminere cerneret, convocatis primoribus palatii filium & uxorem commendasse tradit; atque matriculariis beatorum Dionysii ejusque sociorum, de villis Acuciaco & Cusduno; ad hæc de Magnovillari, Medianovillari & Gellis præceptum fieri jussisse. Et quia invalescente ægritudine calamus in manu ejus ita trepidaret, ut non valeret subscribere; ideo rogasse dulcissimum filium suum HLudovicum regem, ut signaculo sui nominis donationem firmaret, & Dado chartam offerret, & optimates illam subscriberent. Ludicrum videri possit, Dagobertum rogasse puerum vix quadrimum, ut signo suo regium præceptum subscriberet. Verum ita rem habere constat ex diplomate autentico Chlotharii tertii, in charta Ægyptiaca scripto, hanc donationem confirmantis, testan-

tisque,

tisque, genitorem suum Chlodovium, dum adhuc adolescens, id est puer, esset, cum avia sua Nantechilde & optimatibus regni subscripsisse litteris Dagoberti, qui trepidante manu ipse subscribere non valeret. Quin etiam apud nos sub tertia stirpe regia id in usu fuit, ut infantes ipsi lactentes donationes à parentibus factas suo modo approbarent, ut Beslius^a observavit, vel tangendo chartam donationis, vel spondentibus pro eis parentibus aut nutrice, se daturus operam, ut illi adulti donationem ratam haberent. Fere consimile factum memini legere in libro de vita sancti Porphyrii episcopi Gazensis, qui, ut ab Arcadio imperatore facultatem idola evertendi obtineret, Eudociam augustam, tum prædicenda nativitate Theodosii junioris, tum eidem recens nato benedictione impertienda, sibi propitiam reddidit: hæc vero in quamdam accepti beneficii vicem jussit, libellum supplicem à Porphyrio scribi ad impetrandum quod petebat; eamque infanti è sacro fonte egresso porrigi; cetera se curaturam dixit. Itaque Porphyrius libellum supplicem scribi curavit; & infante baptizato, stetit in vestibulo ecclesiæ, præ manibus habens chartam supplicationis, quam infanti obtulit, rogans ejus pietatem, suas preces ratas haberi. Ad hæc bajulus infantis, uti ab augusta edoctus fuerat, accepta charta, jussit fieri silentium; partemque chartæ legit. Mox charta involuta, subjecit manum capiti infantis; illudque inclinavit, quo factò clamavit coram omnibus, jussisse ejus potentiam ea fieri, quæ contenta erant in supplicatione. Hoc audito, Arcadius supplicationem, etsi agre admodum, admisit, dicens, gravem quidem esse petitionem; sed graviolem recusationem, quoniam hæc prima erat jussio filii sui. Sic nonnumquam parentes, etiam principes, cum pueris suis quodam modo repuerascunt. Sic Chlodovei pueri manum haud dubie direxit minister, ad subscribendam patris Dagoberti donationem, scilicet efformando quemdam apicem, qualis in monogrammatibus à posterioribus Francorum regibus apponi solebat. Ita olim scribebam, quæ hic repetere volui ad hunc locum illustrandum.

Eccur vero, inquis, Dagobertus ipse filium ad eo modo subscribendum adhibuit, & non potius suum ipsius monogramma, vel signum quoddam adscripsit, vel adscribendum curavit? Nimirum quia Dagobertum scribendi peritum esse constabat, id quod ejus subscriptiones probant: adeoque minor, vel nulla fuisset ejus præcepti auctoritas, si ei monogramma tantum suum, aliudve signum adhiberi curavisset, quod iis maxime, qui scribere non poterant, tunc competeat. Quamquam cujusque ætatis morum, usuumque rationes reddere difficile est, at certe exigere iniquum.

Quartum specimen autentici semi-laceri, & magna ex parte detriti, non exhibet nomen regis, cujus est præceptum. Hunc esse Chlodoveum juniorem conjectaveram, adeoque ipsius Chlodovei regis nomen initio apposueram, sed ansulis inclusum, ut appareret ejus nomen in autentico semi-lacero non exstare, quod tantum ex conjectura suppleveram. At falsam esse conjecturam ex eo manifestum est, quod præceptum istud editum sit post mortem Erchinoaldi majoris-domus sub Chlodoveo, cui eum paullulum supervixisse constat. In hoc enim diplomate agitur de quadam controversia, orta inter Audoënum episcopum seu ecclesiam Rotomagensem ex una parte, & sancti Dionysii basilicam ex altera, super donatione cujusdam villæ, quam illis contulerat Erchinoaldus quondam major-domus, uti & Leudesius ejus filius, necdum major-domus, fatebatur. Unde hoc specimen Chlothario restituendum esse melius consultus haud dubito.

III. Quinto specimine, quod regii diplomatis non est, in alium locum dilato, venio ad sextum, quod est Theoderici regis, Latiniacum, pagi Meldici villam, sancto Dionysio conferentis, quam olim Dagobertus, si Anonymo in libro de ejus gestis fides est, eidem sacro loco donaverat, commutatione facta cum Bobone duce & Tacilone comite palatii comparatam. In hoc autem præcepto Theodericus ait, hanc villam, ab inlustribus viris, Ebroino, Guaratone & Ghislemaro quondam majoribus-domus possessam, post decessum Guarattonis ad fiscum rediisse, & sancto Dionysio ad suggestionem reginæ suæ Chrotechildis, & Bercharii majoris-domus, ab se donatam fuisse. Verum hæc facile conciliari possunt, dicendo, hanc villam, post factam à

Diplom. Supplem.

F

“ CAP. V.

“ a Besly com.
“ Pict. p. 103.

CAP. V.

Dagoberto donationem, monasterio abstractam fuisse, sive potentum violentia, sive alienatione; eidemque loco à Theoderico restitutam: vel Dagobertum partem ipsius villæ, quam à Bobone & Tacilone comparaverat, Dionysianæ basilicæ largitum fuisse: partem alteram, quæ post mortem Warattonis fisco provenerat, eidem basilicæ à Theoderico datam fuisse ad suggestionem Chrotechildis conjugis, quam reginam suam vocat; & Bercharii seu Bertharii majoris-domus, anno regni ejus sexto-decimo. Hæc posterior interpretatio forte alteri præferenda, propterea quod eadem villa sancti Sinfuriani basilicæ ab Ermentrude illustri matrona cum pratis & campis eodem sæculo collata fuerit, ut ex ejusdem matronæ testamento in Appendice referendo patebit. quod non de tota villa explicandum, sed tantum de quadam illius villæ portione. In una enim eademque villa distingui possunt dominium, justitia, fundus, & varia prædia: quorum singula, ut à variis dominis possideri, sic à variis donatoribus cuilibet ecclesiæ vel monasterio conferri possunt. Hæc mihi in mentem venerant occasione illius Latiniaci tantum ex conjectura: at rem ita se habere ex iis rescivi, qui res Dionysiani monasterii apprime norunt. Ab his enim didici, Dionysianos ad nostrum usque tempus possedisse tantum in illa villa rusticanum prædium cum parte justitiæ: quod utrumque ante annos amplius septuaginta viro cuidam præpotenti cedendum fuit: quod forte, ante Theoderici regis donationem, Ebroïno, aliisque hic memoratis, jam cessum fuerat. Porro Bertharius, cujus hic mentio, gener erat Warattonis, qui obiit circiter annum DC LXXXIV. Hæc itaque donatio à Theoderico facta est paullo post Warattonis obitum, si facta est vivente Berthario, qui tertio post anno in pugna Textriciacensi victus, & à suis cæsus est: aut certe post Bertharii cædem, qui vivens faciendæ istius donationis cum regina auctor fuerit Theoderico regi, qui majoris-domus suæ votis post ejus mortem satisfacere voluerit. Si quis vero priorem sententiam præferat, dicendum est annum Theoderici regis sextum-decimum à morte Chlotharii fratris ineundum esse, quo rex ab Ebroïno primum ad breve tempus constitutus est, ut inferius^a videbimus.

^a Cap. 7. n. 6.

^b Gregor. Tur.
lib. 9. c. 37.

At insolens omnino est, inquis, & inusitatum, quod rex Chrotechildem uxorem reginam nostram dicit. Atqui tamen apud Gregorium^b Turonensem episcopum consimili omnino loquendi modo Childeberti secundi uxor Faileuba regina Childeberti vocatur; & in placito apud Andelaum habito, in quo pax & concordia inter Guntchramnum & Childebertum reges sancita est, Guntchramnus pollicetur, si forte Childebertum ante ipsum de hac luce migrare contingeret, se ejus reginam Faileubam, tamquam sororem bonam habiturum ac defensurum. Ad hæc in libro de gestis regum Francorum, scripto principatu ipsius regis Theoderici, cujus superius diploma est, regum uxores virorum suorum passim reginæ appellantur. Sic Chrothildis Chlodovei Magni, Nanthildis Dagoberti senioris, Balthildis Chlodovei junioris reginæ vocantur; & Childericus occisus dicitur cum regina ejus prægnante. Unde Chilpericus ab eodem auctore perhibetur Fredegundem copulasse sibi ad reginam, id est in uxorem. Sed forte à me exigas, ut rex ipse reginam meam dicat. Præsto tibi adest idem auctor, ut tibi faciat satis. Hic enim capite xv. agens de Tolbiacensi pugna & Chlodovei Magni ad Christum præcatione, sic eum loquentem inducit: *Jesu Christe, quem Chrothildis regina mea prædicat esse filium Dei viri, &c.* quæ totidem verba apud Roriconem leguntur. I nunc, & prædictum Theoderici diploma falsi postulare aude, quod rex iste Chrotechildem uxorem reginam meam vocet.

Ejusdem Theoderici placitum est, cujus specimen septimo loco à me exhibetur. Hoc placitum insigne est ad illustrandum modum, quo episcopi tunc in ordinem redigebantur, nec ullam suspectæ fidei notam, si absque aperto contradicendi studio attendatur, in cujusquam animum injicere potest. Hoc enim diplomate Chramlino Ebredunensi episcopo, lætæ majestatis reo in synodo episcoporum judicato, & conscissis vestibibus sollemniter degradato, ex regis indulgentia concessum fuit, ut in monasterio sancti Dionysii sub obedientia & regulari ordine reliquos vitæ suæ dies exigeret, & de rebus suis statuendi omnimodam potestatem haberet. Hic neque donatio sancto Dionysio facta legitur, nec quidquam quod cupiditatem redoleat. nam

si quis huc trahat, quod Chramlino concessa sit facultas secedendi ad Dionysianum monasterium, & statuendi de rebus suis; proferendum esset ejus donationis instrumentum. Ast eum Dionysianis res suas contulisse, nulla, quod sciam, domestica instrumenta probant: & si probarent, quid attinebat synodicum de ejus destitutione diploma confingere ad res ejus monasterio asserendas? Apage tam malignas, futilesque suspiciones.

IV. Reliqua septem regionum primæ stirpis diplomatum specimina nullas, nisi admodum leves, continent difficultates, quibus solvendis immorari necesse sit. Ex his duo sunt diplomata Theoderici regis Chlodovei junioris filii, in quibus si qua occurrit difficultas (& ubi vitiligando non invenias?) ea tantum afferri potest, quod in priori ejus subscriptio non tam longo litterarum ductu, quam in secundo facta sit. Verum adeo id ejus diplomatis auctoritati nihil officit, ut contra eam maxime stabiliat, cum utrobique eadem sit litterarum forma. nam si quis falsarius hanc subscriptionem cum diplomate confinxisset, eandemque utrobique litterarum non modo formam, sed etiam mensuram observare studuisset.

Hic audire mihi videor hominem quemdam nobis obstrepentem, ac dicentem, si vera essent hæc posteriorum Merovingicæ stirpis regum diplomata, aliorumque ejusdem temporis instrumenta, ea non omissurum fuisse, si quidem in cœnobii sui archivo recondita tunc fuissent, Anonymum illum Dionysianum, cujus hic finis scopus, ut quam plurima eorum munificentia erga Dionysianam basilicam exempla congereret.

Piget tam ineptis cavillationibus refellendis immorari, pudetque. Quis non putet his auditis, Anonymi illius scopum & consilium fuisse, ut non modo Dagoberti, verum etiam posteriorum omnium, saltem Merovingicæ stirpis, regum diplomata, immo etiam quarumlibet aliarum ejusdem temporis personarum chartas & donationes singulatim recenseret, & eorum pietatis in Dionysianam basilicam exempla & monumenta congereret? Atqui ab ejus consilio alienum nihil magis. Unicus quippe ejus scopus fuit, Dagoberti regis, monasterii sui conditoris magnifici, gesta, eaque præcipua commemorare. unde ipsius liber pro titulo habet, *GESTA DAGOBERTI*. Hinc ejusdem regis splendidiora, quæ quidem sibi videbantur, facta, dona ecclesiis, maxime Dionysianæ basilicæ collata, aliaque pietatis ejus exempla historico more enarrat. Quid attinebat hominem posteriorum regum similia facta recensere, quorum gesta scribenda non susceperat?

At Dionysianæ basilicæ decora omnia scribere aggressus videtur. Quasi vero monasterii sui historiam, omnibus numeris absolutam, scribere debuerit, qui *Gesta Dagoberti* pro suo captu celebrare sibi proposuit! Hoc pacto non modo Meroveadum, sed etiam Carolinorum regum diplomata omnia, quæ pro Dionysiana basilica usque ad illius Anonymi tempus, id est usque ad medium sæculum nonum, edita sunt, recensere debuisset; adeoque conficta & falsa censenda Carolini illius temporis diplomata & instrumenta, quæ reticuit, (hæc autem omnia reticuit) quando quidem ea non omissurus fuisset iste Anonymus, (sic enim aiunt) si tunc in cœnobii sui archivo recondita fuissent. At relinquamus istas nugas.

C A P U T V I.

I. *Privatorum instrumenta expensa, scilicet Chrotildis matronæ.* II. *Vandemiris optimatis.* III. *Aimoini historici & Autharii abbatis Praten-
sis atas.* IV. *Pratense monasterium sancti Germani nomine insignitum
ante ejusdem Sancti translationem.* V. *Agiradi episcopi privilegium.*

I. **A** Regiis Meroveadum archetypis venio ad privatorum ejusdem temporis hominum instrumenta, in quibus primum locum obtinet nobilis cujusdam matronæ charta, cujus specimen quinto loco à me exhibitum est. In ea agitur de con-

CAP. VI.

* Châtres.

* Bruieres le
Château.

structione monasterii Brogariensis, in pago Stampensi facta prope Castras * opidum ab eadem matrona, quæ filiam suam Mummolam ibidem abbatissam constituit. Hæc charta quo pacto ad sancti Dionysii monasterium pertineat, non video, nec qua ratione à Dionysianis effingi potuerit, maxime post Dubletum, apud quem non reperitur. Nec forte eo usque progredietur censorum nostrorum seu licentia, seu audacia, ut id ab ipsis Dionysianis factum suspicentur, ne dicam calumnientur. Illud unum contra hanc chartam opponi potest, quod data dicatur anno sexto-decimo Chlotarii regis, cui Fredegarii continuator, Aimoinus sæculi noni (immo decimi & undecimi) scriptor, alique magno numero auctores, quatuor tantum regni annos tribuunt. Ast eum quatuordecim saltem integros annos, qui ad sex-decim cavos extendi facile possunt, ipsum regnasse, in capite sequenti demonstrabimus. Nunc apud Brogariam-castellum * (sic enim appellant ad discrimen Brogariæ-superioris) nullum puellare monasterium, sed unus superest prioratus sub titulo sancti Desiderii episcopi Lingonensis, subiectus Salmurensi sancti Florentii monasterio.

II. Altera insignis charta est Vandemiris locupletissimi optimatis, & Ercambertæ ejus conjugis, qui varias donationes faciunt ecclesiis & monasteriis urbis & diocesis Parisiacæ, in his *basilica domni Vincentii vel domni Germani, ubi vir venerabilis Audcharius abba præesse videtur*. His duo opponi possunt: unum quod basilicæ sancti Vincentii Parisiensis primus abbas fuerit Audcharius sive Autharius, uti Aimoinus auctor sæculi noni (sic quidam falso opinantur) & vulgari indices asserunt: alterum, quod hæc basilica serius dicta sit basilica domni vel sancti Germani, nimirum post factam sancti Germani corporis Pippino rege translationem.

III. Ad primum quod attinet, falsum est Aimoinum historiæ Franciæ scriptorem sæculo nono vixisse aut scripsisse, quem Hugonis & Roberti principatu vixisse, & Floriacensem, non Pratensem monachum fuisse constat, uti Philippus Labbeus Soc. Jesu, alique invictissimis argumentis demonstrarunt. Nulla vero mentio est Audcharii seu Autharii abbatis apud sincerum Aimoinum à Chesnio editum, sed in Aimoino interpolato. quæ interpolatio non ante sæculum duodecimum facta est à quodam Pratenfi monacho, qui Aimoini Floriacensis genuinam rescribens historiam, res ad suum monasterium pertinentes subinde illi inseruit. In editis quidem indicibus abbatum Pratensium occurrit primo loco Autharius: at Gislemarus, sæculi noni monachus Pratenfis, Droctoveum primum hujus loci abbatem statuit, cui tutior fides quam vulgari illis indicibus, post trecentos amplius annos digestis: maxime cum veteres tabulæ Autharium ad finem sæculi septimi rejiciant, nimirum ad principatum Childeberti tertii, cujus nominis æquivocatione vulgatorum indicum auctores ipsum Autharium ad Childebertum primum retulerunt. Huic errori fundamentum præbuit charta Gammonis de puellari monasterio Lemaufensi, quod idem Gammo subjecit monasterio *sancti Vincentii & sanctæ Crucis Parisius civitate, ubi sanctus Germanus in corpore quiescit, & ubi Autharius abbas cum norma plurima monachorum præesse videtur*. quæ charta apud Bituricas *in conventu nobilium, in præsentia regis domni nostri Childeberti relecta, & Parisius civitate in monasterio sancti Vincentii die sexto mensis Aprilis super altare sanctæ Crucis posita fuit*, anno tertio ejusdem domni nostri Childeberti regis. Inde, ut mox dicebam, nata est æquivocatio super Childeberto rege, quem primi indicum abbatum auctores ad Childebertum primum retulerunt, sed perperam, ut patet ex ipsius chartæ contextu, cui subscripsit Turnoaldus Parisiorum episcopus, quem Childeberti tertii principatu sedisse compertum est.

Neque opponas duos fuisse ejusdem nominis Pratenfes abbates, unum Childeberti primi, alterum Childeberti tertii principatu. Unicum enim Autharium suggerunt Aimoini interpolator & veteres abbatum nostrorum indices, quem ad Childebertum tertium referendum esse domestica instrumenta probant, uti & Gislemarus, vitæ sancti Droctovei scriptor, qui nomen suum acrostichis versibus initio illius præmisit.

IV. Jam vero Pratenfe sanctæ Crucis & sancti Vincentii monasterium sæculo septimo beati Germani quoque nomine insignitum fuisse si quis neget, indubitatis argumentis facile refelli potest. Unum suppeditat prædicta Gammonis charta, ubi monasterium

rium

rium *sancti Vincentii & sanctæ Crucis, sanctique Germani* non semel appellatur, & quidem ante finem sæculi septimi, ut ex præmissa Childeberti regis anni tertii chronica nota manifestum est. Idem probatur ex authentico placito ejusdem Childeberti regis de prædicto monasterio Lemauso, in quo mentio fit *de monasthio sancti Vincentii vel domni Germani*, ubi ipse in corpore quiescit, dato anno septimo ejusdem Childeberti, Utrumque hoc instrumentum, etsi alias à me editum, in Appendice hujus Supplementi reponam ad faciendam fidem.

Si cui forte domestica hæc documenta non sufficiant, externa quoque superaddere non erit operosum. Sed in antecessum præmittendum est, Germanum Parisiorum antistitem longe ante ipsius translationem, quæ incunte Pippini principatu facta est, pro sancto habitum fuisse. Ejus rei manifestum argumentum nobis suppeditat Bertichramnus Cenomannensis episcopus, ipsius discipulus, qui statim ab ejus obitu *cellulam^a in honore sancti magistri sui, domni Germani Parisiæ civitatis insignis præsulis*, exstruxit. Unde Gregorius Turonum pontifex eundem Germanum passim *sanctum^b ac beatum* absolute appellat. Jam vero quod ad rem propius facit, scilicet Parisiacense sanctæ Crucis & sancti Vincentii monasterium eodem tempore sancti quoque Germani nomine insignitum fuisse, luculenter demonstrat prædicti Bertichramni episcopi genuinum testamentum, quo *basilicæ domni & peculiaris patrini*, ut loquitur, *sui Germani episcopi*, qui ipsum enutrierat & ad sacerdotii honorem perduxerat, donat in honore ejus sepulturæ villam Bobane in territorio Stampensi, ea conditione, ut, si corpus ejusdem beati Germani in basilicam novam, quam inclitus Chilpericus quondam rex construxerat, transferretur; villa ipsa eidem novæ basilicæ deserviret, & *abbas illustris loci illius* nomen suum in libro vitæ recitaret. En *basilica domni Germani* episcopi appellatur ea ipsa, quæ paullo inferius basilica sancti Vincentii dicitur. Quid clarius & expressius ad propositum afferri potest? Porro hoc testamentum conditum est anno XXXII. Chlotharii regis, Dagoberti senioris parentis: ac proinde non longe ab initio sæculi septimi hæc basilica sancti vel domni Germani nomine jam nuncupata erat. Denique eodem titulo afficitur, tum à beato Audoëno * in libro 1. de vita sancti Eligii, cum *basilicam sancti Germani confessoris* appellat, ubi claudum *Parisius* ad cancellos ejusdem sancti Germani Eligius erexisse ac sanavisse perhibetur: tum in libro de vita sanctæ Balthildis reginæ, scripto ab auctore æquali, qui ante finem sæculi septimi vixit. Hic enim auctor recensens basilicas, sanctorum corporibus insignes, quibus piissima regina se munificam exhibuit, memorat seniores basilicas sanctorum *domni Dionysii & domni Germani, & domni Medardi & sancti Petri, vel domni Aniani, seu sancti Martini*. ubi *domni Germani basilicæ* nomine sine dubio intelligitur Pratenfis ecclesia, quippe quæ inter Parisienses basilicas sancti Dionysii & sancti Petri, quæ modo basilica sanctæ Genovefæ dicitur, media interponitur. Ex his omnibus manifestum esse puto, quod demonstrandum susceperam, Pratense monasterium sancti Germani nomine ac titulo insignitum fuisse longe ante ipsius translationem, quæ Pippini senioris incunte principatu, ut jam dixi, id est anno DCC LIV. facta est.

Hinc nemo non videt, quam longe à vero aberrant, qui Pratensem basilicam sancti Germani nomine ante ipsius translationem decoratam fuisse negant; ideoque suspectum reddere conantur prædictum Vandemiris instrumentum, quo nullum illustrius, si integrum esset, ad suppeditandam notitiam illius temporis monasteriorum diocæsis Parisiensis, & quorundam aliorum. In eo siquidem agitur de basilica beati Germani, forte Autisiodorensis apud Parisios, cui Landbertus abbas; tum de Pratenfi basilica sancti Vincentii & sancti Germani, cui Audcharius præerat; & post quædam, quorum vocabula detrita sunt, *de domno Christovilo monasthio puellarum in Parisius, ubi Landetrudis abbatissa præesse videtur*. quod quibusdam viris doctis interpretandum videtur de xenodochio ecclesiæ Parisiensis, sancto Christophoro primitus sacro, qui *domni Christovili* nomine intelligendus non sine fundamento creditur. Postea in eodem instrumento de basilica Dionysiana, ejusque abbate Chainone fit mentio; dein de monasterio Aolini-villæ*, qui videtur esse locus prope Brogariam*-castellum haud longe à Castris * opido agri Parisiensis. Postea agitur de Portmauro monasterio, nobis

Diplom. Supplem.

G

^a Analect. 1. 3. p. 109.

^b Greg. Tur. l. 4. c. 14. & de gl. conf. c. 80. & c.

* Audoën. l. 1. vita sancti Eligii ca. 26.

* Olairville.
* Bruieres le Château.
* Châtres.

CAP. VI. ignoto; & de Fontanella monasterio sancti Petri, ubi dominus Vando in corpore requiescit, alio nomine Wandregesilus dictus, sic enim legendum, non dominus Landoinus, ut antea legeram. Denique ex eodem instrumento intelligimus, quod alia quoque vetera monumenta docent, Parisiensem beatæ Mariæ ecclesiam, cui tum Sigofridus episcopus præfuisse dicitur, sancti quoque Stephani titulo insignitam fuisse. Hinc etiam evincitur, eos malignæ criminationis notam non effugituros, qui prædictum instrumentum à Dionysianis confictum dixerint post librum à Dubleto editum, apud quem deest: cum illud non tam spectet Dionysianos, quam alia monasteria, quorum, paucis exceptis, vel obscurata, vel obsoleta memoria est.

V. Quod attinet ad privilegium, quod Agiradus Carnutum episcopus monasterio sanctæ Mariæ ad Ligerim ab Adrebertana matrona, Adeodati antecessoris sui matre, constructo indulgit; nihil est quod in eo carpere possit atrocior quævis censura, præter stilum forte & orthographiam, quæ vitia sunt illius ætatis. Quid enim ad sancti Dionysii abbatiam hoc privilegium? cum ne quidem quodnam illud sit sanctæ Mariæ monasterium sciatur, nisi quod ad Ligerim positum legitur in mutilo instrumento, & quidem intra muros cujusdam opidi diocesis Carnutensis. Ceterum indubitati hujus authentici scriptura, ceteris illius temporis à me relatis omnino consimilis, ad hoc saltem valet, ut aliarum auctoritatem confirmet, & quorundam episcoporum ætatem.

CAPUT VII.

I. *De notis chronologicis regum Meroveadum.* II. *Dagoberti senioris.* III. *Sigiberti.* IV. *Et Chlodovei ejus filiorum.* V. *Chlotharii tertii.* VI. *Fratrumque ejus Childerici.* VII. *Et Theoderici.* VIII. *Necnon Dagoberti Austrasie regis.* IX. *Tum Childeberti, & filii ejus Dagoberti.*

I. **A**D rem diplomaticam maxime pertinet agere de chronicis notis diplomatum regum Francorum, præsertim Meroveadum, in quibus elucidandis non leves occurrunt difficultates. Harum origo ex eo petitur, quod prisca illi Francorum reges diplomata & præcepta sua nec annis incarnationis, nec indictione subnotabant, sed solis regni sui annis: quibus cum æra christiana conciliandis per sexcentos amplius annos incassum laboratum est. unde innumeri irrepsere errores in mediis temporis historicos, qui annos illorum regum cum annis incarnationis componere tentarunt. Huic difficultati accedebat & altera, scilicet ex eorumdem regum nominum æquivocatione, ex qua factum est, ut quod uni tribuendum erat, alteri ejusdem nominis tribueretur, immani passim temporum confusione. Sic Præter sancti Germani abbas Autcharius, quem sub Childeberto rege, ejus nominis tertio, ex vetustis monumentis vixisse constat, ut modo vidimus, ad Childebertum primum relatus est. Sic monasterii sancti Michaelis ad Mosam constructio, quæ Childeberto regnante facta dicebatur in testamento Wolfoaldi comitis ejus conditoris, ad Childebertum secundum à multis sæculis revocata fuit, quam Childeberti tertii, annis amplius centum summoti, principatu factam esse certum est.

Ex his itaque capitibus natæ sunt innumera in chronologia regum Meroveadum difficultates, immo & confusiones, quæ tandem nostro tempore ita cliquatae sunt, ut nulla fere supersit modo inter viros hac in arte eruditos disceptatio. In tribus maxime locis à recto calculo antehac aberratum erat. Primo in extremo Chlodovei Magni anno, quem triennio serius, id est anno D X I V. reponēbat Sigebertus, aliique post eum chronographi: qui error in sequentium regum annos propagatus erat. Alter locus est in assignando principio regni Dagoberti senioris, cui annos sexdecim tribuit idem auctor ab obitu patris. Tertius in annis regni Chlotharii tertii, cui annos tantum quatuor multi assignant. Nunc constat apud omnes, Chlodoveum Magnum anno D X I.

decessisse : at de aliis duobus, etsi viri docti modo fere consentiant, hic tamen ad excutienda quorundam dubia fusius agendum est, ad supplenda ea, quæ strictim in libro secundo de re Diplomatica diximus.

II. Ad primum ex his duobus quod attinet, Dagobertum annis sexdecim regnavisse constat apud omnes. Sed, cum annis sex cum patre Chlothario regnaverit; alii hos sexdecim annos ab obitu patris, quæ Sigeberti ejusque sequacium sententia est, id est ab anno DC XXVIII. alii ab anno DC XXII. quo, vivente patre ad sex annos rex Austriæ dictus est, numerandos existimant. Unde prioris sententiæ auctores Dagoberti obitum anno DC XLIV. alii sexennio prius, seu anno DC XXXVIII. collocant. Hæc controversia Fredegarii scholastici potissimum auctoritate dirimenda est.

Atqui hic auctor, ipsius regis æqualis, Dagoberti sexdecim illos annos, non ab obitu patris, sed ab eo anno, quo rex Austriæ vivente patre renuntiatus est, manifeste numerat; eique decem tantum annos post patris mortem tribuit. Id luce clarius patet ex ipsa ejusdem chronici continua serie, in quo Fredegarius, numeratis Dagoberti in Austria, vivente Chlothario patre, sex regni annis, septimum ejusdem statim à patris obitu computat, nec plures ut mox dicebam, quam decem in consequentibus numerat, ut ex prædicti chronici a lectione quivis facile intelligere potest. Si ergo Chlotharius anno DC XXVIII. ut omnes eruditi modo consentiunt, fato functus est; cum Dagobertus ejus filius annis tantum decem supervixerit, cum anno DC XXXVIII. obiisse consequens est. Fredegarii sententiam probe interpretatur Hermannus - Contractus, nisi quod Chlotharii obitum biennio differt. nam, relata ejus morte ad annum DC XXX. mox subdit: *Ejus regnum Dagobertus accipiens, cum jam sex annis regnasset, decem annis postea rexit.* Nec melius, nec expressius hic auctor Fredegarium commentari poterat.

a Fredeg. chron.
6. 56. & seqq.

Porro hanc esse Fredegarii mentem ex aliis ejusdem locis manifeste evincitur. Primo quidem ex capite LXXIII. ubi Sifibutum Hispanorum regem defunctum scribit anno Dagoberti regis nono; eodemque anno Sifenandum, rejecto Sintela, substitutum fuisse. Atqui Sifenandus regnare cœpit anno DC XXXI. ut ex eo patet, quod Toletanum concilium IV. convocatum est *anno tertio regnante gloriosissimo Sifenando, & quidem æra sexcentesima septuagesima-prima*, id est anno Christi DC XXXIII. adeoque ex mente Fredegarii annus Dagoberti regis nonus coincidit cum æræ christianæ anno DC XXXI. nonus, inquam, ab inito Austrasiæ, non Burgundiæ principatu. Denique, quod rem omnino conficit, Fredegarius, posteaquam Dagoberti obitum retulit, scribit capite LXXXII. Sintelam seu Suintilam, aliis Chintilam, qui, mortuo Sifenando, in regnum sub finem anni DC XXXV. restitutus fuerat, mortuum esse *anno secundo Chlodovei regis* Dagoberti filii ac successoris, postquam scilicet regnavisset quatuor annis, ut rotundo calculo scribit Rudericus Toletanus; seu annis tribus, mensibus undecim, cum sexdecim diebus, sicuti numerat Mariana, qui Chintilæ seu Sintelæ obitum anno DC XXXIX. statuit. Ergo anno præcedente obierat Dagobertus. siquidem Sintela decessit *anno secundo Chlodovei regis*, teste Fredegario. Hæc aliaque argumenta Henschenio, qui alteram opinionem constanter propugnauerat, tam efficacia visa sunt, ut in hanc demum sententiam concesserit.

III. Dagobertus moriens duos filios reliquit sui regni successores, Sigibertum natu-majorem, & Chlodoveum. Sigibertus, vix quadrimus, sexto ante patris obitum anno rex Austrasiæ dictus fuerat: at quam diu post patrem regnaverit, non ita exploratum, deficiente Fredegarii chronico, quod in anno regni ejus decimo desinit, Chlodovei regis quarto. Nihil de eo apud primum Fredegarii continuatorem. Sigibertus monachus in libro de ejus vita, non satis accuratus auctor, annos ætatis triginta & unum ei tribuit, regni viginti-octo. Ast ab ejus sententia recedunt peritiores chronographi, qui Sigiberto regni annos tantum unum & viginti assignant. Nihil lucis huc affulget ex litteris ejus pro constructione monasteriorum Stabulensis & Malmundariensis, utpote destitutis chronicis notis: nisi quod Remaclus in his litteris jam tum episcopus dicitur, qui ad hanc dignitatem anno circiter DC LIII. pervenit. Certe regem

CAP. VII. Sigibertum annum à patris obitu saltem decimum-septimum attigisse constat ex auctore gravi, qui librum de gestis sancti Desiderii Cadurcensis episcopi scripsit: qui auctor, ducto calculo à morte Dagoberti, ait, Desiderium *sub anno xvi. Sigiberti regis testamentum condidisse, ejusdemque vii. & decimo regni anno* (sic in optimæ notæ codice Moisiacensi legitur) Albigense territorium visitasse. Uno verbo, id unum certum & exploratum, Sigibertum paullo ante fratrem Chlodoveum obiisse. nam non tantum in ejus vita, sed etiam in libro de gestis regum Francorum, qui Theoderici Calensis principatu scriptus est, Grimoaldus major-domus, qui post Sigiberti regis obitum filium suum Childebertym, expulso Dagoberto Sigiberti filio, regem Austrasiæ constituere volebat, à Francis adductus fuisse dicitur, & delatus ad *condemmandum regi Francorum Chlodoveo, & Parisius civitate in carcere mancipatus* vitam finivisse. Idem Sigibertus plures filios habuisse memoratur in libro de vita sancti Boniti episcopi Arvernensis: at unicum superstitem reliquit filium Dagobertym, qui à Grimoaldo in Scotiam relegatus, in patrium regnum post mortem Chlotharii revocatus est, ut inferius videbimus.

a V. tom. 1.
Annal. Benedict.
p. 382.

IV. Chlodoveus Sigiberti frater, mortuo patre, Neustriæ regnum adeptus est. Dagobertus anno regni sexto-decimo decessit xiv. Kal. Februarii, ineunte anno DC XXXVIII. ex præmissis. Fredegarius annum regni Chlodovei secundum, ut vidimus, numerat, quo Sintela rex Hispaniæ obiit, cujus obitum Mariana, ut mox dicebam, reponit anno DC XXXIX. adeoque anno præcedente Chlodoveus regnare occæperat. Huic calculo illud favet, quod ipsius Chlodovei rogatu Luxoviensi monasterio & cuidam parthenoni beatæ Mariæ & sanctæ Columbæ privilegia indulgit Johannes^a papa IV. qui pontificatum iniit anno DC XXXIX. cumque post biennium non integrum Theodoro morte sua resignavit.

Ex his manifesta sunt Chlodovei principatus initia. Is annis octodecim regnavisse dicitur à primo Fredegarii continuatore & anonymo Dionysiano. Pervenit itaque secundum hunc calculum ad annum DC LVI. Id vero invicte confirmatur inscriptione vitæ sancti Johannis abbatis Reomaensis, qualis ea reperitur in codice Fossatensi, ubi legitur, Johannem abbatem jussu Chlotharii regis, Chlodovei filii, & Balthildis reginæ, Cabilonem proficiscentem, Reomaum accessisse *anno centesimo secundæ periodi cycli Victorii episcopi, anno tertio Clotharii regis*. Hanc inscriptionem, quæ in editis tantum dimidiata est, ex codice Fossatensi exhibere non erit otiosum.

* ac.

Anno centesimo post explicationem numeri sancti Victorii episcopi cyclum recapitulantem, anno tertio domni Clotharii regis indolis, ex jussu ipsius principes, vel genitricæ suæ præcelsæ domnæ Balthildæ reginæ, cum ad urbem Cabalonensem noni mensis secunda ebdomada Jonas abbas per Riomaos sancti Johannis monasterio præteriens, paucis diebus inibi pro labore itineris quiescit. Cumque victus precibus fratrum ipsius cœnubi, ut qui per discipulus memorati confessoris Christi vel posteris eorum veraciter comperta erant, de actuale vita hac & spirituale conversatione, articulo dicendi convertit, prædictus Jonas Humanae abbati inquit. Ut præmissæ inscriptionis sensus capiatur, observandum est, Victorii Aquitani episcopi paschalem cyclum ab anno Christi vicesimo-octavo, qui passionis ejus tunc credebatur, incipientem, annis quingentis-triginta-duobus constituisse: quibus addendi sunt anni viginti-septem, ut ad vulgarem aræ christianæ calculum prima illius cycli periodus revocetur. Itaque prima illa Victorii periodus desinit in anno quingentesimo-quinquagesimo-nono. Ex his intelligitur, annum ab ejusdem cycli recapitulatione centesimum, quem præmissa inscriptio præfert, coincidere cum anno Christi sexcentesimo quinquagesimo-nono: qui annus, ex Jona, Chlotharii tertius erat, mensis noni seu Novembris ebdomadâ secundâ. Unde consequens est, Chlotharium Chlodoveo patri successisse saltem desinente anno DC LVI. si de fluente Chlotharii tertio anno Jonam interpretemur: si vero de anno jam circumactò & exactò, maturius id accidisse. Ut vero posteriorem sensum præferam, illud me movet, quod Chlodoveus ejus parens ineunte anno DC XXXVIII. successit Dagoberto patri, xiv. Kal. Februarias illius anni mortuo; idemque anno regni sui octavo-decimo à vita migravit, adeoque ineunte anno DC LVI. cui statim filius ejus Chlotharius successit. Itaque rotundo numero, ut fit non

non raro, Jonas annum ejus tertium ad mensem nonum anni DC LIX. retulisse dicendus est, etsi annus tertius jam elapsus esset. Nihil luculentius aut validius afferri potest ad demonstrandum Chlodovei junioris extremum annum: cum hæc inscriptio auctorem habeat Jonam abbatem, hominem æqualem & eruditum, qui Cabilonem missus fuerat jussu ipsius Chlotharii, ejusque matris Balthildis, anno tertio post obitum ipsius Chlodovei ejus parentis, cujus obitus dies ignoratur: tametsi anno DC LVI. necdum adulto, ut modo dicebam, è vivis excessit.

Adversæ auctores sententiæ, qui Dagobertum annis sexdecim à patris obitu regnavisse, adeoque anno DC XLIV. decessisse contendunt, his opponunt ineluctabile, ut ipsis videtur, &, ut verum fatear, difficile argumentum ex libro II. sancti Audoëni de vita beati Eligii capite II. ubi Audoënus ait, se ac beatum Eligium convenientes in urbem Rotomagensem quarto-decimo die mensis tertii, id est Maii, tertio anno Chlodovei, juvenuli adhuc regis, die dominico ante Litanias, consecratos fuisse, se quidem Rodomo, illum vero Novio. quæ chronica notæ nonnisi anno DC XLVI. conveniunt: quo anno, littera dominicali A prædito, pascha in diem nonam Aprilis; dominica ante Litanias seu Rogationes in Maii quartam-decimam diem incidebat. Si ergo is annus Chlodovei tertius erat, Dagobertus ejus parens anno DC XLIV. obiisse dicendus est.

Ut hunc nodum solvat Carolus Cointius, ita illum Audoëni contextum dispungit, ut ipse Audoënus & Eligius Rotomagum simul convenerint quarto-decimo die mensis tertii: at nonnisi dominica insequente ante Litanias, scilicet vicesimo-primo die mensis tertii, consecrati fuerint episcopi, id est anno DC XL. quo pascha die Aprilis sexto-decimo celebratum est. Hæc solutio mihi, fateor, prima fronte multum arrisit, at, cum in Noviomensis ecclesiæ kalendario, quod libro Psalmodum ab annis fere septingentis manu exarato præmissum est, ordinatio beati Eligii pridie idus Maii, id est quarta-decima ejus mensis die, consignetur; tantisper ab assensu prædictæ expositionis demotus sum. verum, libratis invictissimis aliunde nostræ sententiæ argumentis, huic explicationi, dum melior occurrat, adhærendum esse duxi, hac inductus ratione, quod, etsi sancti Eligii depositio haud longe post ipsius obitum celebrata fuerit, non tamen statim ejus ordinatio (quod etiam de beato Audoëno dicendum) peculiari cultu honorata sit, sed post annos forsitan ducentos: qui vero eam ecclesiæ suæ kalendariis inscripserunt primi, ex loco Audoëni male intellecto eam collocaverunt die quarta-decima mensis Maii, quæ vicesima-prima reponenda erat.

Duas alias hujus nodi solutiones profert Henschenius in exegefi præliminari ad tomum tertium Aprilis, quas ibidem videre licet. Prima est, dominicam ante Litanias seu Rogationes eam posse dici, qua populo Rogationes forte annuntiabantur, id est dominicam quartam post pascha, quæ anno DC XL. in quartum-decimum mensis tertii seu Maii incidebat. Verum hæc solutio stare non potest cum Audoëni contextu, ubi ipse & Eligius ordinati dicuntur eo tempore, quo apud Gallias Rogationes à cuncto populo celebrabantur, non tantum annuntiabantur. An vero alia solutio, ex diverso petita ritu, qui aliquando contigit, octiduo citius vel serius celebrandi paschatis, præferenda sit, viderint astronomi. Forte in anno tertio Chlodovei à notariis erratum est.

Ceterum nemo, quod quidem sciam, ante præcedens sæculum, Audoëni & Eligii ordinationem anno DC XLVI. defixit, sed eam potius anticipato retulere omnes. Alii quippe ante id tempus anno DC XXXIV. ut chronographus Rotomagensis apud Labbeum^a; alii anno DC XXXVI. ut Fiscannensis^b apud eundem, Audoënum, adeoque Eligium, ordinatum fuisse scripserunt. ubi Labbeus, horum chronicorum editor, intra parenthesim de suo addidit annum DC XLVI. quod quidem admonere supervacaneum esset, nisi quidam nuper hac arbitraria lectione abusus esset, quasi hæc sit genuina lectio veterum illorum chronicorum.

Possent huc proferre argumentum ex libro jam laudato vitæ sancti Desiderii episcopi Cadurcensis ad probandum, annos sexdecim Dagoberti ab inito Austrasiæ principatu numerandos esse. Verum, ne longior sim, satis sit locum indicare, ubi hoc argumentum data operâ expendi, scilicet Dissertationem historicam de anno mortis

Diplom. Supplem.

H

^a Labbe to. I.
bibl. p. 363.
^b Ibid. p. 3254

CAP. VII. Dagoberti primi & Chlodovei junioris, quæ tomo tertio Analectorum nostrorum subjuncta est.

V. Chlodoveus vix annos ætatis viginti-duos excefferat, cum decessit, relictis tribus ex Balthilde regina filiis, Chlothario, Childerico & Theoderico. Decessit autem anno DC LVI. ut jam dixi, non admodum provecto, siquidem annis tantum octodecim regnavit à morte Dagoberti patris, qui mense Januario anni DC XXXVIII. regnare ac vivere desierat. Chlodoveum decessisse *amentem* ob subreptum sancti Dionysii brachium primus scripsit anonymus Dionysianus, quem ceteri fere posteriores historici secuti sunt, non bonum utique ducem. Et rapti quidem ab eo brachii mentionem facit scriptor libri de gestis regum Francorum subæqualis: at de amentia filet. quam sane fabulam (sic enim appellare licet) beati Audoëni testimonio refelli posse existimo. Is enim sancti Eligii visum de Chlodoveo rege, tribusque ejus filiis relaturus in Eligiana vitæ libro II. capite xxx. id contigisse ait, cum *rex ac regina*, Chlodoveus ac Balthildis ejus conjux, *pacifice, grateque consisterent*. quod certe non videtur dicturus fuisse, si tunc amens fuisset Chlodoveus. Quid enim pacificum & gratum cum rege amente esse possit? Et forte inde refelli quoque potest auctor, qui libellum de gestis regum Francorum scripsit, ubi ait, Chlodoveum scortationibus & vino deditum fuisse. quod sane regnum ejus non admodum gratum reddidisset.

Chlodovei mortui regnum sub tutela Balthildis matris Chlotharius, vix quatuor annorum puer, solus obtinuit, dum fratres regnandi habiles essent. Id disertis verbis testatur mox laudatus scriptor libri de gestis regum Francorum, Fredegario suppar, capite xxiv. ubi mortuo Chlodoveo statim *Franci Chlotharium, seniore puerum ex tribus, sibi regem statuissè* perhibentur, *cum ipsa regina matre regnaturum*. Nec minus diserte anonymus auctor æqualis in libello vitæ beatæ Balthildis in hæc verba: *Rex Chlodoveus, vir egregius, migravit à corpore; relictaque sobole filiorum cum matre, suscepit ilico post eum filius ejus Chlotharius Francorum regnum*. Itaque primum quidem Francorum monarchiam Chlotharius cum regina matre tenuit ad quatuor minimum annos: dein vero Childericus Austrasiæ regno impositus fuit. quod idem auctor mox subdit. *Tunc enim nuper & Austrasiæ pacifico ordine, ordinante domna Balthilde, per consilium quidem seniorum, receperunt Childericum filium ejus regem Austri*. ubi nuper quatuor minimum aut quinque annos ab inita à Chlothario monarchia significat.

Interim Theodericus privatam agebat vitam sub Balthilde matre & rege Chlothario. quod satis innuit Audoënus in libro II. de vita sancti Eligii, capite lxxiv. ubi die quadam *duo reges germani, Lotharius scilicet & Theodericus*, è palatio Noviomensi egressi, *gratia orationis ad beati Eligii tumulum accessisse dicuntur*; indeque, *oratione facta, cum redirent ad regiam, admoniti fuisse, ut aliquid elemosina ob sancti venerationem eidem loco tribuerent*. quod cum *rex senior*, id est Chlotharius, neglexisset, *ingressus palatium*, febri ac dentium acri dolore correptus fuit. Ambo itaque germani in eodem palatio una degebant; & Theodericus quidem privatus, ut mox dicebam, sub Chlothario fratre regnante, cum Austriæ Childericus dominaretur. Nec obstat, quod ambo germani *reges* ab Audoëno appellantur. nam & regum filii *reges*, & filiarum *reginae* tunc dicebantur, ut sexcentis exemplis patet. unde Chramnus, Chlotharii I. filius,

^a Greg. lib. 4. rex à Gregorio ^a Turonum episcopo vocatur, tametsi rex non esset.

^{c. 13.}

Id contigit paullo post sancti Eligii obitum, qui sub finem anni DC LIX. kalendis Decembris accidit: cujus funeri *regina Balthildis cum filiis & optimatibus*, teste Audoëno ^b, *adsuit*, eademque ejus translationi, quæ anno ^c sequenti, eadem die recurrente facta est. Non multo post *vastabat* ^d *morbis acerrime nonnullas civitates Francia*. quo

^b Audoën. lib. 2.

^{c. 32.}

^c *Ibid.* c. 45.

^d *Ibid.* c. 40.

tempore *comes quidam urbis Tiroandensis seu Teruannensis, nomine Ingomarus, nimium metuens vastantem circumquaque pestem*, audito miraculo manantis è sancti Eligii tumulo sacri liquoris, ex eo nonnihil sibi dari postulavit, accepitque; eumque prædiorum suorum habitatoribus distribuit, quos illo salutari liquore contingi curavit. Sic factum est, *ut, cum undique provinciam morbus vallaret, nullus eorum, qui ad eum pertinebant, pestis tunc incommodum senserit*. Non dubito quin id referendum sit ad annum DC LXIV. quo anno ingens pestilentia lues Angliam & Hiberniam magnopere infestavit, ut testa-

tur venerabilis Beda in historia^a sua, necnon chronologia Saxonica. Hic locus maxime valet contra eos, qui Eligii, adeoque Chlodovei junioris obitum ad sex annos differunt.

CAP. VII.

a Beda lib 3.
c. 27.

Fredegarii primus tempore continuator est anonymus Austrasianus, qui res gestas ab anno DC LXXX. profecutus est. Sed, quia inter Fredegarium & primum illum continuatorem hiatus erat annorum circiter triginta-novem, hunc quidam anonymus, parum accuratus, ex libro de gestis regum Francorum & ex gestis Dagoberti, aliisque chronicis utcumque supplevit: cujus nulla fere apud eruditos auctoritas. In primis nulla huic anonymo, ejusque sequacibus, Aimoino, aliisque habenda fides, cum aiunt Chlotharium annos tantum quatuor regnavisse; nisi id intelligatur de toto Francorum regno, vel de Austrasiano, quo Chlotharius annis dumtaxat quatuor potitus est. Anonymi error multis capitibus certo arguitur, praesertim ex actis sancti Leodegarii, ab Ursino auctore gravi & aequali conscriptis. Nam ex his actis Chlotharius cum Balthilde regens Francorum regnum, Leodegarium promovit ad episcopatum Aeduensis ecclesiae, quam cum per annos decem gubernaret, eodem tempore rex Chlotharius, qui eum constituerat episcopum, defunctus est. Atqui vix ante annum Chlotharii regni quintum ad episcopatum promotus fuit Leodegarius. Annos igitur minimum quatuordecim vel quindecim integros ex his actis Chlotharius regnasse dicendus est. Certe quatuordecim regni annos, haud dubie rotundo numero, ei tribuit vita sancti Wandregisili scriptor ejus temporis, apud quem Chlotharius *quartum-decimum regni agens annum*, secundum viri Dei prophetiam, consortiis humanis subtractus fuisse dicitur. Denique procreandis liberis jam habilis erat, antequam decederet: cum eidem mortuo suppositus sit filius, sub Chlodovei nomine, quem Austrasiani in regnum provexerunt, ut anonymus in libro de vita sancti Leodegarii testatur. At qui fieri potuit, ut Chlotharius, qui patri vix quadrimus successerat, filium habuisse dictus sit, suaderique cum aliqua veri similitudine potuerit, si quatuor dumtaxat annis regnavit? alias octennis filium procreasse dicendus esset, quod vix competere potest annorum octodecim adolescenti, atque adeo annum aetatis vicesimum attigisse videtur Chlotharius, nec minus annis sexdecim regnavisse, cum vix quadrimus patri successerit. Et quidem annus regni ejus sextus-decimus notatur in charta Vandemiris authentica superius laudata, cujus auctoritas praefenda est quorumvis aliorum auctorum testimonio, qui rotundo, ut fit, numero annos regni Chlothariani expresserint, in illa charta diligentius notatos. Non enim ex auctoribus parum accuratis, qualis est ille anonymus, authentica instrumenta; sed ex his authenticis auctores illi emendandi sunt. Audio quemdam eruditissimum virum opinari, me allucinatam fuisse in explicanda ultima numerica nota chartae Vandemiris, & pro Chlotharii regis anno XVI. legendum esse anno XI V. ultima quippe illa nota, quam in tabella XX. libri V. de re Diplomatica videre licet, non sex, sed quatuor dumtaxat significari. Verum interpretationem hac de re meam certam & indubitam esse facile demonstrari potest multis exemplis, quorum unum peto ex veterrimo nostro codice Conciliorum, scripto saeculo sexto, in quo conciliorum canones continua serie prae-notantur numericis notis; sexti vero quilibet canones, & qui sextum numerum habent canones subsequentes XVI. XXVI. eadem semper nota, qua Vandemiris charta, designantur. Itaque non dubium est, quin Chlothario annus regni sextus-decimus, saltem inchoatus, ex illa charta tribuendus sit, quod amplius ex consequentibus elucescet.

VI. Pervenerit itaque necesse est ad annum Christi sexcentessimum septuagesimum-primum, aut sequentis initium Chlotharius: quando quidem ejus principatus initium ab anno DC LVI. necdum valde, ut jam dixi, provecto, desumendum est, cum patri successit. Chlothario mortuo, Childericum ejus fratrem jam *Austrasiorum regem, in adolescentia regnum juxta sui temporis aetatem optime disponentem, elegit quaedam pars Francorum*, ut eum regem haberet, teste Ursino: Ebroinus vero, qui major-domus sub Chlothario fuerat, Theodericum ejus fratrem in regium Neustriae thronum sublimare volebat; eumque re vera uno anno regnavisse tradunt Sigebertus & Albericus. Verum praevaluit pars Childerici, qui confirmatus in Neustriae regno, *germanum suum Theodericum*

H ij

CAP. VII. *cuidam Dei seruo conservandum ac nutriendum dedit*, in monasterio scilicet Dionysiano, & Leodegarium pontificem majorem - domus suae^a constituisse dicitur, Ebroino in Luxoviense monasterium relegato.

^a V. supra cap. 5.
^{n.} 2.

Vix trimus erat Childericus, cum patrem amisit, annum ætatis vicesimum-secundum agentem. Non statim ab ejus obitu Austrasiæ regno, sed post annos minimum quinque impositus fuit. Illud argumento est, quod anno regni sui octavo jam uxorem duxerat Bilechildem, ut constat ex optimæ notæ præcepto, quod ipse Childericus, Emnechildis & Bilechildis reginæ Stabulensi & Malmundariensi monasteriis indulgere, à Bollandianis^b relato in analectis ad vitam sancti Sigiberti. Atqui non ante annum ætatis quintum-decimum uxorem ducere potuit. Si ergo trimus tantum erat, ut quidem constat, cum patrem, vix annos viginti-duos natum, amisit; non ante octavum ætatis annum Austrasiæ regnum iniit, cujus regni anno octavo jam conjugatus erat. Emnechildis seu Imnechildis uxor fuerat Sigiberti regis; Bilechildem vero eorum filiam fuisse colligere licet ex anonymi libro de gestis sancti Leodegarii, qui Childericum arguisse dicitur, *quod regina, quam habebat conjugem, filia sui esset avunculi*. quo nomine patrum etiam veteres significabant. Hoc temporis intervallo Dado seu Audoënus episcopus Rotomagensis secundum librum scribebat de vita beati Eligii episcopi, qui Chlodovei obitum tricesimo die^c ante prædixerat, triumque ejus filiorum fortem trium stellarum indicio, quorum maximus-natu, cum ad horam *pene meridiana*, id est virilem ætatem, accederet, *diem obiens, dum quiete tranquilleque regnaret, duos superstites fratres reliquit*. De duobus aliis vaticinatus est Eligius, quod *post hoc non longo spatio*, ex duobus unus quoque regno privandus esset, scilicet Childericus; tertius *solus* monarchiam adepturus.

^b Bolland. 1. Febr.

^c Audoën. lib. 2.
6. 30.

Cum hæc scriberet Audoënus, eventum expectabat hujus vaticinii, quod paullo post impletum est. nam, cum Bodilonem, ad stipitem alligatum, flagris cecidisset Childericus; eo usque Francorum optimatum animos exasperavit, ut illi cum una cum uxore Bilechilde & Dagoberto filio in cunis, venationi in silva operam dantem, interemerint anno DC LXXIV. aut insequente, cum annum in Austria quartum-decimum, ut in chronico^d Tiliano legitur, quartum vero in Neustria & Burgundia post mortem Chlotharii ageret. Id facile colligere licet ex Ursini libro de vita Leodegarii: ubi, Childerico in Neustriæ regnum sublimato, Leodegarius palatii rector *pene annis tribus* cum decore magno regni negotia procurasse dicitur; sed ex eo tempore Childericum infestum habuisse, à quo facultatem secedendi in Luxoviense monasterium obtinuerit, quo facto, non multo post rex ipse interierit.

^d Chesn. to. 1.
p. 741.

VII. Verum nullo alio argumento amplius illustratur Childerici principatus initium ac finis, quam fragmento vitæ Lantberti, Fontanellensis primum abbatis post sanctum Wandregisilum, ac demum episcopi Lugdunensis. In illo enim fragmento, quod à me in appendice sæculi tertii^e Benedictini editum est, Lantbertus Wandregisilo successisse dicitur *juvenculi regis Lotharii anno undecimo*, id est anno DC LXVI. aut insequenti (quod ad annum DC LXV. male retulit interpolator) & ab Hilderico rege duos fiscos obtinuisse. *Edita est autem hæc regia largitio*, inquit auctor, *Artauno jocundo palatio, undecimo anno præfati regis in Austria, qui fuerat primus in Neustria; porro ejusdem rectoris canobii lucidissimi, scilicet Lantberti, anno quinto*. Nihil luculentius ad probandum, Childericum decem annis in Austria regnavisse, ante quam in Neustriæ regno succederet fratri Chlothario, cujus annum undecimum componit idem auctor cum anno primo Lantberti abbatis; Lantberti vero annum quintum cum anno primo Childerici in Neustria, qui Chlotharii annus ultimus fuit. Adde quinque illos annos prædictis undecim annis, & sic Chlotharium ad annum regni sextum-decimum pervenisse intelliges.

^e Sæc. 3. Bened.
to. 2. p. 463.

Non integros annos quatuor, ut mox dicebam, in Neustria regnavit Childericus, quod ex libello de vita Condedi Fontanellensis monachi confirmatur, si cum prædicta Lantberti abbatis vita comparetur. Hujus enim abbatis annus quintus cum anno Childerici in Neustria primo, ut mox vidimus, componitur; annus vero ejusdem abbatis nonus in quadam donatione Condedo^f facta cum anno tertio Theoderici regis,

^f Sæc. 2. Bened.
p. 864.

regis, cujus proinde annus primus cum anno Childerici quarto coincidit ante sextum CAP. VII.
 idus Octobris, quo die hæc largitio facta dicitur *sub anno tertio præfati regis, qui erat*
Lamberti abbatis annus nonus.

Idem calculus ex eodem vitæ Lambertii fragmento confirmatur, in quo Lambertus
 Fontanellam rexisse dicitur *annos tredecim & menses octo* sub tribus fratribus, Chlothario,
 Childerico & Theoderico : cujus Theoderici anno quinto Lambertus ad sedem
 Lugdunensem post Genesium promotus est, successorem in Fontanellæ regimine
 fortitus Ansbertum, cujus annus secundus cum anno Theoderici regis septimo com-
 ponitur in libello de vita Condedi^a, ubi largitio Belcinnacæ insulæ Condedo confir-
 mata legitur *anno septimo regis Theoderici, gubernante anno secundo beato Ansberto Fonta-*
nellam. a Sac. 2. Bened.
p. 864.

Ex his omnibus sic ordinanda videtur trium prædictorum fratrum regni series.
 Chlotharius, fratrum natu-maximus, patri Chlodoveo successit anno DC LVI. nec-
 dum adulto, regnumque sexdecim annis inchoatis ad annum fere DC LXXII. admi-
 nistravit. Eidem in Neustria successit eodem anno Childericus, qui jam decem annis
 in Austria regnaverat. Annos quatuor non integros monarchiam tenuit Childericus,
 inter venandum anno ætatis vicesimo-primo necatus cum uxore Bilechilde prægnante,
 & parvulo filio Dagoberto, ut ex prædicto vitæ Lambertii fragmento discimus, relicto
 in cunis altero filio Chilperico, qui post Dagobertum tertium regnavit. Childerici
 cædes autumno videtur accidisse, cum venationi operam daret.

Hinc novum de annis Chlotharii argumentum erui potest. Childericus vix trium
 annorum erat, cum patrem amisit. Non integros quatuor annos post mortem Chlo-
 tharii fratris in Austria & Neustria regnavit. Mortuus est duobus filiis susceptis ex
 Bilechilde conjuge, quæ insuper prægnans cæsa est. Annum itaque non minus quam
 vicesimum-primum ætatis agebat, cum interiit; adeoque decimum-octavum, cum
 fratri Chlothario successit, uno anno natu-minor. Itaque anno ætatis decimo-nono
 mortuus est Chlotharius, qui, cum quadrimus regnare cœperit, annos amplius quin-
 decim regnasse dicendus est. siquidem quartus ejus vitæ annus, idem quoque regni
 primus fuit. Horum fratrum chronologiam sequens tabula clarius demonstrabit.

Annus Christi.	CHLOTHARI.	CHILDERICI.	LANTBERTI abbatis.
656	1 mo- narchiæ.		
657	2		
658	3		
659	4		
660	5 deinceps in sola Neustria & Burgundia.	in Austria 1 inchoatus	
661	6	2	
662	7	3	
663	8	4	
664	9	5	
665	10	6	
666	11	7	
667	12	8	1 aut præced.
668	13	9	2
669	14	10	3
670	15	11	4
671	16	12 1 in Neustria.	5
672	mortuo Chlothario.	2	6
673		3	7
674		4	8
		Theoderici 1 inchoatus.	
675		2	9 inchoatus.
676		3	10
677		4	11
678		5	12 fit archie- pisc.
679		6 inch.	13
			1

Diplom. Supplem.

CAP. VII. Hæc chronologia multum illustratur ex synodali ^a placito Theoderici regis, Marlaci ^a *medio mense Septembri* habito, anno regni ejus quinto, cum necdum Austrasiæ regnum obtinuisset, adeoque ante eadem Dagoberti Austrasiæ regis, de quo mox agemus: quo mortuo Austrasiæ regnum Theodericus adeptus est. Atqui Dagobertum casum fuisse anno DC LXXIX. constat ex Eddio-Stephano in libro de vita sancti Wilfridi episcopi Eboracensis. Mortalis ejus dies non ita exploratus. Colitur Satanaci *iv. nonas Septembris.* at in kalendario psalterii Emmæ reginæ, conjugis Lotharii regis, Ludovici Transmarini filii, fit mentio *x. kal. Januarii sancti Dagoberti regis & martyris.* Vix dubitem quin hic sit ejus mortis dies: alter vero dies, quo ejus corpus Satanacum translatum est. Itaque prædictum Theoderici placitum, quod *medio mense Septembri* habitum legitur, tribus tantum mensibus Dagoberti eadem præcessit. In illo actum est de depositione Chramlini Ebredunensis episcopi, facta in conventu episcoporum, qui *de regna nostra, ut rex loquitur, tam de Niuster, quam & de Burgundia, pro statu ecclesie, vel pro confirmatione pacis,* Marlaci convenerant; nulli ex Austrasia. Hæc pax cum Dagoberto recens composita fuerat post illam pugnam, qua in finibus Lingonum à duobus illis regibus decertatum est. Huic conventui interfuere quinque *metropoli* (ita etiam loquitur Gregorius Turonensis) seu metropolitæ, cujus primus notatur Genesius Lugdunensis, non diu post superstes, mortuus kalendis Novembris: cui eodem anno successit Lantbertus abbas Fontanellensis mox laudatus: cujus annus secundus, ex dictis, cum anno septimo Theoderici regis componitur.

^b *Be la lib. 4. c. 11. & Chron. Sax.*

Non multo post Childerici eadem ab anonymo vitæ Leodegarianæ scriptore *stella, quam astrologi cometem vocant, apparuisse* dicitur, & quidem *cum rex,* scilicet Theodericus, nondum esset *stabilitus in culmine.* Ejusmodi cometem venerabilis Beda ^b anno DC LXXVIII. mense Augusto per tres menses apparuisse tradit. Et certe necdum tunc bene stabilitus erat in regno Theodericus, qui per id tempus, ut in actis sanctæ Salabergæ legitur, in finibus Lingonum de summa rerum decertavit cum Dagoberto, de quo nunc agendum est.

VIII. Paullo ante Chlotharii mortem, vel statim post eam, ab Austrasianis, saltem Alfatensis & Transrhenensis, è Scotia seu Hibernia revocatus est Dagobertus, Sigiberti filius, qui post parentis obitum à Grimoaldo majore-domus illuc relegatus fuerat. Ejus reditum in Austriam ac sortem discimus ex Eddio-Stephano, auctore gravi & æquali, in libro de vita sancti Wilfridi episcopi Eboracensis: qui ipsum Dagobertum, ab Austrasiis ad patrium regnum capeendum è Scotia invitatum, necessariis subsidiis instruxit, & cum idoneo comitatu in patriam remisit. Id contigisse videtur, ut mox dicebam, vel paullo ante, vel statim post mortem Chlotharii regis, cum Childericus, jam Austrasiæ rex, Neustriæ & Burgundiæ regnum adiit. Tunc enim Austrasii, saltem Alfatensis & Transrhenenses, regem sibi peculiarem habere assueti, Dagobertum ab exilio revocandum censuerunt. Neque forte id ægre passus est Childericus, ejus frater patruelis, agente nimirum Imnechilde Dagoberti matre, cujus plurima erat auctoritas apud Childericum, qui Bilechildem, ejus, ut videtur, filiam, uxorem duxerat. Huc enim spectat id quod legitur apud Anonymum in vita sancti Leodegarii, ubi Childericum arguisse dicitur, *quod regina, quam habebat conjugem, filia sui esset avunculi,* id est patruis, vulgari more loquendi illorum temporum. Hinc multa Imnechildi apud eundem regem auctoritas: unde regiis ejus litteris passim cum Bilechilde regina subscribebat. Ejus itaque favore facile passus fuisse videtur Childericus, ut Dagobertus ab exilio revocaretur, & in paterni regni portionem admitteretur. Hinc est, quod apud Eddium *amici & propinqui ejus,* scilicet Dagoberti, *viuentem, & in perfecta ætate florentem,* eum esse audientes, nuntios misisse dicuntur ad beatum Wilfridum episcopum, ut eum *ab Scotia seu Hibernia* ad se remitteret, ut eum regem constituerent. Itaque jam tunc *perfecta ætate* florebat Dagobertus, id est annos minimum viginti natus, qui vix ante annum DC L. quo pater ejus Sigibertus vix annos viginti attigerat, in lucem editus est. Ex quo intelligitur, Dagoberti reditum non ante DC LXXI. aut insequentem accidisse. Nec certe serius, siquidem ubi in regnum venit, ut se contra æmulos & adversarios præmuniret, fœdus

iniit cum Grimoaldo Langobardorum rege, qui anno DC LXXI. aut proxime sequenti mortuus est. Hujus fœderis meminit Paulus Warnefridi his verbis: *Hac tempestate Francorum regnum apud Gallias Dagobertus regebat, cum quo rex Grimoaldus pacis firmissimæ fœdus inierat.* Itaque saltem anno DC LXXII. in regno Austrasiano residebat Dagobertus, ad quod proinde vel paullo ante, vel statim post Chlotharii mortem accersitus fuerat. Hæc fulius à me alias ^a exposita, hic paucis retractare visum est necessarium.

Verum non statim integro Austriae regno potitus est Dagobertus, cui Alsatiam tantum & partes Transrhenanas Childericus cessit. Eo mortuo, scilicet Childerico, Theoderici æmuli, ut apud anonymum vitæ Leodegarianæ scriptorem legitur, nimirum Ebroinus cum Austrasiis, haud dubie Belgicæ utriusque populis, in Theodericum irruerunt, in villa Noviento tunc residentem; ejusque thesauris direptis, *quemdam parvulum, quem Chlotharii fuisse consinxerunt filium, in partibus Austri levarunt in regnum;* multisque persuaserunt, *Theodericum tunc defunctum, & Chlodoveum* (sic illum putatitium vocabant) *Chlotharii esse filium.* Nondum itaque universi Austrasiani Dagoberto parebant, sed tantum Alsatici & Transrhenenses. Unde, cum Ebroinus ad Theoderici partes transisset, Trajectensem ad Mosam episcopatum, qui Austriae-Belgicæ regno continebatur, expulso Landeberto, quem sibi contrarium putabat, Faramundo suarum partium asseclæ commisit. Quam ob rem de his Belgicis populis sibi subjiciendis contentionem habuere Theodericus & Dagobertus; eaque de causa in finibus Lingonum conferto prælio dimicarunt: sed tandem inter eos sancita pax, cujus condiciones ignorantur. Hic est Dagobertus, qui thermas Badenses Weissenburgensi diocesis Spirensis monasterio concessisse traditur anno regni sui secundo: quo anno apud Catalaunum profusæ pluvie miraculum interventu sancti Memmii factum legitur, *in anno scilicet secundo sub imperio Dagoberti regis, qui post longam pressuram reversus est ad propria regna.*

Idem vere appetente anni DC LXXIX. Wilfrido episcopo, Romam purgandi sui causa per Alsatiam proficiscenti, Argentoratensem episcopatum, acceptorum ab eo beneficiorum memor, obtulisse memoratur: Wilfridus vero ex Urbe post pascha sequentis anni revertens, eundem regem à suis interfectum accepit, uti fulius alias ^b demonstravi. Hinc confirmatur nostra conjectura de die obitus Dagoberti, quem x. kal. Januarii statuit Emma reginæ kalendarium. nam si xv. nonas Septembris interisset, ejus rei nuntius ad Wilfridum ante suum ex urbe Roma discessum pervenisset, quem tantum in ipso itinere, & quidem in ipso Austriae aditu accepit. Delatum à posteris nomen cum honore martyris ob immeritam necem eidem Dagoberto, cujus per septem minimum sæcula ad nostrum usque tempus adeo obscurata erat memoria, ut cum avo suo Dagoberto omnino confunderetur. Sed tandem superiori sæculo debitus ei honor, atque in regnum restitutio asserta est, dissidentibus Henschenio & Hadriano Valesio, uter eorum primus hujus restitutionis auctor fuerit. qua de re alii judicent. Tandem utrumque, id est illam Dagoberti restitutionem ac eadem, ejusque tempus tam diserte & luculenter probavit illustravitque Eddius - Stephanus à nobis editus, ut nemo amplius hac de re dubitare possit: cum antea mortis ejus genus & tempus ignorarentur.

IX. Post necem Dagoberti Theodericus Francorum monarchiam obtinuit: sicque impletum est sancti Eligii ^c de eo vaticinium, quo prædixerat, fore ut *tertius* è Chlodovei junioris filiis, *solus monarchiam adeptus, dilataretur super omnes affines suos, atque magnificaretur, & obtineret sub ditione sua tria hæc regna.* quod Audoënus, ut jam dixi, post mortem Chlotharii ejus fratris scribebat, superstite Childerico. Hanc etiam monarchiam annis minimum decem, à morte scilicet prædicti Dagoberti, tenuit, cujus regni annis assignandis variant Francorum annales. Erchambertus & liber de gestis regum Francorum cum Hermanno annos regni novemdecim, alii ^d annos octodecim, alii denique tantum septem-decim ^e ei tribuunt. Primi auctores forte regni ejus initium ducunt à morte Chlotharii fratris: quo mortuo, Ebroini factione regio throno impositus fuit Theodericus, ut jam dictum est. Ejus mors non serius anno DC XCII.

CAP. VII.

^a Annal. Bened. 10. 1. p. 511. & seqq. & præfat. 1. ad Sac. 4. Bened. n. 203. & seqq.

^b Ibid. p. 543. & seq. & 552. & 569.

^c Audoën. lib. 2. c. 30.

^d Chesni to. 1. p. 793.
^e Ibid. p. 781.

CAP. VII. contingere potuit. si quidem Childebertus, ejus filius natu-minor, anno DC XCV. certissime successit Chlodoveo fratri, qui post Theodericum patrem annos quatuor inchoatos regnavit. Duos tantum solidos annos ei tribuunt alii, præcis forte anni DC XCII. qui primus ejus annus fuit, & anni DC XCV. particulis. Sic sæpe rotundo numero exprimuntur regum anni. quæ res magnam in eorum calculo confusio-nem parit. Non dubito quin quatuor fere annos regnaverit Chlodoveus, quod docet Fredegarii secundus continuator, primo longe præferendus. Certe in libro VI. de re Di-plomatica, in quo quinque ejus diplomata referuntur; unum anno ejus regni primo, tria secundo, quintum denique tertio, & quidem pridie kalendas Martias, subnotata inveniuntur.

Theoderici anno XVI. habitum fuit concilium Rotomagensis, præsidente Ansberto metropolita, cujus corpus anno Childeberti decimo, Christi DCC IV. translatum legitur in veterrimo chronico Fontanellensi. adeoque Childebertus anno DC XCV. Chlodoveo fratri successisse dicendus est. Unde in fine veteris chronici Eusebiani, quod Jacobi Bongarsii fuit, scriptum invenisse se ait Josephus Scaliger, anno V. Childeberti regis Francorum, Pippino jubente, id est regnum moderante, fuisse pascha X. kal. Aprilis, Ascensionem kalendis Maiis. quæ chronica notæ anno DC XCIX. conveniunt. Porro Chil-debertum annis septem-decim regnavisse, & anno DCC XI. decessisse constat ex ve-tustis annalibus Francorum: quibus consentit secundus Fredegarii continuator, primo longe accuratior, qui ait, Childebertum regnavisse annos sexdecim, scilicet completos, ut ex vetustis codicibus hunc locum restituit noster Ruinartus, non tantum tredecim, ut antea mendose legebatur. Et quidem septem-decim ei annos liber de gestis regum Francorum, Erchambertus, aliique chronographi tribuunt: eum vero prædicto anno DCC XI. obiisse disertè asserunt annales Nazariani, Petaviani & Mettenses cum chro-nico Dionysiano. Exstat ipsius Childeberti placitum^a authenticum de nundinis Dionysianis, datum apud Mamaccas, die XIII. mensis Decembris, anno sexto-deci-mo regni Childeberti. Alterum item datum postera die eodem anno. Accedit Berarii^b episcopi testamentum de monasterio Caladunno pagi Cenomannensis, actum Ma-rogilo villa in anno XVI. regnante domno Childeberto rege nostro, XII. kal. Novembris. Ex quibus facile intelligitur, Childebertum ad annum regni septimum-decimum pervenisse, quem anno DCC XI. obiisse constat, & quidem XV III. kalendas Maias, anno ætatis fere tricesimo.

^a Diplom. p. 482.
& seq.

^b Analecl. to. 3.
p. 215.

Is moriens Dagobertum filium regni heredem reliquit, annorum circiter duode-cim puerum, quem Sigebertus & Albericus etiam Chlodoveum vocant. Duo ejus diplomata exstant in actis^c Cenomannensium episcoporum, data apud Mamaccas, anno regni ejus secundo, quo item anno aliud^d datum dicitur apud Jupilam, die Jovis kalendas Januarias. ubi legendum videtur IV. kal. Januarias anni DCC XII. non kalendas Januarias: tametsi hæc quoque dies in diem Jovis incidebat ineunte anno DCC XI. cujus prima dies erat feria quinta, sed necdum mortuo Childeberto Dagoberti patre, qui non ante quartum-decimum diem Aprilis insequentem decessit.

^c Ibid. p. 216.

^d 225.

^e Ibid. p. 218.

CAPUT VIII.

I. Notæ chronica Chilperici. II. Theoderici Calensis. III. Et Childerici ultimi Meroveadum regis. IV. Eorum genealogia illustrata.

I. **D**Agobertus anno DCC XV. moriens, Theodericum filium in cunis reliquit: quo prætermisso, Franci Daniëlem, quondam clericum factum, cesarie ca-pitis jam recrescente, regem constituunt, cumque Chilpericum appellant. In primo ex quinque ejus præceptis pro Dionysiano monasterio, in libro VI. de re Diplomatica^e editis, Theodericum Chlodovei junioris filium, avunculum suum, id est patruum, vocat; Chlodoveum vero & Childebertum ejus filios, necnon Dagobertum Childe-berti filium consobrinos seu agnatos; in secundo & quarto Childericum genitorem suum nuncupat.

^e Diplom. p. 484.

nuncupat. unde in alio diplomate pro Corbeia aviam suam Baldechildem vocat. Ex quibus haud dubium, cum Childerico, Chlodovei junioris & Balthildis filio, progenitum esse. Hic annis admodum sex regnavit, sed non ante annum DCC XXVII. obiisse videtur, quo *Danibel* * in *Attiniaco* mortuus traditur.

* *Annal. Til. Chesn. to. 2. p. 7.*

II. Hunc anno DCC XXI. excepit Theodericus, cognomento Calensis, propterea quod Calæ à morte Dagoberti patris educatus sit. De eo ita in gestis regum Francorum: *Franci Theudericum, in Cala monasterio enutritum, filium Dagoberti junioris, regem super se statuunt.* Idem aliis verbis tradit Erchambertus. ubi cum in Cala monasterio enutritus dicitur Theodericus, id intelligendum de palatio monasterio adjuncto, cujus locus etiam nunc ostenditur. Hic Theodericus anno regni sui primo, mense Martio, Sithiensium immunitates ^a apud Sueffionas confirmavit; eodemque anno, mense Novembri, ratas habuit donationes à Bertino factas, dato præcepto in *Confelentis castro*. Ad hæc anno regni sui secundo Arduni-villæ ^b immunitatem ecclesiæ Cenomannensi confirmavit regio præcepto Carisiaci dato, in quo avum suum Chilpericum, genitorem Dagobertum, antecessorem vero suum Chilpericum *parentem*, id est contanguineum, vocat. De annis regni ejus variant antiqui auctores. alii quippe annos ei tantum sex aut septem; alii magno discrimine, sexdecim aut septemdecim assignant. Priorem sententiam præfert Erchamberti breviarium. Librariorum erratum esse putant nonnulli: quod veri similis est. Idem Theodericus regni sui septimo, & quidem die duodecima mensis Julii, Morbacensis abbatiæ constructionem probavit: cujus rei litteras in Appendice ad tomum secundum nostrorum Annalium retulimus. Post hunc annum, nullum Theoderici regis instrumentum occurrit. adeo ut fundamento non careat eorum sententia, qui eum annos dumtaxat sex completos, aut septem inchoatos regnavisse censent. Non desunt tamen argumenta, quæ regnum ejus ad annos sexdecim, aut septemdecim prorogant. In his chronicum est brevissimum ^c à Theoderico I. usque ad Childericum ultimum, in quo anni regni septemdecim ei tribuuntur, uti & in chronico apud Chesnium subsequenti. Eandem sententiam tuctur Conradus Urspergensis, quam Valesius, Cointius, aliique viri docti sequuntur præ Sigeberto & Alberico, qui annos tantum quindecim ei tribuunt. In hac sententia Theodericus anno DCC XXXVII. obiisse dicendus est. quod confirmat Anonymus in libro de computo ecclesiastico, à Labbeo ^d relatus, qui à *natiuitate Domini usque ad præsentem annum, in quo Teudericus rex Francorum defunctus est*, annum DCC XXXVII. numerat.

^a *Diplom. p. 608. & seq.*

^b *Analect. to. 3. p. 227.*

^c *Chesn. to. 1. p. 721.*

^d *Elsg. hist. p. 70.*

III. Post ejus obitum interregnum fuit usque ad annum DCC XLI. supremum Caroli principis, cognomento Martelli, qui toto illo intervallo regnum solus administravit, & post eum duo ejus filii, Carolomannus & Pippinus: qui tamen Childerico, ultimo Merovingicæ stirpis, regium nomen detulerunt, retenta sibi summa potestate. Id factum anno DCC XLIII. intelligitur ex actis synodi Sueffionensis, quæ anno Christi DCC XLIV. Childerici secundo, Pippini regis decreto habita fuit. Editum est in libro VI. de re Diplomatica ^e ipsius Childerici regis privilegium, Sithiensi monasterio datum die XXIII. Aprilis, anno primo regni ejus, Crisciaco in palatio, à Folquino monacho in codicem chartarum Sithiensium ante annos septingentos relatum, in quo Childericus Theodericum quondam regem *parentem* suum vocat, ut tum loquebantur, id est consanguineum. quod de Theoderico Calensi interpretandum est.

^e *Diplom. p. 610.*

IV. Non ergo, ut quidam volunt, istius Theoderici filius erat Childericus, tamen non desunt veteres, ut chronographus Fontanellensis & alii ^f nonnulli, qui id asserant. Verum hæc illis persuasio facile subrepere potuit, ut Childericus Theoderici successor, idem ejus filius creditus sit. Neque porro ejus germanus fuit, ut quidam volunt, quando quidem in alio præcepto pro Cenomannensi ecclesia ^g, Childericus ipse Dagobertum juniorem, qui Theoderici parens fuit, *sobrimum* suum, id est agnatum, appellat. Ejusdem est aliud præceptum, mendose Chilperici dictum, quo confirmatur precaria, à Gauzioleno episcopo Cenomannensi concessa Sichardo Aninsulensi abbati: cum constet Harlemundum episcopum, Gauzioleni antecessorem, immunitatis privilegium ^h de villa Arduno accepisse à Theoderico Calensi, Chilperici successore, uti fusius ostendi in observatione posteriori, qua priorem emendavi, ubi hæc

^f *Chesn. to. 1. p. 793.*

^g *Analect. to. 3. p. 230.*

^h *Ibid. p. 227.*

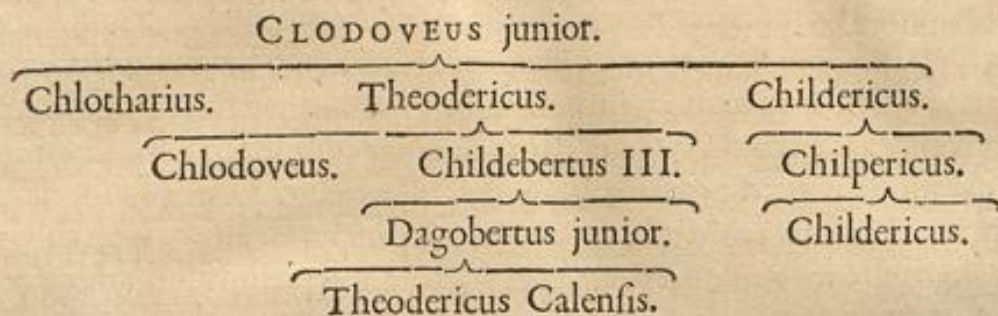
Diplom. Supplem.

K

CAP. VIII. diplomata Chilperico tribueram. Neque obstat, quod data sint anno XII. Childerici, cui anni tantum decem vulgo tribuuntur. nam vel librarii erratum est, vel duodecim illi anni numerantur à morte Caroli Martelli, tamen Childericus non nisi post biennium rex dictus sit secundum calculum synodi Sueffionensis. At quis demum, inquis, Childerici pater? Equidem, ut puto, Chilpericus, cognomento Daniel, Theoderici Calensis antecessor, qui nomen Childerico filio suo imposuerit, ut avum nomine, pro more illorum temporum, referret. unde Childericus ipse, Meroveadum regum ultimus, Dagobertum *sobrimum* suum, id est agnatum, vocat. Verum hæc melius docebit sequens genealogicum paradigma.

De stirpe Merovingica satis: cui illustrandæ quantum res Diplomatica contulerit, ex dictis utcumque intelligitur.

CAPUT IX.

I. *Caroli Magni nativitas.* II. *Patriciatus.* III. *Patriciorum qualis ordinatio & habitus.* IV. *Pippini regis obitus, & regni inter filios divisio.* V. *Caroli quædam chronica nota explicantur.* VI. *Ludovici Pii duplex calculus.* VII. *Ludovici Germaniæ regis epocha.*

I. **H**ic consequenter agendum esset de chronicis notis secundæ ac tertiæ stirpis regum Francorum: verum quia hac de re data opera in libro II. de re Diplomatica à capite XXVI. actum est, ad aliud minus fastidiosum argumentum convertenda oratio. In primis quoddam operæ pretium videtur præcisè statuere tempus & locum nativitatis Caroli Magni. Neque vero id difficultate vacat. nam ad annum quod attinet, annales Petaviani cum anno DCC XLVII. natum asserunt: quibus consentit anonymus Pratenfis monachus in libello de translatione sancti Germani Parisiorum episcopi, qui auctor Carolum septennem huic translationi, anno DCC LIV. factæ, interfuisse tradit. Hanc sententiam sequitur Cointius, & corrigendos putat Eginhardum & Theganum, auctores tamen omni exceptione majores, qui Carolum anno Christi DCCC XIV. *ætatis sue* LXXII. mense Januario denatum scribunt. Nec minor de loco ejus nativitatis controversia. alii quippe Ingelheimii infra Moguntiam; alii Carloburgi tribus ab urbe Monachio * milliaribus; quidam in Franconia prope Carolostadium; nonnulli denique Leodii ad Mosam natum contendunt. Rem in ambiguo reliquit Cointius, ratus nihil certi hac de re pronuntiari posse post Eginhardum, qui de ejus nativitate, infantia & pueritia nihil scriptum se reperisse testatur.

Tanti Principis nihilo minus natales investigare conatus sum. quod an assecutus sim, penes lectores erit judicium. In primis Lambertus Scafnaburgensis asserit Carolum natum fuisse anno DCC XLII. qui auctor, etsi annalibus Petavianis posterior, in hoc tamen præferendus videtur, quod Eginhardo & Thegano in assignanda Caroli ætate apprime conveniat. Ad hæc nativitatis ejus dies, à nemine hæctenus observatus, in veterrimo sæculi noni kalendario quondam Laureshamensi, nunc Ludovici Magni collegii Soc. Jesu Parisiensis, diserte notatur his verbis, aureis litteris signandus: *iv. nonas Aprilis, nativitas domni & gloriosissimi Karoli imperatoris & semper augusti.* Locum

* Munich.

denique, ubi natus est, indicat Browerus ^a in confinibus Turingiæ & Saxonie ad flumen Unstrudam, quam *terram conceptionis* suæ princeps ipse ibidem vocat. Verum, ut hic locus conceptionis ejus sit, inquirendus superest nativitatis locus. Hunc porro indicat Monachus sancti Galli in libro II. de ejus vita, capite xxx. ubi Aquisgranum Caroli *genitale solum* appellat. Ob hanc sine dubio causam Carolus hunc locum in deliciis habuit, ubi insignem exstruxit cum palatio & thermis basilicam, in qua sepeliri voluit; ut idem sepulturæ, ac nativitatis locus esset.

II. Annum decimum agebat Carolus, cum Pippinus ejus parens à Francis rex salutaris, coronatusque est apud Sueffionas. quod factum in monasterio sancti Medardi tradit ejus loci chronographus. Tunc retrusus in Sithiense sancti Bertini monasterium Childericus: cujus filius, nomine *Theodericus*, ut tradit chronographus Fontanellensis, in monasterio, Sithiensi an Fontanellensi, clericus effectus est. Ex quo intelligitur, si non fallit hic auctor ab illo tempore parum remotus, Childericum, contra quam plerique volunt, cælibem non fuisse. Post annos tres, id est anno DCC LIV. Stephanus Papa II. Pippinum denuo in sancti Dionysii basilica, duosque ejus filios, Carolum & Carolomannum, coronavit, eosque Patricios dixit. Non tamen ullus eorum Patricii titulum vivente Pippino usurpavit; neque eo mortuo Carolus ante initum Langobardiæ regnum. quod anno DCC LXXIV. medio mense Maio contigit. Verum ab eo tempore se regem non modo Francorum, sed & Langobardorum dixit, necnon Patricium Romanorum: quem titulum abjecit anno DCCC. postquam imperator à Leone Papa III. coronatus fuit.

III. Ritus quo Patricii olim Romæ ab imperatore crearentur, discimus ex veteri codice ^b bibliothecæ modo Ottobonianæ, in quo præcipitur, ut illa dignitas non vili personæ, nec ignotæ concedatur. Electione facta, *protospatarius veniens ante imperatorem* ejus humerum osculabatur, suggerens electum adesse. Tum, stante ad sinistram imperatoris hipparcho, quem *nos dicimus præfectum*, ambobus præcipiebat imperator, ut futurum Patricium adducerent. Dein ille adductus, primo pedes imperatoris, tum genu osculabatur, demum ipsum imperatorem, postremo omnes Romanos circumstantes. Denique ipsum alloquebatur imperator his omnino verbis: *Nobis nimis laboriosum esse videtur concessum nobis à Deo ministerium me solum procurare. quocirca te nobis adiutorem fecimus, & hunc honorem concedimus, ut ecclesis Dei & pauperibus legem facias, & ut inde apud altissimum Judicem rationem reddas.* His dictis, *mantum* seu chlamydem ei imponebat, & in dextro indice anulum, deinde *bombacenum propria manu scriptum*, id est chartam bombycinam, ei porrigebat dicens: *Esto Patricius misericors & justus.* Postremo ejus capiti *aureum circulum* imponebat, & sic eum dimittebat. Eadem fere habet Cassiodorus, agens de honore ^c patriciatus, nisi quod præter chlamydem, etiam calceos addit. An eundem ritum observaverit Stephanus, cum Patricios creavit Pippinum, ejusque filios Carolum & Carolomannum, incertum: at eundem fuisse Caroli Patricii habitum, qualem modo retulimus, probat ejus in habitu Patricii effigies, quam ex codice antiquo Paulus Petavius, & ex eo Johannes-Jacobus Chiffletius in Anastasi Childerici exhibuit, qualem hic in æs incisam representamus. ubi media figura Carolum Magnum in Patricii habitu, excepto quod anulus in dextro ejus indice non apparet; duæ aliæ primicerium & secundicerium referunt, uti Petavius explicavit. Omnia, præter circulum capitis & anulum, exprimit Eginhardus in vita Caroli, quem ait *peregrina indumenta respuisse, excepto quod Romæ semel, Hadriano pontifice petente, & iterum Leone successore ejus supplicante, longa tunica & chlamyde amictus, & calceis Romano more formatis induebatur.* En tibi illa Patricii effigies in averfa pagina.

CAP. IX.

^a Antiq. Fuld.
lib. 3. c. 12.^b V. 10. 2.
Annal. Bened.
lib. 22.
n. 2.^c Cassiod. var.
lib. 3. ep. 9.

^a *Diplom. p. 73.* Jam vero cur Carolus ante regnum Langobardicum Patricii titulo abstinuerit, deinceps autem usus sit usque ad annum Christi octingentesimum, cum à Leone Papa factus est imperator, id in causa fuisse videtur, ut alias ^a dixi, quod ante regnum Langobardicum honorarius dumtaxat Patricii titulus esset; deinceps vero rem ipsam præstaret, id est præfecturam Urbis & circumjacentium regionum: quam dignitatem tanti fecit Carolus, ut eam, tametsi perpetua esset, sibi à Leone III. confirmari petierit per Angilbertum abbatem; suamque vicissim filii ac defensoris fidem illi sponderit. Hæc sparsim relata in tomo II. nostrorum Annalium, uno conspectu huc referre visum est, ut in loco.

^b *Diplom. p. 193.* IV. Anno DCC LXVIII. mortuus est rex Pippinus VII. Kal. Octobris, ut vetera sancti Dionysii, aliaque necrologia, necnon Fuldenses Annales probant, & quidem anno septimo-decimo regni sui, quod ab anno DCC LI. aut insequente inierat, ut suo loco in libro II. de re Diplomatica ^b ostensum est. Mortuus est, inquam, in monasterio Dionysiano, cui pridie illius diei, pro animæ suæ remedio & honore sepulturæ, silvæ Aquilinæ partem contulerat. Regni partitione inter filios facta, Carolo seniori Austrasiæ regnum obtigit, ut Fredegarii ultimus continuator tradit; Carolomanno juniori Burgundia, Provincia, Gothia, Alsatia, & Alemannia; quæ duæ ad vetus Austrasiæ regnum pertinebant: Aquitania inter eos divisa. Mortuo patre, ambo fratres in propria uterque regni sui sede; Carolus quidem Noviomii, alter vero apud Suesionas, coronati sunt reges sexto-decimo post patris obitum die, nempe VII. idus Octobris, sancto Dionysio sacro. Fallitur hic non uno in loco anonymus ille, qui Fredegarii chronicum jussu Nibelungi profecutus est. Primo in eo quod regni annos viginti-quinque Pippino tribuit, quem non integris septemdecim annis regnavisse constat. Deinde in eo quod, Pippini celebratis exsequiis, Carolum & Carolomannum, XIV. Kal. Octobris in regnum sublimatos fuisse dicit, quos VII. idus Octobris reges inunctos, coronatosque fuisse constat ex annalibus Petavianis, Loiselianis, & Tilianis, quibus chronographus Dionysianus & Regino suffragantur. Præter ea in hoc non satis accuratus est, quod in regni Pippini divisione nullam facit Neustriæ mentionem, quæ utrum Carolo, an Carolomanno paruerit, non ita exploratum. Carolus Cointius eam Austrasiano regno tributam fuisse, adeoque Carolo cessisse opinatur; cui Austrasiam paruisse ex eo constat, quod Carolus ante obitum fratris in diversis Austriæ locis, nimirum apud Aquisgranum, Duriam, Leodicum, Haristalium, & Moguntiam, pascha & natale Domine celebraverit. Nec accuratior est Eginhardus
in

in assignanda illa partitione, cum ait, Carolo eam partem, quam pater ejus Pippinus tenuerat; Carolomanno vero eam partem, cui patruus eorum Carolomannus præfuerat, obtigisse. Carolus enim Burgundiam & Provinciam, quam pater ejus tenuerat, non obtinuit, sed Carolomannus, qui Austriam non habuit, quæ patri sui fuerat. Ex his intelligitur, quam perturbata fuerit illa regni Pippini divisio, antiquæ regni partitioni nequaquam respondens: quam nec ille Nebelungi anonymus, nec Eginhardus satis explicavit. Certe ad vetus Austrasianum regnum pertinebat urbs Remorum, & Salmuntiacum palatium Laudunensis pagi: quæ tamen Carolomanni ditioni parebant, quippe qui Salmuntiaci frequens degebat, ibique diem obiit; & in Remensi sancti Remigii basilica sepultus est. Porro Salmuntiaci versabatur, cum monasterii sancti Dionysii immunitates confirmavit, & teloneorum exemptionem universis, qui ad sancti Dionysii festivitatem & nundinas confluerent, impertiit. Ex quo intelligitur, Neustrasiam, in qua Parisiorum pagus continebatur, aut certe magnam ejus partem, ad Carolomanni sortem pertinuisse.

V. Mortuus est Salmuntiaci, ut mox dicebam, Carolomannus anno DCC LXXI. & quidem pridie nonas Decembris; tumque germanus ejus Carolus Francorum monarchiam adeptus est; & post tres annos, id est anno DCC LXXIV. à medio mense Maio regnum Langobardorum: quo ex tempore duas in suis litteris epochas adhibuit, nempe regni Francorum à morte Pippini patris, & regni Langobardorum à medio mense Maio prædicti anni: adeo ut prior epocha posteriorem sex annis excederet, non tamen integris, exceptis scilicet quatuor circiter mensibus, qui à medio mense Maio ad octavum kalendas Octobris, quo die Pippinus rex obiit, interpositi erant.

Alia tamen computandi ratio in quibusdam Caroli Magni diplomatibus observatur, in quibus anni regni Francici quatuor tantum annis regni Langobardici annos excedunt. Hujus generis est præceptio, qua Carolus ^a Theodoldum comitem à suspicione læsæ majestatis absolvit, eidemque bona propria restituit. *Data pridie * Aprilis, anno xxviii. & xxv. regni nostri. Actum Aquis palatio.* Alterum Caroli diploma est, Angilberto abbati indultum pro monasterio Centulensi, à nobis editum ^b in ipsius Angilberti elogio sub his chronicis notis, *Data iii. kal. Maii, anno xxviii. & xxv. regni nostri. Actum Aquis palatio.* Secundum vulgarem utriusque regni epocham, anno regni Francici vicesimo-nono illigandus esset ante mensem Maium annus Italici regni vicesimus-tertius, qui anno Christi DCC xcvi. conveniret. quo anno annus Italici regni à medio mense Maio, & annus Francici ab octavo kal. Octobris uno numero augendus esset. At, si præmissum Italici regni calculum retinere malis, annus ejus vicesimus-quintus ante mensem Maium anno regni Francici tricesimo-primo respondere debet, id est anno ab incarnatione DCC xcix. verum neuter calculus prædictis diplomatibus convenit. Et tamen indubitatum est utrumque Caroli præceptum, maxime primum, quod authenticum asservatur in archivo Dionysiano. Priorem computandi rationem secutus eram in prima editione Operis de re Diplomatica. at, post maturius ac diligentius examen, aliam hujus nodi solutionem adhibendam esse duxi, repetendo annum xxix. regni Francici, non ab anno DCC lxxviii. quo post obitum Pippini partem regni paterni Carolus obtinuit, sed à morte Carolomanni fratris sui, seu ab anno DCC lxxi. quo anno Francorum monarchiam adeptus est; adeoque illam Neustrasiani regni partem, Carolomanno antea competentem, in qua Theodoldus comes erat, positaque erant sancti Dionysii & sancti Richarii monasteria. Sic enim annus ab inita monarchia vicesimus-nonus in annum Christi DCC xcix. incidebat, qui Langobardici regni annus vicesimus-quintus erat. quo anno Carolus Aquis pascha celebravit, ibidemque toto mense Aprili commoratus est, donec ad urbem Patherbrunnam proficisceretur, ut testantur Eginhardi, aliorumque annales. Eo quippe anno Caroli annus Francici regni vicesimus-nonus censeri poterat à morte Carolomanni, computando ab ejus obitu annum quartum, cum Carolus regnum Langobardicum iniiit; eidemque Carolo tributo, ut non raro fit, toto anno DCC lxxi. quo fratri in altera regni portione successit. Simili ratione Ratpertus ^c monachus sancti Gallensis annum Caroli M. quadragesimum-seximum componit cum anno ab incarna-

^a *Diplom. p. 504.*
* sic.

^b *Sæc. 4. parte 1.*
P. 102.

^c *Ratpertus*
cap. 2.

CAP. IX. tione Domini DCCC XLII. tribuens ei totum annum DCC LXVIII. sub cuius finem, id est mense Septembri, patri mortuo successit.

VI. Vix ulla occurrit difficultas in diplomatibus Ludovici Pii, cuius anni imperii à v. kalendas Februarias anni DCCC XIV. ex quo patri mortuo successit, passim repetuntur. In quibusdam tamen litteris numerantur ab anno DCCC XLII. quo Carolus ejus parens in generali conventu Aquisgranensi coronam illi imposuit, & imperialis nominis sibi consortem fecit, ut Eginhardus in annalibus tradit. Hunc calculum secutus est Hilduinus sancti Dionysii abbas in litteris suis pro partitione bonorum sui monasterii, datis ^a XI. kal. Februarii, anno XLII. Hildowici serenissimi imperatoris, indictione X. quam partitionem Ludovicus ipse VII. kal. Septembris, iisdem anno & indictione postea confirmavit. nam in prioribus illis Hilduini litteris dies undecimus ante kalendas Februarii, indictione X. quæ ad annum DCCC XLII. referenda est, annus imperii decimus-nonus à morte patris tantum à v. kal. Februarii incipiebat. adeoque Hilduinus in his litteris annos Ludovici imperii numeravit ab anno DCCC XLII. quo imperii consors à patre dictus est.

^a Diplom. p. 521.

^b Diplom. p. 206. & seqq.

^c Annal. Paderborn. p. 130. & seqq.

^d Annal. Bened. lib. 33. n. 30.

VII. Piget tam diu his chronologicis tricis immorari: sed tamen unum aut alterum locum insuper hic discutere juvat. Unus est de initio regni Ludovici Germaniæ regis, Ludovici Pii filii, quod argumentum, etsi in libro II. de re Diplomatica ^b de eo egimus, hoc in loco paucis retractandum est. Tres ipsius Ludovici epochas invenio: unam ab anno DCCC XXVI. quando adiit regnum Bajoariæ: alteram ab anno DCCC XXXIII. aut insequente, cum Ludovicus augustus proditus, desertusque à suis in filiorum potestatem redactus est: tertiam à morte patris, hoc est ab anno DCCC XL. Quartam addit Nicolaus Schatenus ^c Soc. Jesu ab anno DCCC XXXVIII. ejusque calculi exempla quædam profert. qua de re fusius in tomo II. Annalium nostrorum ^d actum est. Secundam epocham adstruit Ansharius, præmittitque libello, quem de miraculis sancti Willehadi Bremensis episcopi scripsit sub hoc exordio: *Anno itaque incarnationis Domini DCCC LX. regni vero domini nostri Hildowici XXVIII. indictione VIII. in ecclesia Bremensi cæperunt divinitus agi miracula.* nam ab anno Christi DCCC LX. facta subductione annorum XXVII. (uno anno currentis anni DCCC LX. relicto) restant anni DCCC XXXIII. quæ secunda epocha est regni Ludoviciani. Hunc calculum diserte confirmat ipsius Ludovici præceptum pro Altaha-inferiori, à Cointio perperam ad annum DCCC XLV. relatum, quo donationem quamdam prædicto monasterio factam confirmat sub his chronicis notis: *Data X. kal. Martii, anno Christo propitio XXVIII. regni domini Ludowici serenissimi regis in orientali Francia, indictione VIII. qui ipsissimus est Ansharii calculus.* Restant quædam aliæ de ejusmodi chronicis difficultates, in capite sequenti illustranda.

CAPUT X.

I. Ludovici regis Carolidum ultimi coronatio vivente patre. II. Ejus obitus ac successor. III. Hugonis Capeti coronatio, ejusque filii Rotberti. IV. Obitus ejus annus. V. Quale ejus genus.

I. **D**E subsequentiis Francorum regibus usque ad Ludovicum ultimum Merovingadum regem, nihil in præsens observandum occurrit præter ea, quæ in libro II. de re Diplomatica protulimus. De Ludovico Lotharii filio id observatum dignum, quod vivente patre coronatus sit. Id jam dudum observaverant viri docti: at primus annum notavit Baluzius ^e, scilicet annum Christi DCCC LXXIX. septennio ante obitum patris, quod quidem duobus probavit testimoniis, petitis ex duobus præceptis Lotharii regis, in quibus annus incarnationis DCCC LXXXI. cum ipsius Lotharii anno XXVII. & tertio Ludovici regis adolescentis componitur. His argumentis alia duo ad id confirmandum profero, quorum alterum non tantum annum, sed etiam ipsum ejus coronationis diem probat. Primum præceptum est ipsius Ludo-

^e Marca Hisp. col. 404.

vici, Amalberto abbati confirmantis immunitatem & regiam tutelam Floriacensis monasterii, visis præceptionibus avi sui Ludovici piissimi, ut ipse vocat, augusti, & progenitoris sui HLotharii, qui id privilegii jam concesserant. *Actum Compendio palatio, anno dominice incarnationis DCCCC LXXVIII. primo ordinationis ipsius gloriosissimi regis.* Alterum ab eodem Ludovico rege præceptum pro Aurelianensi ecclesia obtinuit Arnulfus ejusdem urbis episcopus, datum anno incarnationis dominice DCCCC LXXVIII. secundo die ordinationis ejusdem, indictione VII. v. idus Junii. *Actum Compendiensi palatio.* Ex quo intelligitur, Ludovicum VI. idus Junias ejusdem anni, & quidem Compendii, coronatum fuisse. Utrumque præceptum Arnulfus ad vicem Adalberonis archiepiscopi & archicancellarii relegit & subscripsit. Ex his etiam diplomatibus facile conficitur, eundem Ludovicum, non solum Aquitaniæ, ut quidam volunt, sed totius Franciæ regem tunc constitutum fuisse: non modo quia se regem Francorum absolute dicit; sed quia Aurelianorum civitas, quam hæc diplomata spectant, ad regnum Aquitaniæ non pertinebat. Hinc est quod in aliis quibusdam litteris, quas conjunctim ambo reges edidit, reges Francorum una se dicunt, ut in diplomate^a pro novo sancti Maglorii monasterio Parisiensi, quo diplomate *Lotharius & Ludovicus, divina ordinante providentia*, ut ipsi præferunt, *reges augusti*, donationes ab Hugone duce eodem loco factas confirmant. Quod vero Ludovicus præmissa duo præcepta solus ediderit, id honoris causa novo regi tributum à Lothario est, ut filii coronatio hac prærogativa insigniretur.

^a D. Bois Hist. Paris. p. 646. & seq.

II. Post mortem Lotharii patris, quæ septimo à Ludovici coronatione anno, Christi DCCCC LXXXVI. & quidem VI. nonas Martias accidit, Francorum principatum solum obtinuit Ludovicus, sed ad breve tempus. Obiit quippe anno sequente DCCCC LXXXVII. nimirum XII. kal. Junii, ut in libello precum Hemmæ reginæ ipsius matris legitur, nullis liberis ex conjugis relicta, quam Figiacensis chronographus^b *Blanchinam* vocat, *Blanchiam* Glaber, alii *Constantiam*, filiam comitis Arlatensis. Ludovico succedere debebat Carolus ejus patruus: at, dum ipse rem *ad consilium* differt^c, ab Hugone duce Lauduni comprehensus, tradente ipsum Ascelino seu Adalberone episcopo, cui graves hac de re litteras^d scribit Gerbertus; & apud Aurelianos in carcerem retrusus est cum sua ipsius uxore, Heriberti Trecentis comitis filia, ex qua duos filios, Ludovicum & Carolum, in custodia natos, suscepisse dicitur.

^b Baluz. to. 2. Misc. p. 301.

^c Sigeb. in chron.

^d Gerbert. ep. 10. 2. classis.

III. Hugo Noviomi primum rex salutat, dein eodem anno ab Adalberone archiepiscopo Remis inunctus V. nonas Julii; postmodum kalendis Januariis anni insequentis Rotbertum filium Aurelianos à Seguino Senonum archipræsule inaugurandum curavit. Id nonnulli, habita veteris calculi ratione, ad annum præcedentem, scilicet DCCCC LXXXVII. referunt. quod quidem secundum novum calculum stare posset, si Rotbertus ordinatus sit III. kal. Januarii, ut in brevi chronico Dionysiano legitur.

IV. De anno, quo decessit rex Hugo, magna est inter auctores, cum recentiores, tum veteres, sententiarum discrepantia. Sigebertus & duo chronica apud Labbeum^e, Leodiense nimirum & Massiliense, necnon Kemperlegiense apud Baluzium^f, ad hæc fragmentum quoddam historiæ Francorum à Chesnio^g editum, Hugonis obitum anno DCCCC XCVI. consignant, plerique alii auctores anno insequente. Hugo Floriacensis & Odorannus anno DCCCC XCVIII. quibus subscribit Hadrianus Valesius in notis ad carmen Adalberonis. De die omnes consentiunt, eum IX. kal. Novembris obiisse. Ego vero nullus dubito, supremum ejus annum esse DCCCC XCVI. quod multis illius temporis instrumentis & monumentis demonstravi in præfatione prima ad tomum octavum Actorum nostrorum, quæ paucis hoc loco, tamquam meis utens, repetere non ab re existimo. In primis occurrit Archembaldi Turonum archiepiscopi instrumentum, quo sancti Juliani cœnobio quædam altaria confirmat anno DCCCC XCVI. *Rotberti regis primo*, à morte scilicet Hugonis patris. Alterum est Hugonis Autifiodorensis pro monasterio Paredo, quod Lambertus comes, ipsius parens, in Eduensi pago extruxerat, datum mense Maio, indictione XII. anno incarnationis Domini DCCCC XCIX. *Rotberto rege, anno IV. regni ejus.* quod instrumentum Perardus^h ex

^e Bibl. nov. to. 2. p. 337. & 339.

^f Miscell. to. 1. p. 521.

^g Chesn. to. 2. p. 232.

^h Perard. p. 167. & seq.

CAP. X.

authentico vulgavit. Accedit ipsius Rotberti diploma, quo Miciacensi monasterio regiam tuitionem impertit, datum mense Aprili in conventu regio, indictione XIII. sexto anno postquam monarchiam regni Rotbertus rex Dei gratia sortitus est. Actum Aurelianis civitate, die Pascha secundo, id est anno millesimo primo, qui sextus monarchiæ Rotberti non esset, nisi Hugoni patri anno DCCCC XCVI. successisset. Idem dicendum de quadam donatione, monasterio sancti Michaelis ad Mosam facta in villa comitatus Barrensis, vocabulo *Vulercel*, sub his chronicis notis: Actum anno ab incarnatione M II. indictione XV. regnante Rotberto rege, anno regni ejus VIII. His omnibus adde chartam^a de instauratione vitæ canonicæ in ecclesia Barcinonensi, datam V II. idus Martii in era XLVII. post millesimam, Domini vero nono post millesimum, regnante Rotberto rege Francorum XIII. anno. qui Christi annus Rotberti regis tertius-decimus esse non potest, nisi Hugoni patri anno DCCCC XCVI. successerit.

^a Marca. Hisp. p. 276.

^b Baluz. miscell. 10. 2. p. 306.

Tot testimoniis colophonem addit Aimoinus Floriacensis monachus, auctor æqualis, in libro II. de miraculis sancti Benedicti, capite IX. ubi Ligeris eluvionem contigisse testatur anno incarnationis millesimo tertio, regni autem Rotberti regis, quo cum patre regnare cepit, sexto-decimo, monarchiæ vero septimo. Hæc autem inundatio contigit tempore hiemis solito longioris ex chronico^b Floriacensi; ac proinde sub initium anni millesimi tertii. nam si sub finem anni præcedentis accidisset hæc exundatio, hiems illa tum longior dici non potuisset, quippe vix à mense Novembri incepta. Ne quis vero dicat, Aimoinum pro veteri calculo initium anni sequentis millesimi quarti ad præcedentem retulisse; occurrit idem chronicum, in quo Gerbertus seu Silvester II. papa eodem anno mortuus dicitur, quem anno M III. obiisse constat; & anno sequenti Abbo martyrio affectus fuisse, & quidem mense Novembri: cujus Abbonis martyrium Aimoinus ipse, aliique omnes anno M IV. collocant. Hæc operosius à me disserta forte nonnemo censebit. Verum in tanta opinionum diversitate res non leviter tractanda visa est, ut in posterum hæc controversia finiatur. Jam quidem hanc epocham in libro II. de re Diplomatica statueram: sed quia idoneis argumentis fulta non erat, eam hoc loco retractare, & confirmare visum est operæ pretium.

^c Aimoin. lib. 1. de mirac. S. Bened. c. 1.

^d Ibid.

^e Heric. lib. 2. de mirac. S. Germani. c. 5.

^f Ibid. c. 5.

V. Jam ab annis septingentis feliciter & gloriose regnant Hugonis posterii, tertiæ stirpis Franciæ reges, qua nulla vel antiquior in tota Europa, vel illustrior, omnes in LUDOVICO MAGNO redivivi. Horum caput est Rotbertus, cognomento Fortis, inclytus ille dux Francorum adversus Nortmannos, atque alter Maccabæus, Saxonici generis vir, teste Aimoino^c: cujus auctoritate abutuntur, qui Hugonem, clarissimum illum abbatem, Rotberti Fortis filium dixere, decepti vitiosa lectione editionis Johannis à Bosco, in qua^d effera natio Danorum Neustrasiis majorem superioribus cladem illatura fuisse dicitur, ni Hugo, ut fertur, Rotberti filius, per Gallias Abbatis honore præditus, eorum compefcuisset temerarios ausus. ubi hæc verba, ut fertur, Rotberti filius, quæ defunt in optimæ notæ codice Patriciacensi, glossema haud dubie est, è margine in textum à recentioribus inductum: qui error etiam in vulgatum sancti Benigni chronicon irrepsit. Vero propius accedere videntur, qui Rotberti fratrem dixerint Hugonem abbatem, quem Conradi senioris, Judith imperatricis fratris, & Adelaïdis filium esse constat ex Herico^e monacho, illorum temporum æquali. Certe quam illustri loco progenitus fuerit Hugo abbas, patet ex Johannis papæ VIII. ad eum epistola, inscripta, *Hugoni strenuo, nobili, regali prosapia edito*. quod recte convenit Herici de Conrado seniore testimonio, qui princeps famosissimus, collega regum, & inter primates aulicos apprime inclytus prædicatur: ubi non minora Adelaïdi ejus uxori elogia tribuuntur. Horum filios acerbo præventos occasu sors invida sustulisse ab eodem auctore^f dicitur. quod non male convenit Rotberto Forti, quem immatura nece, in florenti adhuc ætate occubuisse facile probari potest. Eo extincto, cum filii ejus, Odo & Rotbertus, adhuc parvuli essent, paternus ducatus non est illis commissus, sed Hugoni abbati, qui in locum Rotberti substitutus fuit, ut in annalibus Mettensibus legitur, & in chronico Reginonis. Unde conjicere licet, hanc ei provinciam, utpote magis propinquo, & ut veri simillimum est, Rotberti fratri, commissam fuisse. Eidem etiam data fuit sancti Martini abbatia Turonensis, quæ Rotberto antea concessa fuerat ab ipso

ipſo Hugone; dein cum ducatu tranſmiſſa ad Odonem, inde ad Rotbertum, Rotberti Fortis filios, & ab eis ad poſteros omnes Francorum reges, qui abbatis ſancti Martini titulo gaudent. quæ omnia indicio ſunt, Hugonem, præſtantiffimum illum abbatem, ejuſdem ſtirpis fuiſſe, adeoque Rotberti Fortis germanum fratrem. Hæ conjecturæ ſunt noſtri Georgii *Violes*, quas peritorum iudicio permittimus. Hæc fuſius explicari poſſent; verum hujus argumenti dignitas majores curas, & in rebus genealogicis magis verſatum hominem poſtulant.

At quamquam magnopere laudandi ſunt eorum conatus, qui Rotberti Fortis genus investigant, & illuſtrare ſtudent: ita maxime reprehendendi, qui fictis aut fucatis titulis tam illuſtrem virum dehoneſtant. qualis fuit nuper vir quidam haud ignobilis, qui Rotberti genus deducere tentavit ex Eccardo comite, cujus paternum genus ex Nebelungo proavo per Childebrandum avum deducere conatus eſt; Eccardo filios Nebelungum, Theodericum, Eccardum juniorem & Richardum; Nebelungo Rotbertum Fortem, necnon Theodericum, alioſque filios aſſignans, prolatis argumentis ex chartis Silviniaceniſis monaſterii, nuperrime à ruſtico quoda n homine iſtuc alatis, & à Priore, qui nobis hæc retulit, coëmptis, quas viri docti, ſtatim atque vulgare ſunt, ut ſpurias habuerunt, & nos ipſi recentiffime ſcriptas fuiſſe deprehendimus. Sed de his alias.

CAPUT XI.

I. *Quædam retractantur circa bullas Romanorum Pontificum.* II *Circa diplomata regum Francorum.* III. *Eorum ſigilla aurea & plumbea.* IV. *Item regum Anglorum & aliorum.* V. *De ſignis idiographis.* VI. *Veteris palatii deſcriptio.* VII. *De ſtilo & uſu pennarum ad ſcribendum.*

ETſi in recenſione librorum de re Diplomatica multa correxerim, quædam ſubinde addiderim; nonnulla tamen inſuper retractanda reſervavi in hunc locum, quæ nunc explicanda ſunt. Incipio à Leone IX. qui primus Pontificum archicancellarium habuiſſe videtur præter cancellarium, qui vice archicancellarii pontificia diplomata ſubſcribebat. Sic privilegium Salernitanæ^a eccleſiæ, rogatu Johannis archiepiſcopi ab eo datum dicitur per manus *Friderici apoſtolice ſedis cancellarii*, vice domni *Herimanni Coloniensis archiepiſcopi & archicancellarii*, quorum neuter, ſi non fallor, tunc cardinalis erat. Hujus rei exempla in Leonis IX. diplomatibus paſſim occurrunt, qua in re Germaniæ imperatorum morem pontifex imitatus eſt, quod pauci ejus ſucceſſores ſecuti videntur. Per id tempus locum dati diplomatis raro exprimebant Romani pontifices.

^a *Baron. an. 1051.*

In bullis pontificum quædam annum incarnationis à kalendis Januarii deſumunt, aliæ à die xxv. Martii, ut Alexandri III. diploma, quo poſſeſſiones monaſterii ſancti Martini Pontifarenſis confirmantur, datum Beneventi per manus *Gratiani S. R. E. ſubdiaconi & notarii*, idibus Februarii, indiſtione III. incarnationis *Dominice anno M C LXIX. pontificatus domni Alexandri papæ III. undecimo.* Cum enim Alexander III. agnitus ſit pontifex anno M C LIX. die vi. Septembris; annus ejus undecimus menſe Februario coincidebat cum anno incarnationis M C LXIX. ſecundum veterem calculum, cum anno M C LXX. ſecundum novum, qui indiſtione tertia præditus erat. Perſeveravit varius iſte bullarum uſus ad noſtra uſque tempora, de quibus fuſe diſſerit Papebrochius in Conatu-chronico hiſtorico^b de Romanis pontificibus: ubi obſervat vir eruditus in bullis pontificiis diverſimode annos ſignari, tum à kalendis Januarii, tum à die xxv. menſis Martii, quod quidem frequentius uſurpatur; brevia vero à Januario, quæ anulo Piſcatoris ab Alexandri VI. pontificatu inſigniri cœperunt.

^b *Papebr. pag. 214. * & ſeq.*

In ſigillis pontificum obſervandum Pauli I. ſigillum, quod ex ſuo muſeo nobis communicavit humaniſſimus abbas Fauvellus, harum rerum ſtudioſiſſimus. In ejus

Diplom. Supplem.

M

CAP. XI. antica parte exhibentur sanctorum Petri & Pauli imagines; in postica Pauli nomen græcis litteris, ut in subjecto cætypo observare licet.

Cur vero nomen suum græcis litteris adscripserit pontifex, id factum videtur, tum exemplo quorundam illius ævi hominum pro tempore eruditorum, qui nomen suum græce scribere amabant, ut in quadam charta Ravennensi, hic in Appendice relata, observare licet; tum ex ejus propensione in Græcos, qua factum est, ut Græcos monachos in Gregorianum sancti Andreae monasterium introduxerit.

Non omittenda hoc loco epistola Innocentii IV. archiepiscopo Narbonensi inscripta, cui pontifex significat, alterum bullæ suæ *typarium*, quo veneranda apostolorum Petri & Pauli capita exprimuntur, jam attritum *innumeris malleationis diutina percussuris*, confectum esse; ob idque *ut bullæ defectus quotidianam non interrumpere apostolici ministerii servitutem*, ea ipsius bullæ parte, quæ suum ipsius nomen imprimit, non mutata, aliud *typarium capitum prædictorum in bullandi usum* se curasse subrogari. Verum, quia sculptoris manus illud priori non omnino simile effecerat; ne ex hac dissimilitudine nota quamlibet difficultatem oriri contingat, ideo se prædicto archiepiscopo per apostolica scripta mandare, ut, si qua in ejus provincia super apostolicis litteris de veritate bullæ dubitatio emerferit, collatione bullæ præsentis cum illa, de qua controversia fuerit, facta, celerem dubitationi finem imponat. Datum Perusii III. nonas Julii, pontificatus sui anno decimo. Istius mandati exemplum in hujus Supplementi appendice referam ex authentico, cujus copiam mihi fecit pro sua humanitate eruditissimus Baluzius, veterum monumentorum locuples cimeliarcha. Idem Innocentius IV. in rescripto ad abbatem monasterii de Firmitate Ordinis Cisterciensis, confectus de quibusdam apostolicis privilegiis, quorum fila serica è bullis dependentia magna ex parte amputata erant, declarat ea privilegia ob id suspecta reputari non debere, *dummodo alias omnino suspitione careant*. Idem etiam scripsit ad abbatem de Boheriis ejusdem Ordinis, diocesis Laudunensis.

II. Venio ad Francorum reges, quorum præclara diplomata authentica vidimus in archivo ecclesiæ Aduensis, quo nullum forte nobilius in ulla cathedrali Franciæ ecclesia. In eo quippe asservantur multa secundæ stirpis Francicæ authentica monumenta, Caroli Calvi & regum subsequenterum: ex quibus unum est Karolomanni, filii Ludovici Balbi, quo, ad preces Richardi comitis Augustodunensis, villam Taniacum, quæ olim ab episcopatu abstracta, & comitatui addicta fuerat, sancto Nazario & Adalgario episcopo restituit. Datum pridie kal. Decembris, anno 11. Karolomanni gloriosissimi regis, indictione XIII. Actum apud Nerundam-villam * diocesis Senonensis. Theodericus comes ambasciavit, id est suo interventu obtinuit. qua de re in libro 11. de re Diplomatica ^a egimus. Norbertus notarius post regem subscripsit. Mirum est nullum reperiri diploma Ludovici, ipsius Karolomanni fratris, forte quod duobus tantum annis non integris regnaverit. Certe nullum hæcenus mihi occurrit.

At insigne præ ceteris est authenticum Odonis regis, eidem Adalgario restituentis villas Cuniacum, Selviniacum, & Saviniacum, sitas in pagis Nivernensi, Cabilonensi, & Matisconensi. In monogrammate Odonis adscriptum est Y græcum. Throanus notarius ad vicem Eblonis recognovit. Data x. kal. Julii, indictione VIII. anno incarnationis Dominicæ DCCC XC. anno III. regnante domno Odone. Actum Macduno * monasterio, quod opidum est ad Ligerim infra Aurelianorum civitatem. Sigillum Odonis integerrimum est cum hac inscriptione, ODO GRATIA D̄I REX. Hæc in sigillo diplomatis Carnutensis, alias ^b à me exhibitio, omnino deleta erat. quare dubitabam, an genuina esset Odonis effigies. verum hanc dubitationem sustulit Aduense Odonis authenticum, cujus sigillum hic repræsentare juvat.

* Nerouville.

^a Diplom. p. 205. &c.

* Meun.

^b Diplom. p. 403.

Qui prædictum diploma recognovit Throannus notarius ad vicem Eblonis, quem alii Ebolum vocant, forte is sit Trohannus, qui postea creatus fuit Aurelianorum episcopus, laudatus à Letaldo monacho Miciacensi in libro de miraculis sancti Maximi abbatis.

In eodem Æduensi archivo invenimus aliud authenticum Ludovici Transmarini, qui rogatu Hugonis ducis Francorum, cognomento Magni, & Bernardi Belvacensium comitis, litteris suis chartas incensas & pessumdatas supplet; confirmatque Æduensi ecclesiæ inter alia Torterum, Suliacum, & Lufiacum, quam postremam villam Syagrius episcopus olim eidem ecclesiæ contulerat. *Odilo notarius ad vicem Anseisi episcopi, summique cancellarii recognovit. Datum Autisiodoro v. kal. Augusti, anno DCCCC XXXVI. indictione VIII. anno 1. regnante Ludovico gloriosissimo rege.* Hujus diplomatis eo lubentius mentionem facio, quod ex ejus chronicis notis annus primus Ludovici Transmarini diserte asseratur, qua de re alias ^a à me actum est.

^a *Diplom. p. 200.*

III. Præter cerea sigilla regum nostrorum, quædam fuere aurea, quædam etiam plumbea: de quibus in libro II. egimus capite XVI. Ad hæc in archivo basilicæ sancti Martini Turonensis tria sigilla aurea asservantur. Unum appensum est Ludovici Pii præcepto, quo ejusdem basilicæ immunitates confirmantur ad preces Fredegisi abbatis. *Data III. kal. Septembris, anno Christo propitio tertio * domni HLudowici piissimi augusti, indictione X. Actum Aquisgrani palatio regio.* Affixum erat sigillum cereum, ut ejus vestigia probant; & insuper appensum cernitur sigillum aureum cum effigie imperatoris, atque hac epigraphe in antica, D. N. HLUDOWICUS IMP. & in postica, RENOVATIO REGNI FRANCORUM. Hoc diploma Helisachar recognovit & subscripsit. Alterum sigillum absque ullo vestigio sigilli cerei appensum est præcepto Caroli Calvi ad confirmanda ejusdem basilicæ privilegia, & prædia stipendiis canonicorum assignata, quæ auctoritas ut conservetur, *manu, inquit, propria subter eam firmavimus, & de bulla nostra sollemniter insigniri jussimus.* Apposita est Caroli subscriptio ex cinnabari seu minio, facta eodem modo, quo eam Carolus ipse, jam imperator factus, diplomati suo pro Compendiensi ecclesia adhibuit, eodemque fere modo, quo epistolæ græcæ inferius exhibendæ apposita est. *Data VIII. kal. Maii, indictione X. anno XXI. regnante Karolo gloriosissimo rege. Actum Turonis civitate.* Appensum est sigillum aureum, quod bullæ nomine Carolus designavit. Eodem vocabulo utitur in pancharta, qua villas ac possessiones omnes ejusdem basilicæ confirmat post incendium monasterii sancti Martini, quod *severissimi atque crudelissimi Nortmanni concremaverant.* quam panchartam, *de bulla, inquit, nostra insigniri fecimus. Data XI. kal. Septembris, anno XV. regnante Karolo glorioso rege, indictione I. Actum Turonis civitate.* Appensa fuisse videtur bulla aurea, uti apparet ex fissura membranæ, ex qua dependebat. In superiori illo Caroli diplomate bullæ aureæ inscriptio in antica parte fere detrita est, præter nomen Karoli; in postica

* *sic.*

CAP. XI. † RENOVATIO REGNI FRANCO. Duas illas bullas aureas hic exhibemus cum bulla Ottonis III. possessiones sancti Martini in Italia sitas confirmantis : quo ex tempore bullæ aureæ magis in usu fuere.

Quod attinet ad bullas plumbeas, Carolinis temporibus eas in usu fuisse constat non modo in pontificiis, sed etiam in regiis & imperialibus diplomatis, ut suo loco ^a demonstravimus. Ex iis quasdam è suo cimelio protulit, & accurate effingi curavit jam laudatus Fauvellus abbas : ex quibus tres hoc loco post aureas bullas in una eademque tabella exhibere visum est, Caroli nomine insignitas : at cujus Caroli sint, non constat. Ex his prima, quæ est Karoli imperatoris, Karoli Magni an Calvi sit, dubium est. Calvo secunda tribuenda : tertia Carolo Crasso imperatori. Neque ad id discernendum valet inscriptio in averfa parte apposta, RENOVATIO REGNI FRANC. vel IMPERII. Hoc enim elogium omnibus indifferenter imperatoribus, regibusve tribuebatur. Secundæ bullæ plumbeæ inscriptio postica eadem est cum ea, quæ bullæ plumbeæ bibliothecæ regiae ^b apposta est ; adeoque utraque eidem regi tribuenda.

^b *Ibid.*

IV. Apud Anglos universim aut nulla, aut rara erant sigilla ante Willelmum Conquæstorem, qui sigillorum usum primus apud eos invexit. Id probant in primis Ingulfus, & annales Burtonenses ad annum M IV. ubi nobilis quidam Anglus, Wlfricus nomine,

nomine, Burtonensem abbatiam construxisse dicitur, eique universam hereditatem suam donasse. *Et quia*, inquit auctor, *nondum utebantur sigillis in Anglia, fecit donum suum confirmari subscriptionibus.* Huc spectat quod ait Ingulfus, chirographorum confectionem apud Anglos, usque ad Edwardi regis tempora, testium subscriptionibus cum crucibus aureis, aliisque sacris signaculis firmam fuisse: Normannos vero constituisse, ut chirographis chartæ succederent, quæ *cum cerea impressione, per uniuscujusque speciale sigillum, sub instillatione trium aut quatuor testium, firmæ & ratæ fierent.*

Sigillis affixis nullum vulgo apponebatur contrafigillum, ut alias ^a observavimus. Attamen in archivo Cavensi duo asservantur diplomata Waimarii seu Guaimarii principis Salernitani ^b, sigillis affixis prædita, quibus in averfa parte contrafigillum impressum est. Sigillum quippe cereum ex una parte Waimarium dimidiato corpore, cum sceptro in dextra, & corona clausa in capite refert, sub hac inscriptione in antica parte, WAIMARIUS PRINCEPS: in postica vero manum extensam, medio digito ad indicem reflexo, cum eadem inscriptione. Ibidem Rogerii Siciliae regis aurea bulla asservatur.

V. Præter ea, quæ de signis idiographis diximus in libro II. de re Diplomatica, capite XXI. num. XIII. ex charta Chrothildis matronæ, cui chartæ testes nominibus suis propria signa apposuere; idem etiam observavimus in litteris Adonis abbatis pro Remensi sancti Remigii basilica, Dagoberti tertii anno quarto datis, quibus testes nomina sua cum idiographis signis subscribere, cum hoc tamen discrimine, quod quorundam signa nihil aliud quam verbum *subscripsi*, implexis & implicatis litteris expriment: quod etiam in charta Chrothildis observare licet: aliorum vero nomina, qui scribendi imperiti erant, non simpliciter apponuntur, sed *signum N.* interposito signo crucis, quod etiam à posteris observatum est, cum propria manu subscribendi usus obsolevit.

VI. De palatiis regum nostrorum multa observanda essent præter ea, quæ in libro IV. dicta sunt: sed pauca tantum seligo notatu digniora.

In primis ad statuendum Cassinogili Aquitaniæ palatii situm non parum conferre potest id, quod in historia abbatiæ Condomiensis ^c legitur: ubi Bernardus de Taurinac possedisse dicitur locum super litus Garonnæ positum, regalibus ædificiis olim, sicut apparet, constructum, at nunc præ nimia vetustate penitus dirutum & desolatum: qui locus vocatur ab imminente fluvio, qui ibidem sinem accipit, & Garonna absorbetur, *Calcis-drovi* *, demonstrans ruinas duarum ecclesiarum, quarum principalis est in honore sancti Christophori, altera in honore sancti Eparchii.

Gardina palatium regium nominatur in diplomate Lotharii imperatoris, qui Wimarum ^d cuidam vassallo Villam-novam in Rossilione ad habitandum concedit. Actum Gardina palatio regio, Lotharii anno XX. quem locum Baluzius ^e putat esse prope Aquigranum, ubi tunc Lotharius morabatur.

Turnus Belgicæ secundæ villæ est, qua Carolus Simplex plurimum delectabatur, ut patet ex quibusdam ejus præceptis, in Marca Hispanica relatis. Horum unum est ^f pro ecclesia Gerundensi, actum apud Turnum: alterum pro Helenensi ^g apud Turnum-villam: tertium pro ecclesia item ^h Gerundensi, actum in Setico contra Torn. Hæc præcepta data sunt eo tempore, quo Carolus in Belgica secunda, ut Baluzius ⁱ observat, & quidem in pago Remensi vel Laudunensi, versabatur. Unde conjicere licet, Turnum villam esse illam, quæ infra Castrum-Porciani posita est, haud procul à dextra fluvii Axonæ ripa, vulgo *Le Tour* appellata, nobilis familiæ *Du Tour* caput.

Aliud palatium erat in pago Rotomagensi, loco illo scilicet, quem Veterem-domum appellant, ubi capella palatio contigua erat, sancti Germani episcopi Autisiodorensis nomine insignita, uti discimus ex Herici monachi libro de ejus miraculis, capite XLV. in hæc verba. *In pago Rotomagensi regius fiscus est, quem incolæ ob palatii antiquitatem Veterem-domum nuncupant. Capella palatio contigua, beatissimi Germani famosa nomine, illustris & merito, signorum dote summam sibi facile venerationem obtinuit. Unum erit proposita sufficiens brevitati, quod eo memorare compellimur, quo publicum scimus. Rex Carolus huc fortasse de-venerat, cum Herispogio duce Britonum placitaturus, ac serâ queque de*

CAP. XI.

^a Ibid. p. 450.^b Iter Ital. p. 118.^c Spicil. to. 13. p. 460.^{*} Codrot.^d Marca Hisp. p. 771.
^e Ibid. p. 351.^f Ibid. p. 828. & seq.^g Ibid. p. 833.^h Ibid. p. 845.ⁱ Ibid. p. 375. & seq.

CAP. XI. regni negotiis tractaturus, &c. Hic colloquium habitum est sub annum DCCC XLIII. quo Carolus cum Herispogio^a confligit.

^a Chesn. 10. 2.
p. 336.

VII. Huc referenda videtur veteris palatii descriptio, qualis in chartario Farfensi habetur in hunc modum. In primo proaulium, id est locus ante aulam. In secundo saluatorium, id est locus salutandi officio deputatus, juxta majorem domum constitutus. In tertio consistorium, id est domus in palatio magna & ampla, ubi lites & causae audiebantur, & discutebantur; dictum consistorium à consistendo, quia ibi, ut qualibet audirent & terminarent negotia, iudices vel officiales consistere debent. In quarto trichorum, id est domus convivii deputata, in qua sunt tres ordines mensarum; & dictum est à tribus choris, id est tribus ordinibus, comessantium. In quinto zeta hyemales, id est camerae hiberno tempore competentes. In sexto zeta aestivales, id est camerae aëstivo tempore competentes. In septimo epicauitorium & triclinia accubitanca, id est domus, in qua incensum & aromata in igne ponebantur, ut magnates odore vario reficerentur, in eadem domo tripertito ordine confidentes. In octavo thermae, id est balnearum locus calidarum. In nono gymnasium, id est locus disputationibus & diversis exercitationum generibus deputatus. In decimo coquina, id est domus, ubi pulmenta & cibaria coquantur. In undecimo columbum, id est ubi aquae influunt. In duodecimo hippodromum, id est locus cursui equorum in palatio deputatus. Haëtenus codex Farfensis, quæ licet alibi retulerim, hic tamen, ut in loco, repetere visum est.

Paullo aliter veteris palatii varias partes describit Gottifredus Wendelinus in Glossario Salico, occasione malli, de quo ita scribit. *Mallus, sive mallum, est conventus juris dicendi causa, sive ordinarius, sive extraordinarius. Mellen est loqui, Mel locutio, Maal colloquium. Mallus proinde idem quod Parlement.*

Mallobergum seu Malbergum est aula sive sala, sive amplus locus, in quo conventus celebratur. Bergum est nostrum *Berg*, receptaculum, diversorium seu diata, sub cuius tectum concederet confessus tempore pluvio vel inclemente.

Sala, unde Salica lex, primum domum significat, non quamlibet, sed amplam, instructam & divitem, quæ infra, aut juxta curtem habeat, prædiaque & latifundia, numerosamque familiam servorum, bubulcorum, pastorum, & id genus hominum. Secundo est atrium in magna & splendida domo. Tertio est aula, palatium, regia, prætorium, tribunal summum.

Salici homines, non populi, sed sunt domestici principis, aulica nobilitas, proceres, magnates. Hi, Francorum portio nobilissima, à Batavis pulsi, in Taxandriam se receperunt.

Taxandria seu Texandria est illa regio, quæ ab annis quadringentis Campinia vocatur, vulgo *Kempen*; sic fluminibus cincta, ut sit quasi peninsula, isthmo cohærens cum Atuatibus seu Hasbanis, inter Mosam & Tameræ fontes media.

Francorum Saliorum fines, mare, silva Carbonaria, Legeris fluvius, qui alius esse non potest ab eo, quem nos vocamus *feker*, Galli *Lajarre*, Hasbania limes orientalis, linguam Teutonicam à Walonica separans, Lachara apud Dubletum^b.

^b Doublet
p. 724.

Hæc fusius fortasse, quam par esset, retuli, sed, ut reor, non parum idonea ad rem diplomaticam illustrandam. Ex his patet, quid sibi velint duo Caroli Calvi diplomata, data apud *Salas Basii*, quo nomine regale Basivi atrium ex dictis intelligitur.

VIII. Antequam hoc caput absolvam, non ab re erit hic breviter agere de instrumentis, quibus veteres notarii & antiquarii ad scribendum utebantur, quod quidem in libro primo videtur desiderari. In primis, qui in tabulis ceratis compendio res describebant notarii, stilo utebantur; qui vero libros, diplomata & chartas exarabant, pennis avium, an calamis ex arundine factis usi sint, non ita liquet. Hanc questionem in paucis aperuit Browerus in notationibus ad carmen XXVIII. HRabani Mauri. Quæri solet, inquit, an prisca nostri cœnobitæ, qui pellibus & membranis tot serinia bibliothecarum impleverunt, pennis, ut jam vulgo scriptores, ex anserum, gruum, cygnorumve alis usi sint; an juncis potius & arundinibus, ex quibus calamos aptabant prisca. Auctores vero, qui rem certo definiant, haud se legisse fatetur vir eruditus; neque ex arundinis & calami promiscua significatione, qua sequioris ætatis nonnulli utuntur, litem finiri posse arbitratur. Si quis conjecturæ locus, apices

mājuscūlos, & ductus unciales, quibus vetustiores membranæ plerumque exaratae sunt, ausim pronuntiare, inquit, calamorum opera perfectos; minutiores litteras & *παρρησιας*, pennis expedita fuisse: quem sensum in versibus Albini, scriptorio consecratis, insinuari putamus.

Tramite quo recto penna volantis eat.

Utriusque, calami & pennæ, in monasteriis ad rituales libros & cantum ecclesiasticum celebrem usum viguisse recordantur avi nostri. Ita Browerus.

Verum, ut dicam hac de re quod sentio, pennis usos fuisse veteres ad scribendos etiam elegantiores libros persuasum habeo. Exstat in Altvillarensi agri Remensis monasterio veterrimus Evangeliorum codex, quem Petrus abbas ab annis fere nongentis, scilicet principatu Ludovici Pii, pontificatu Ebonis archiepiscopi, à Placido monacho litteris aureis eleganter exarari curavit: quo in codice depicti exhibentur quatuor Evangelistæ scribentium in morem, cum penna in manu, in quibusdam ex illis quatuor sic expressa, ut de pennæ usu in scribendo illis temporibus recepto non liceat dubitare. Vidimus & alium codicem vitæ sancti Amandi in abbacia Elnonensi, ante annos circiter septingentos descriptum, in quo Baudemundus * monachus, qui hanc vitam ab annis mille composuit, cum penna itidem in manu repræsentatur. Similia alibi exempla videre licet. Hinc Petrus Venerabilis in epistola ^a ad Gislebertum reclusum, quem ad describendos libros hortatur: *Pro aratro, inquit, convertatur manus ad pennam; pro exarandis agris, divinis litteris pagina exarentur.*

* V. *Annal. Bened.*
ned. to. 1. p. 528.
a *Petr. Vener.*
lib. 1. ep. 20.

Quod attinet ad stilum, eo maxime utebantur veteres ad scribendum in tabulis ceratis. Legimus in veteri codice, modo bibliothecæ Ottobonianæ, carmina Baldrici Burgulienensis abbatis, partim edita, partim haud vulgata, in quibus unum est lugubre, immo festivum carmen de graphio fracto, quo Baldricus ad scribendum in tabulis ceratis per annos decem usus fuerat. Ni res parum seria esset ad propositum nostrum, integrum illud carmen referrem, in quo auctor totum stili artificium & usum describit. Hic venit in mentem Leonis Allatii, qui amisso calamo, quo ad græce scribendum unico per annos quadraginta usus fuerat, adeo indoluit, ut vix lacrymas continuerit. In alio carmine Baldricus ludit in tabulas suas, quæ non cera nigra de more, sed viridi oblita erant, ad recreandos scilicet oculos: ludit & in stilum eis accommodatum, quem fecerat quidam Lambertus Andegavensis; laudatque abbatem Sagiensensem, cujus dono acceperat sacculum, quibus illæ tabulæ, vix semipedales, inclusæ erant. Earumdem vero brevitate atque formam præ ceteris commendat his versibus.

*In latum versus vix octo pagina vestra;
In longum vero vix capit hexametrum.
Attamen in vobis pariter sunt octo tabella,
Quæ dant bis geminas paginulasque decem.
Cera namque carent altrinsecus exteriores;
Sic faciunt octo quattuor atque decem.
Sic bis sex capiunt, capiunt & carmina centum;
Id quoque multiplices paginula faciunt.*

Idem versibus suis celebrat Girardum & Hugonem notarios seu scriptores suos, qui carmina sua è tabulis ceratis in membranas referebant. Parcat lector huic digressiunculæ ad relevandum tantisper animum à spinoso illo scribendi genere, quo hætenus usus sum.

CAPUT XII.

I. *Nova specimina hic edita unde accepta.* II. *Observationes in diploma Chlotharii secundi.* III. *Ubi de nominibus propriis varie scriptis.* IV. *Et in diploma Dagoberti senioris.* V. *In epistolam græcam ad regem Francorum.* VI. *Quædam etiam de vulgata charta plenaria securitatis.*

I. **P**Ræter specimina veterum scripturarum & diplomatum, quæ in libro v. de re Diplomatica exhibuimus, multa his addi possent, cum ex aliis, tum ex Dionysiano archivo, in quo maxima priscorum diplomatum & instrumentorum copia est. Hic forte nos sistet versutus aliquis inquisitor, ac dicet: Unde tanta istic authenticorum copia post Dubletum? unde vero nova hæc archetypa post editos rei Diplomaticæ libros? Scilicet illa conficta sunt post Dubletum à nostris! ego hæc nova fabricatus sum post primam Operis diplomatici editionem, charta nimirum corticea ex Ægypto recens advecta! aut certe ego ipse vel fraudis conscius, vel stolidus & imperitus, qui figmenta pro veris in publicum ingesserim! Si quis est qui tam maligne, seu de nostris, seu de me sentiat, si non hominum, certe Dei iudicium portabit quisquis sit ille.

Si quis vero id bona fide à me percontetur, sincere & ingenue rem aperiam. Primo nec Dubleto, nec mihi unquam venit in mentem, universas Dionysiani archivi tabulas proferre in lucem. Id enim & prolixioris, & inutilis esset operæ. Prolixioris quidem, nam plurima volumina rei exsequendæ vix sufficerent: inutilis vero, nam permulta sunt, quæ nec rei litterariæ, nec præsentis monasterii statui conducere. Deinde certum est, ut jam superius dixi, Dubletum, virum bonum & simplicem, ea tantum edidisse, quæ vel ex chartariis lectu facilioribus, vel ex paucissimis authenticorum transumptis, à perito quodam antiquario olim expressis, colligere potuit. Neque enim, ut puto, is erat, qui illa primæ stirpis archetypa legere valeret, quæ nos nonnisi cum multo labore & examine legere potuimus. Unde non mirum, si Merovingicæ ætatis instrumenta, quæ à nobis postea edita sunt, omiserit vir bonus, quorum nec transumpta invenit, nec lectionem assequi potuit. Ad hæc in illis instrumentis à nobis editis occurrunt non pauca, (& id hoc loco repetere juvat) quæ ad res monasterii nequaquam pertinere videntur, cujusmodi sunt charta Chrothildis matronæ de constructione monasterii Brogariensis; placitum de Chramlino episcopo Ebredunensi; Vandemiris & Ercambertæ testamentum, varias continens donationes, diversis factas ecclesiis; Agiradi episcopi Carnutensis privilegium, monasterio sanctæ Mariæ ad Ligerim indultum; Ermentrudis matronæ testamentum, ad calcem Liturgiæ Gallicanæ à me vulgatum, & in hoc Supplemento denuo recusum; testamentum cujusdam viri illustris pro quodam monasterio pagi Vilcastini ex authentico, in charta Ægyptiaca scripto, à me editum in Appendice ad tomum 1. nostrorum Annalium; præceptum Caroli Magni, quo Theudoldum comitem à suspitione criminis læsæ-majestatis absolvit, aliaque id genus permulta, quæ omnia res Dionysianas aut nihil, aut parum spectant: nec proinde in chartaceos codices relata sunt, nec à Dubleto, etiamsi ea in promptu habuisset, typis mandari attinebat. Sane multa etiam, quæ alicujus momenti Dionysianis erant, à collectoribus chartarum omissa sunt, tametsi multos id genus codices reperias, quorum nonnulli in alienas manus devenerunt, modo asservati in variis bibliothecis, Colbertina, aliisque. Quæ hæcenus dixi, ea stirpis Merovingicæ monumenta potissimum spectant, nam si Carolinæ & Capetianæ ætatis instrumenta omnia, quæ in Dionysiano archivo habentur, Dubletus congerere voluisset, ad id exsequendum non duo, triave, sed plura volumina ei vix suffecissent.

Jam vero quod ad me attinet, si quæras, unde hæc nova Merovingicæ stirpis, aliaque ejusdem ætatis specimina acceperim? rem paucis accipe. Cum Dionysianas tabulas,

tabulas, in charta Ægyptiaca scriptas, denuo revolveremus, quibusdam chartis alias ad supplendam earum caducitatem suppositas advertimus: quibus ab invicem separatis, præclara monumenta invenimus mutilata & conscissa, ut aliis longe minoris momenti aptata pro futura essent. Hæc vero sunt, quorum specimina hic damus, scilicet regia præcepta duo, unum Chlotharii secundi, alterum Dagoberti senioris ejus filii; epistola græca cujusdam imperatoris Græci, forte ad Carolum Magnum, præter tria alia diplomata Chlotharii III. quæ in Appendice^a ad tomum I. Annalium nostrorum relata sunt.

^a *Annal. Bened.*
to. I. p. 693. &
seq.

II. Primum ex novis nostris ectypis est Chlotharii secundi præceptum, in charta scriptum Ægyptiaca, quo idem princeps ratas habet donationes, Dionysianæ basilicæ & Dodoni abbati, aliisque basilicis à Johanne quodam negotiatore factas. CHLOTHACHARIUS IN CHRISTI NOMINE REX cum quadam monogrammatibus specie, quod fere detritum est, hanc præceptionem subscribit, quam Ursinus referendarius obtulit. Hoc præceptum datum est in villa Parisiensis agri Stirpiniaco, at chronica notæ desunt mutilo authentico. Ex hoc diplomate, aliisque litteris^b Theodilæ, alio nomine Theodetrudis matronæ, inscriptis Dodoni abbati ejusque fratribus, discimus sancti Dionysii monasterium exstitisse ante Dagobertum seniore, prædicti Chlotharii filium, qui, ob amplificatum & magnificentius instructum cœnobium, ejus auctor à posteris creditus, dictusque est.

^b *Doulet p. 653.*

III. In his vero aliisque monumentis observanda est multa in scribendis nominibus propriis varietas. Id apparet in Chlotharii nomine, qui aliquando simpliciter *Chlotarius* cum una littera adspirante, tum Chlotharius cum duplici, immo etiam cum triplici, & cum unius syllabæ adjectione *Chlothacharius*, ut in præmisso diplomate, scriptus est. Idem etiam advertere licet in nomine Dagoberti ejus filii, qui passim *Dagobertus* pingitur, aliquando *Dagobertus*, quo modo suum ipsius nomen exprimere solet, ut videre licet tum in specimine relato in libro v. de re Diplomatica, tum in alio, quod in hoc Supplemento proferimus. Sane hunc fuisse tunc scribendi ejus nominis morem accuratiorem patet ex epitaphio Dagoberti, filii Chilperici regis ex Fredegunde, acrostichis versibus duodecim composito à Venantio Fortunato^c: cujus epitaphii primis litteris simul conjunctis efficitur DAGOBERCTHUS, ut hic videre licet, tametsi in primo versu *Dagoberte* legatur in veterrimo nostro codice.

^c *Fortunat. lib. 9.*
6. 5.

Dulce caput populi, Dagoberte, perennis amore
Auxilium patriæ, spes puerilis obis.
Germinis regali nascens generosus & infans,
Ostensus terris, mox quoque rapte polis:
Belligeri veniens Chlodovechi gente potenti,
Egregii * proavi germen, honore pari;
Regibus antiquis respondens nobilis infans,
Chilpericique patris vel Fredegunde genus.
Te veneranda tamen mox abluit unda lavacri:
Hinc licet abreptum lux tenet alma throno *.
Nivis honore ergo, & cum fudex venerit orbis,
Surrecturus eris fulgidus, ore nitens.

* sic ms.

* sic ms.

Hoc acrostichum primus advertit vir singularis eruditionis D. Pelehester, qui hac de re amice me monuit.

Neque in diversis tantum, sed in unis quoque iisdemque monumentis occurrit illa scribendorum propriorum nominum varietas. Sic in prædictis Theodetrudis litteris, quæ *Theodila* in earum inscriptione dicitur, in subscriptione vocatur *Theodilana*. Sic *Theodrada*, Caroli Magni filia, in uno eodemque authentico^d primum

^d *Diplom. p. 515.*

Diplom. Supplem.

○

Theodredana, mox *Theodrada* vocatur. Ad hunc modum quæ *Fara* vulgo nuncupatur, *Farana* non semel scribitur in Ecchardi comitis testamento. Hæc observare superfluum videretur, nisi earum rerum imperiti nonnulli de hac varietate rixas moverent. Hujus rei sexcenta exempla occurrunt, quæ omnia referre otiosum esset. Unum tantum addo ex primaria inscriptione tumuli Chilperici, superius ^a à me, uti jacet, expressa, in qua *Hilpericus* semel cum adspiratione, semel *Ilpericus* absque illa legitur.

^a cap. 3. num. 3.

IV. Alterum specimen novum, quod hic exhibetur, est Dagoberti senioris, in charta Ægyptiaca itidem exaratum, quo rex confirmat partitionem bonorum, inter Ursinum virum inlustrem, sibi que fidelem, interque Beppolenum ejus germanum factam, earum scilicet possessionum, quæ tam à genitore suo Chrodoleno, quam à germano suo Chaimedegisilo, maxime in Rotenico, eis obvenerant. Notæ chronicae desiderantur in mutilo authentico, cui propria manu subscribit *Dagobertus rex*, ut in altero alias à me relato; idque *Burgundofarus oblit*, qui passim *Burgundofaro*, vulgo *Faro* nuncupatur. Sane hoc authenticum nullo pacto suspectum esse potest, cum nulla in eo mentio sit basilicæ Dionysianæ, aut monasterii.

V. Idem potiori jure dicendum de tertio ectypo epistolæ Græcæ, cujus specimen tertio loco in duabus tabellis hic proferimus. Neque enim tam peritum doli artificem facile reperiri posse puto, qui ejusmodi græcos characteres aut suo Marte excogitare, aut tam perite effingere queat: neque tam malus, qui id gratis comminisci velit. Scripta est hæc epistola in charta Ægyptiaca, versibus pari intervallo, ut hic exhibentur, à se se distinctis; eademque cynnabari seu minio subscripta est. Ut lectoris otio, studioque consuleremus, hujus fragmenti lectionem, in spatio interlineari, vulgaribus litteris græcis reddi curavimus. Ad epistolæ subscriptionem quod attinet, varia fuit eruditorum virorum, quos ea de re consulimus, sententia. Alii quippe legendum censebant, LEGIMUS; alii CONSTANTINUS, ejus nominis primis litteris, ut his videbatur, contractis. Verum huic sententiæ illud repugnare advertēbam, quod Carolus Calvus, qui Græcanicos ritus imitari gestiebat, consimilem subscriptionem adhibuerit duobus diplomatibus suis: quorum unum, adhuc rex, Turonensi sancti Martini basilicæ; alterum jam imperator Compendiensi sancti Cornelii ecclesiæ, utrumque cum aurea bulla indulsit. At forte Constantini nomen, ut ceteros Græcanicos mores affectaverit Carolus, quasi novus, ut sibi videbatur, Constantinus. Sed hæc mera conjecturæ. Compendiensi diplomatis subscriptionem in tabella LI. libri quinti de re Diplomatica videre licet: alteram in fine tertii ectypi hujus Supplementi ad imperatoris Græci subscriptionem exhibere visum est, ut, comparatione facta, de utraque judicium lector facilius ferre possit. Porro, cur Constantinus, si quidem ipsius sit hæc epistola ejusque subscriptio, Latino characterē nomen suum expresserit, illud forte in causa fuerit, ut hoc signo non minus Latini, quam Græci imperii se dominum testaretur. Jam vero ad quem scripta sit hæc epistola, non facile est divinare, tametsi ad quemdam regem Francorum hanc scriptam esse non dubitem. Varias legitimus Græcorum imperatorum per id tempus legationes ad reges Francorum. Una est Constantini Copronymi ad Pippinum, anno DCC LV. postulantis, ut Pentapolim sibi, non Stephano papæ traderet. Altera fuit Irenes imperatricis ad Carolum Magnum, ad quem legati epistolam Irenes pro pace attulerunt. Ad hæc Nicephorus imperator legatos misit ad Pippinum Italiæ regem, itidem pro pace, cum litteris, quæ post Pippini obitum, qui anno DCCC X. accidit, Carolo ejus patri redditæ sunt. Id discimus ex epistola Caroli Magni ad Nicephorum imperatorem, inter Alcuini ^b epistolas edita, in qua Carolus se magnopere gavissimum fuisse testatur, quod Nicephorus optatæ ab se pacis conciliandæ occasionem dederit. Caroli legatos, qui ad Nicephorum missi fuerant, Michael ejus gener, imperator factus, suscepit, cum quibus suos legatos misit, & per eos pacem inceptam confirmavit; Legati vero scriptum pacti à Carolo acceperunt, cui græca lingua laudes ei dixerunt, imperatorem & Βασιλέα cum appellantes. Ad hanc forte legationem referenda Græca nostra epistola, in qua de juniore quodam rege, forsan Pippino, & de pace fit mentio.

^b Alcuin. ep. 111.

Caroli Calvi regium præceptum, cui prædicta ex cynnabari subscriptio cum regia

bullæ appositæ^a est, ab eo venerandus grex beati Martini obtinuit ad confirmandas eis possessiones & villas, quas avus ejus Carolus augustus, & genitor Ludovicus ad eorum stipendia ususque assignaverant. Et ut hæc præceptionis auctoritas, ait rex Carolus, per superventura tempora ab omnibus Deum timentibus, & sanctos ejus reverentibus custodatur, atque diligentius conservetur, manu propria subter eam firmavimus, & BULLA NOSTRA sollemniter insigniri jussimus. tum apponitur signum cum monogrammate Karoli gloriosissimi regis: cui subjicitur ex minio subscriptio, qualem infra in tertio ectypo compendiosè exhibemus. Data VIII. kal. Mai*, indictione decima, anno XXI. regnante Karolo gloriosissimo rege. Actum Turonis civitate. Huic præcepto appositum est chrysobulum, quod bullæ nomine rex designat: nullum ex cera sigillum affixum. Hæc satis de tertio specimine, in duabus tabellis à nobis expresso: cujus quatuor columnæ mutili fragmenti longitudinem, singulæ ejusdem latitudinem repræsentant.

VI. Quartum denique specimen est chartæ Plenariæ-securitatis, in papyro Ægyptiaca itidem scriptæ, quæ authentica in bibliotheca regia Fontis-Blaudi olim aliervata erat. Ejus specimen Petrus Hamo antiquarius, qui cujusvis ætatis varia specimina & alphabeta edere meditabatur, sub oculis Gosselini, Fontis-Blaudensis bibliothecæ tum curatoris, calamo sat accurate expressit anno M D LXVI. apposito hoc fallaci titulo, C. Julii Cæs. testamentum L. Pisone recitatum in domo idibu Septembris. quem titulum à tergo chartæ appositum fuisse idem Hamo testatur. Qui hanc epigraphen opistographam adscripsit, Hamo an quivis alius, id eo animo fecisse videtur, ut monumento lectu difficillimo, ejusve ectypo, sub falso Julii Cæsaris nomine pretium conciliaret, apposito ad fraudem ipso die, quo Julius testamentum fecisse à Suetonio dicitur. Id de industria factum esse non dubito. nam quisquis hanc inscriptionem apposuit, ipsius chartæ contextum legere indubie poterat, quippe qui ejus characteres haud imperite imitatus est. & tamen, si eam legit, non Julii Cæsaris testamentum, sed Gratiani chartam esse facile intellexit, non idibu Septembris, (ita enim ex Suetonio scripsit ille, & quidem more antiquorum, qui litteram in fine vocis & initio eandem non geminabant) sed pridie iduum Juliarum datam. Istud Hamonis specimen mihi primo conspectu fucum fecerat, nec quo in loco asservaretur ejus archetypum addiscere potui, cum libros de re Diplomatica in lucem proferrem. Sed tamen, bona fortuna, cum Briffonii formulas accurate revolverem, incidi in chartam Plenariæ-securitatis, quam vir doctus ex corticeo regiæ bibliothecæ archetypo, & ex eo Naudæus vulgaverat; mihi que ejus exemplum attente legenti succurrit memoria fragmenti ab Hamone expressi, cujus tituli fraudem statim intellexi, idque in observatione tertia ad tabellam L. nostrorum speciminum, & in notis ad specimen LVIII. minime dissimulavi. Hucusque quo loco lateret illius chartæ authenticum, rescire non potueram. Sed tandem, dum eruditus regiæ bibliothecæ curator Nicolaus Clement ejus forulos excuteret, illud ipsum archetypum, quod Briffonius vulgaverat, cujus specimen Hamo expresserat, feliciter reperit, nosque hæc de re monuit; curavitque, ut illud integrum typis æneis in lucem proferretur, adhibita inter versus vulgari lectione, ad levandum studiosi lectoris in eo legendo laborem. Hujus porro ectypi copiam nobis fieri mandavit pro sua humanitate illustrissimus abbas Camillus Tellerius de Louvois, regiæ bibliothecæ præfectus, cui subjectum specimen acceptum referre debemus.

Istius porro chartæ, quam in appendice integram referam, hæc summa est; quod Gratianus, tutor cujusdam Stephani, proficitur se à Germano accepisse tertiam partem hereditatis, quæ Stephano pupillo ex testamento competebat, in rebus tam mobilibus, quam immobilibus; idque actis publicis mandari curat. Hæc vero, quæ Charta Plenariæ-securitatis à Briffonio, aliisque dicta est, recitata memoratur imp. D. N. Justiniano PP. aug. anno tricensimo* octavo. Rav. P. C. Basili anno vicensimo-tertio, prid. iduum Juliar. ind. duodecima, Rav. quæ chronicæ notæ vulgaris æræ christianæ anno D LXIV. conveniunt. ubi pro tricensimo seu tricentesimo Briffonius legit tricentesimo, quam mendam, aliasque ipsius archetypi ope emendavimus: sed tamen primum ejus versum, majusculis scriptum litteris, legere aut divinare haud potuimus.

Ceterum si quis tam pervicax & obstinatus censor est, ut hanc scripturam authen-

CAP. XII. ticam, id est Justiniani tempore scriptam, negare pergat; alterum e^o quobus, si non utrumque, affirmet necesse est, scilicet vel hanc scripturam illi tempori non convenire, idque probet, (nam id absque ratione negare stultum esset) vel eam instar aliarum ejus temporis scripturarum à quodam falsario confictam esse. Si primum dixerit, oppono aliam ejusdem temporis chartam Ravennensem, quæ in bibliotheca Cæsarea modo asservatur, cujus scriptura omnino consimilis est ei, quam præfert charta Plenariæ-securitatis, uti evidentissime probat ejus ectypum, relatam ultimo loco in libro v. de re Diplomatica. Oppono & plures alias urbis itidem Ravennatis chartas ejusdem ætatis ac scripturæ authenticas, quas tum in archivo illius ecclesiæ, tum Veronæ apud Moscardum, tum Bononiæ in publico archivo, vidimus. quæ omnia si quis recentiorum temporum esse contendat, non est committendum, ut illa dubia faciam defensionis sollicitudine, ne ad ineptas cavillationes descendere videar. Quod si alterum præferat, id est si antiquissimam quidem scripturam, adeoque Justiniani tempore exaratum videri, sed confictam esse asserat; quid causæ esse potuit, ut quis tam operose veterem scripturam effinxerit, ut probaret nimirum, Gratianum à Germano (sive id nomen proprium sit, seu fratrem significet) accepisse tertiam partem hereditatis, quæ Stephano pupillo competebat? Nemo certe, si sane sapiat, id in animum sibi induxerit. Nullus quippe gratis malus esse velit, multo labore, nullo fructu.

At falsus es, inquis, primo conspectu ad specimen Hamonis, qui fragmentum illius chartæ sub specie testamenti Julii Cæs. tam perite expresserat, ut incautum facile induxisset in errorem, ni Brissonianæ formulæ succurrissent. Quidni ergo aliæ similes chartæ sic effictæ fucum incauto facere potuerint?

Verum longe dispar ratio est de genuinis authenticis, quæ protuli ad statuendas regulas veri & falsi. Neque enim negaverim adeo peritum reperiri posse falsarium, qui veterem scripturam accurate effingere possit, ut ejus specimen ad authenticarum similitudinem proxime accedat: at nego fieri posse, ut tam perfecte veri archetypi formam mentiatur, quin aliquid desit, sive in scripturæ aut chartæ qualitate, sive in stilo & contextu, sive in re historica, sive in chronicis notis, quod falsitatis larvam non detrahat. Non enim, ut initio dixi, ex sola scripturæ forma, aut quovis alio indicio seorsim sumto pendet genuinorum authenticorum distinctio à falsis; sed ex tota congerie omnium accidentium & circumstantiarum, quæ concurrere debent ad vera instrumenta componenda. Jam vero longe dispar ratio est de illo Hamonis specimine, quod quidem non imperite veterem scripturam reddit, sed antigraphum tantummodo, nequaquam vero archetypum censerit à quoquam potest: quoniam, etsi veteris scripturæ imitatione fallat, ceteris tamen vetustatis & authentici notis destitutum est.

In fine monendum lectorem puto, mei propositi non fuisse, ut omnia Dionysiani archivi, multo minus aliorum, vetera archetypa recenserem, eorumve specimina exhiberem; quasi ea respuerem, quorum nullam mentionem fecerim. Id enim mihi numquam in mentem venit; nec hac de re monendus esset lector, nisi hac reticentia abuterentur nonnulli ad rejicienda quædam authentica, ob hanc maxime rationem, quod in libris de re Diplomatica hæc prætermiserim. Ex his unus est Gerardus à Bosco, Oratorii presbyter litteris clarissimus, qui in libro vii. historię ecclesiæ Parisiensis, capite vii. confictum opinatur Dionysiani archivi privilegium, in synodo Pistensi datum anno DCCC LXII. propterea quod nec illius meminerim, nedum illud descripserim, etsi aliud, scilicet Sueffionense, ex antiquo exemplari, tamquam ex autographo, ære incisum, exscriptumque esse voluerim; denique quod ne verbum quidem de illo privilegio protulerim, cum de Pistensi, Sueffionensique synodis, & his in locis datis Dionysiano monasterio privilegiis agerem. Verum, ut jam dixi, instituti mei non erat de omnibus Dionysiani monasterii archetypis agere, nec omnia recensere, multo minus propugnare privilegia eidem monasterio indulta. Sane, si id consilii mei fuisset, alterum illud privilegium, in synodo Pistensi anni DCCC LXII. concessum, in promptu erat asserere ex Annalibus Bertinianis, in quibus non modo anno DCCC LXI. sed etiam anno sequenti, synodus Pistis à Carolo convocata legitur.

Verum

Verum id, ut jam dixi, extra propositum meum erat, nec quidquam contra illud, CAP. XII. aliave authentica ex silentio meo confici debet.

Quod addit idem auctor ad augendam falsi suspensionem, Acherium nostrum, qui alterum illud Pistense privilegium post Dubletum typis mandavit in Spicilegii ^a tomo v. contra suum ipsius morem non indicare locum, unde illud acceperit: manifeste refellitur ex indice eidem tomo præmissò, ubi diserte notat Acherius, se illud accepisse ex autographo abbatis sancti Dionysii. Quis ferat tam præcipitem in religioso viro censuram?

^a Spicil. to. 52
p. 377.

Nec potiora sunt, quæ idem auctor objicit, sive de initiali Pistensis privilegii formula, quæ eadem est atque in Suessionensi; sive de clausula, qua Aeneas Parisiorum episcopus interdicat per omnipotentem Deum, ne quis è successoribus quidquam ex privilegiis ejusdem monasterii repetere audeat. Norunt quippe ii, qui in ejusmodi studiis versati sunt, non raro in diversis litteris pontificum & episcoporum easdem occurrere formulas, maxime initiales; & solitos esse episcopos, qui aliquod privilegium parochiæ suæ ecclesiis quibuslibet concesserint, successores suos obtestari, ut ea illibata conservent; immo etiam severius interdiceret, ne ea infringant. Certe, ut de aliis fileam, longe gravior, duriorque est clausula litterarum Dalmatii archiepiscopi Narbonensis, quibus suburbanam sanctæ Mariæ ecclesiam subjicit Massiliensi sancti Victoris monasterio, diras imprecatus in suos successores, qui hanc unionem infregerint, quas litteras V. C. Baluzius ^b vulgavit ex archivo archiepiscopi Narbonensis.

^b Append. ad
conc. Narbon.
p. 81.

Nimius essem, si omnes & singulas id genus objectiones, quæ fieri possent, occurrere, aut factas refellere vellem. Sane arguere, accusare, quæstiones & difficultates movere, ludus est: verum, ut quod sentio semel finiam, tanto est impugnare quam defendere, quanto facere quam sanare vulnera facilius.

C A P U T XIII. ET ULTIMUM.

I. Veterum codicum fides & auctoritas impetita. II. Defenditur argumentis petitis ex libris editis. III. Ex eorum necessario usu ad asserendas Scripturas sacras. IV. Ad Scripturas etiam emendandas, & ad Conciliorum definitiones. V. Ex studio regum ac principum in iis conquirendis. VI. Ex testimonio virorum eruditorum. VII. An ab imperitis scripti. VIII. Mureti de eis iudicium. IX. Eorum revisores. X. Notæ eorum marginales. XI. Objectiones solvuntur. XII. Ad falsos discernendos qua regula utendum ex Augustino. XIII. An ea recte usus sit Hincmarus. XIV. Corbeienses codices falso notati. XV. An Florus auctor librorum vulgatorum nomine ecclesiæ Lugdunensis.

I. **A**Ntequam huic Supplemento manum subducam, quoddam operæ pretium esse puto agere de veterum codicum fide & auctoritate, quam eis nonnulli detrahere conantur. Et certe, rejecta veterum instrumentorum auctoritate, confectarium erat, ut antiquis quoque codicibus fides abrogaretur. Hinc fit, ut qui veterum Patrum, aliorumque scriptorum editos libros cum vetustis codicibus conferunt, stulto labore confici & consumi censeantur; & veterum monachorum labores, qui vetustis codicibus scribendis operam navarunt, nihili fiant, contra omnium certe hominum eruditorum existimationem, qui monachos hac in re non parum de re publica commeritos fuisse consentiunt. Atque ut illi quemdam tali paradoxo colorem affingant, veteres ejusmodi codices ab imperitis exaratos fuisse aiunt; variam & inconstantem esse eorum lectionem; ceterum eorum defectum ab homine erudito facile ex conjecturis suppleri posse. Ex his præjudiciis natum est præter alia hoc decretorium iudicium: *Manuscripti codices, ut plerumque ab imperitis, atque ex uno plures descripti, in auctore dignoscendo, id est intelligendo ac restituendo, parum admodum juvant.*

Diplom. Supplem.

P

CAP. XIII.

II. Verum, si hoc semel paradoxum admittatur, corruet non modo veterum codicum, sed etiam editorum librorum fides: nulla erit veterum Conciliorum & Patrum, nulla denique sacrarum Scripturarum auctoritas. Unde enim, quæso, in lucem prodierunt editi libri, non modo profani, sed etiam sacri? nonne ex vetustis codicibus? Si ergo nulla est horum auctoritas; nulla certe erit earum, quæ ex eis derivatæ sunt, editionum fides. Atque adeo non modo rei literariæ, sed etiam religionis fundamenta hoc paradoxo convellentur.

^a Aug. lib. 32.
contra Faust.
c. 16.

III. Hinc etiam corrui vis argumenti, quo sanctus Augustinus usus est adversus Manichæos, qui falsatas & corruptas calumniabantur sacras Scripturas iis in locis, quibus eorum errores revincebantur. Hoc enim argumento ^a Faustum, ejusque asselas sic refellit. Si eos codices, quos ad probandum suum errorem adhibebant Manichæi, & dicebant *infalsatos*, à corruptoribus eorum majoribus immisos dicerent catholici, *Quid faceretis, dicite mihi*, inquit Augustinus, *nisi clamaretis, nullo modo potuisse falsare codices, qui jam in manibus essent omnium Christianorum? quia mox, ut facere cepissetis, vetustiorum exemplarium veritate convinceremini. Qua igitur causa à vobis corrumpi non possunt, hac causa à nemine potuerunt. Quisquis enim hoc primitus ausus esset, MULTORUM CODICUM VETUSTIORUM COLLATIONE CONFUTARETUR, maxime quia non una lingua, sed multis scriptura contineretur. nam etiam nunc nonnullæ codicum mendositates vel de antiquioribus, vel de lingua præcedente emendantur. Non alio igitur modo eos, qui corruptas Scripturas jactabant, confutari posse censebat Augustinus, quam multorum codicum vetustiorum collatione. ac proinde qui eorum fidem & auctoritatem negare, aut elevare contendunt, ecclesiæ catholice necessarium asserendæ Scripturarum auctoritatis præsidium evertunt; easque impune traducendi ac laceßendi viam & artem hæreticis, ac solutioris vitæ hominibus aperiunt.*

IV. Ex eodem quoque præjudicio consequitur, frustra sanctos Patres, Hieronymum, Augustinum, aliosque, consuluisse veteres libros ad emendandas nonnullas sacræ Scripturæ codicum mendositates, quas vel de antiquioribus codicibus, vel de lingua præcedente seu primigenia emendari vult Augustinus, ut ex ejus verbis modo relatis intelligimus. Frustra Romanos pontifices & delectos ab eis cardinales, virosque doctos ejusmodi codices adhibuisse ad corrigendos sacrorum Bibliorum editos libros: cum manuscripti codices in his restituendis parum juvent. Ad hæc frustra Patres in Conciliis, tum antiquioribus, tum recentiori Tridentino, consuluisse veteres codices ad controversias dirimendas. Idem denique dicendum de viris doctis, qui Conciliorum & Patrum editiones ad vetustos codices exigere, ac repurgare student.

^b Cassiod. lib. 2.
insti. c. 7.

^c Guigo Stat.
c. 28.

V. Ad hæc eadem quoque ratione improbari necesse est, ac pro nihilo duci tot Regum ac Principum curas & studia in conquirendis antiquis libris, & magno pretio redimendis, & in suas transferendis bibliothecas, non modo è proximis locis, verum etiam è remotissimis regionibus: eorumque bibliothecæ, his codicibus refertissimæ, censendæ erunt, velut inutilium membranarum congeries. Idem erit judicium de Vaticana, idem de regia Ludovici Magni bibliotheca, idem de Florentina & Ambrosiana, aliisque: quas tamen tum Romani pontifices, ac Francorum reges, tum alii principes & prælati tot tantisque sumptibus ac curis instruxerunt, mittendo viros doctos ad exteras etiam Orientis regiones, ut inde veteres libri, tum Latini, tum Græci, Hebræici, & cujusvis linguæ codices in suas bibliothecas comportarentur. Denique ex eadem opinione evanescit æstimatio veterum antiquariorum, in primis monachorum, qui libris scribendis se totos impenderunt: quales fuere sancti Martini discipuli, id est Majoris-monasterii monachi, apud quos, teste Severo-Sulpicio, ars nulla *exceptis scriptoribus*, habebatur, cui operi minor ætas deputata erat, cum majores orationi vacarent. Idem animus erat magni illius Cassiodori, qui suos Castellenses ^b instituens testatur, *antiquariorum studia plus ceteris ipsi placere, quod & mentem suam, relegendo scripturas divinas, salubriter instruunt, & Domini præcepta scribendo longe, lateque disseminant.* Præclara sunt, quæ de hoc pio exercitio addit idem auctor: quem imitati sunt Petrus Venerabilis, & piissimus Guigo Cartusie majoris prior. Libros, inquit Guigo ^c, *tamquam sempiternum animarum nostrarum cibum, cautissime custodiri, & studiosissime volumus fieri;*

us, quia ore non possumus, Dei verbum manibus predicemus. Quot enim libros scribimus, tot nobis veritatis praecones facere videmur. Et certe quorsum evasisset veritas, si in libris servata non fuisset? Nimius sum, si omnia retulero, quae hoc de argumento scribit Petrus Venerabilis in epistola^a ad Gislebertum reclusum, quem ad hoc exercitium pluribus hortatur. Sic plane, inquit, sic verbi divini poteris fieri taciturnus predicator, & lingua silente, in multorum populorum auribus manus tua clamoris vocibus personabit . . . . . tantoque tempore, etiam post mortem tuam, extendetur lucrum operum tuorum, quanto, ut ita dicam, durare potuerit vita librorum tuorum. Haec est illa vita, quam extinguere moliantur ingrati illi antiquariorum censores.

CAP. XIII.

^a Petrus Vener., lib. 1. ep. 20.

VI. Denique hoc paradoxum omnium ad hoc usque tempus eruditorum sententiae adversatur, qui non modo puriores ex illis fontibus veterum librorum editiones prodire existimant, sed etiam melioris litteraturae opera recentiora ex iisdem libris multum locupletata, nec dicam confecta censent. Ut enim de collectaneis ex eis erutis, puta clarissimi Jacobi Sirmundi & Labbei operibus, Andreae Chesnii scriptoribus Franciscis, deque Spicilegiis, Miscellaneis Baluzianis, Monumentis ecclesiae Graecae, aliisque ejusmodi lucubrationibus nihil dicam; absque his codicibus, addo etiam absque vetustis diplomatibus & instrumentis, nec incomparabile Cangii Opus, id est Glossarium, nec multa alia id generis opera umquam prodiissent in lucem.

VII. At enim veteres illi codices plerumque ab imperitis descripti sunt: ecquam ergo fidem mereantur? Primum nego descriptos fuisse omnes ab imperitis. Sane imperitus non erat beatus martyr Pamphilus, qui majorem partem librorum Origenis sua manu descripsisse traditur: nec imperitus Hieronymus, qui se *prolixum librum de Synodis sancti Hilarii apud Treveros* manu sua descripsisse^b testatur. Certe nec Hilarius ipse imperitus, qui scripsit *Evangeliorum librum*, quem Perpetuus^c Turonum episcopus Euphronio Augustodunensi episcopo testamento reliquit, quem librum eum esse perperam putant, qui haecenus^d in Turonensi bibliotheca asservatur. De Fulgentio quoque eximio illo episcopo memoriae proditum est, quod *scriptoris arte laudabiliter utebatur*, quod elogium etiam viris sanctis Luciano, Philoromo & Marcello, necnon beato Platoni & Theophani tribuitur. Quin etiam beata Marcella junior, teste Hieronymo, *scribebat celeriter, & citra errorem*. Librarii quoque officio functi sunt Venerabilis Beda, Radbertus, Rabanus, aliique è nostris viri docti, in transcribendis saltem suis, quidni etiam alienis? Denique, ut alios praeteream, Hincmarus Remorum archiepiscopus Adalhardi Corbeiae abbatis librum de ordine palatii se legisse & scripsisse ait in epistola ad episcopos Franciae de recta principis institutione.

^b Hieron. ep. 6.^c Spicil. to. 3. p. 106.^d V. Ruinari notae in Gregor. Tur. p. 1317. & seq.

Deinde, etsi ab imperitis plerique exarati sint codices, non tamen illi omnes imperiti habendi sunt librarii, modo accurate scripserint quod legebant & exscribebant. Sane experimento nobis constat, inter nostri temporis typographos non semper accuratiores esse eos, qui latine utcumque sciant, si latina typis committant: immo fit non raro, ut hi facilius peccent, ubi ea quae non intelligunt, corrigere audent, quae alii, Latinae linguae expertes, accurate reddunt. Verum esto, imperiti fuerint illi antiquarii, at non ex uno solo codice fit veterum editionum restitutio, sed ex multorum collatione; neque in omnibus peccat imperitus librarius: cujus si quae sunt quibusdam in locis mendae, aliorum collatione emendari possunt.

VIII. Et vero nullus est codex tam imperite scriptus, ex quo eruditus in hac arte lector non proficiat. Id suo testimonio comprobat Antonius^e Muretus, ubi Ciceronis ex oratione pro Dejotaro locos duos emendat. Soleo, inquit, *libenter veteres libros, quicumque in manus meas incidunt, evolvere, cuicummodo tandem illi sint, & quocumque linguarum caractere exarati, quod enim Plinius de toto librorum genere dicere solebat, nullum esse tam malum, ex quo non caperetur aliquid fructus; id ego in his maxime verum esse comperio. Multos enim nanciscor mutilos, laceros, corruptos, evanescentibus litteris; tum, quod molestius est, descriptos ab hominibus imperitissimis, ideoque ἄλλοις ἑρπύλλαις, ut in eis incredibilis quaedam molestia exhaurienda sit: sed non in multos incido, qui omni ex parte frustrentur opinionem meam . . . . . Neque mihi male operam collocasse videor, cum ex illis difficultatibus, tamquam è salebris quibusdam, emerfus, in recensione reperio unum aut alterum boni alicujus scriptoris*

^e Muret. var. lect. lib. 1. c. 16.

CAP. XIII. locum bidui triduique labore purgatum esse . . . . beatos illos esse ducens, quibus ampla illa ac nobiles bibliotheca patent, ubi tam laue, tam copiose, tam splendide pascere animos suos hoc genere epularum queant. Nos tenuiores victitamus ut possumus, neque aliis invidemus fortunam suam: sed, ut eadem nobis aliquando contingat, optamus. Hactenus Muretus, cujus hac in re experientia & auctoritas esse possit instar multorum aliorum, quibus commemorandis ac referendis superseco.

Idem non modo veterum codicum utilitatem, verum etiam studium eorum, qui repurgandis veterum auctorum scriptis incumbunt, egregie commendat non uno in loco. *Quotidie magis^a intelligo, inquit, verum esse id, quod semper existimaui, nullam esse mendam ita pusillam, quam non permagni intersit, e veterum monumentis tolli ac corrigi: neque ullum hominum genus magis prodesse studiis, quam eos, qui accurate & fideliter operam in illis purgandis, emendandisque ponunt. Unius enim litterula erratum interdum eas, etiam hominibus eruditissimis, offundit tenebras, ut, tamquam in illuni nocte errantes, quovis potius perveniant, quam quo volunt. Id saepe iis contingit, qui solo ingenii sui ductu, solaque sagacitate, veteres libros ex meris conjecturis emendare volunt: qui dum ulcera curare volunt, vulnus augent, non sanant. Periculosum negotium, ait Muretus^b, sanis medicinam facere; multaque hoc modo a parum cauis corrumpuntur specie corrigendi. Quod vitium accidisse ait viro erudito, cum Livii contextum ex libro XXVI. suo Marte perperam emendare voluit.*

IX. Ut rem paucis absolvam, erant in bene moratis ecclesiis ac monasteriis non modo periti antiquarii, qui libros manu describerent; verum etiam periti correctores, qui descriptos cum exemplaribus conferrent, & si qua errata essent, emendarent. *Cum scriptor devotus, ait Trithemius^c, codicem studiose descripsit, ad exemplar eum denuo conferat: sicubi erraverit, studiosa emendatione castiget. Hoc faciens & ipse scriptor idoneus & fidelis, & liber ordine debito acceptabilis invenitur. Ejus rei infinita exempla proferri possent, at unum aut alterum huic loco sufficient in specimen aliorum. Exstat inter alios in Vaticanae basilicae bibliotheca vetustissimus codex, saeculo quinto desinente, aut ineunte sexto exaratus, sancti Hilarii de Trinitate libros continens, a quodam studioso emendatus, & cum antiquiori exemplari collatus, ut probat subjuncta clausula in haec verba: Contuli in nomine Domini nostri Jesu-Christi apud Kasulis constitutus, anno quarto-decimo Transamundi regis. id est anno Christi D X. quo anno emendatus est hic codex Kasulis, quae urbs est Africae in provincia Byzacena. Idem praestitit Radbertus in emendandis sui temporis codicibus bibliothecae Corbeiensis: qua ex bibliotheca inter alios penes nos est quidam codex, quinquaginta-quinque Gregorii Magni continens epistolas, quas Paulus Warnefridi, diaconus ac monachus Casinensis, transcribi curavit, misitque Adalhardo Corbeiae abbati, qui Gregorianarum epistolarum^d copiam sibi fieri ab eo postulaverat, ut patet ex ipsius Pauli epistola codici praefixa, cujus haec verba notanda sunt. Volueram equidem tuis imperiis jam ante parere: sed, ut pote pauper, & cui desunt librarii, prius hoc facere nequivi: maxime cum me tam proluxa valeitudo contriverit, ut a mense Septembri pene usque ad diem Nativitatis Domini lectulo detentus sim; neque licuerit clerico illi, qui haec eadem utcumque scripsit, manum ad atramentarium mittere. Suscipe tamen, quamvis sero, epistolas, quas desiderasti: & quia mihi eas ante relegere praecipue occupatione totas non licuit, XXXIV. ex eis scito relictas, & prout potui, emendatas esse, praeter pauca loca, in quibus minus inveni. & tamen meo ea sensu supplere nolui, ne viderer tanti Doctoris verba immutare. quibus in locis & forinsecus ad oram Zetam, quod est vitii signum, apposui. Tua itaque fraternitas, si se facultas dederit, reliquas epistolas ad emendatiorem relegere studeat codicem, sed & loca, in quibus minus habetur, supplere. Erant ergo praeter librarios viri docti, qui librorum errata corrigerent in codicibus manu exaratis, non proprio sensu, sed eos conferendo cum veteri exemplari, vel ad emendatiorem relegendo codicem, ut defectus antigraphi emendarentur, vel supplerentur.*

His omnibus unum addo ex bibliotheca sancti Emmerammi monasterii Ratisponensis, in qua inter alios veteres codices non paucos unus asservatur, sancti Augustini tractatum in epistolam canonicam sancti Johannis continens, ad cujus calcem haec leguntur: *Librum hunc pro remedio animae meae ego in Dei nomine Baturicus episcopus ad Frankhonorurth*

^a Id. lib. 3. c. 4.

^b Muret. var. lect. 1. 19. c. 15.

^c Trithem. de laude scriptor. c. 8.

^d Acta SS. Bened. 10. 1. p. 397.

Frankonofurth scribere præcepi. Scriptus est autem diebus septem, & in octavo correctus in loco eodem, anno VII. regiminis episcopatus mei, & octingentesimo vigesimo-tertio dominica incarnationis. Scriptus est autem per Ellenhardum & Dignum, Hildoïno orthographiam præstante. Vide quanta diligentia & cura scriptus & correctus hic codex. quod de multis quoque aliis asserere liceret. Qui has leges in emendandis codicibus observarunt, ut magna laude digni sunt: sic etiam valde improbandi, qui proprio eos ingenio correxerint. Quamquam nec solis codicibus infligi potuit hæc labes, immo tanto facilius id accidit in editis libris, quanto minus apparet in eis depravatio. Unde qui ob quosdam ejusmodi defectus veteres libros universim rejiciunt, tamquam fide haud dignos, superest ut editis quoque fidem abrogent; sicque pyrrhonismum in rem litterariam inducant.

X. In præmissa epistola Paulus ait, *se Zetam, quod est vitii signum*, quibusdam Gregorianarum epistolarum locis *apposuisse*, nec proprio ea sensu supplere voluisse, ne tanti Doctoris verba immutare videretur. Quocirca observandum est, antiquos variis usos fuisse signis, quæ ad oram veterum codicum apponebant, ad designanda ea loca, quæ vel notanda, vel caute legenda, vel censura digna, vel mendosa videbantur. Horum signorum figuras & interpretationes ex Isidoro affert Cangius versus finem Glossarii græci. Usitatior nota sunt, asteriscus, obelus, & chrisimon. Asteriscus aliquid deesse significat. Obelus, id est virgula seu lineola jacens, falsum vel superfluum, adeoque refecandum denotat. Chrisimon, quod est Christi monogramma, est nota eorum, quæ probanda & retinenda sunt. Asteriscus cum obelo rem non suo loco dictam demonstrat. Hincmarus in libro de non-trinitate, Gothescalci textum, quem refellit, obelo configit: suam vero ipsius responsionem chrisimo designat. Alias notas prætereo.

XI. Ceterum non capio quid sibi velint veterum codicum censores, cum eos *in auctore dignoscendo parum jurare* ex eo contendunt, quod *ex uno plures descripti* sint. Id enim vel de primigenio exemplari, ex quo ceteri descripti sunt, intelligi volunt; vel de secundario seu posteriori exemplari. Si primum: quis dubitet ex uno descriptos esse omnes; eoque melioris esse notæ, eoque majoris, ceteris paribus, auctoritatis, quo ad autographum propius accedant? Si vero id de posteriori uno eodemque exemplari loquantur, ex quo plures descripti sint: fieri quidem potest, ut unius ejusdemque provinciæ codices, cujusdam celebris auctoris, puta Augustini, Ambrosii, Hieronymi, & similium opera continentes, ex uno descripti sint. Sed quid inde? scilicet quod unus sit instar omnium, & inutilis multorum collatio ad restituendum illum auctorem? Id quidem quamdam veri similitudinem habet: sed fallit hæc veri species. Cum enim diversi illi codices ex uno descripti, non ab uno antiquario exarati fuerint, sed à multis, quorum alii magis, alii minus accurate scripserint; fieri potest, immo id passim accidit, ut ex uno alterius errata emendentur; sicque ex multorum illorum codicum comparatione genuinus exemplaris, adeoque auctoris, textus restituatur. quod longe aliter accidit in editis libris, quorum una forma, unaque lectio est. Quod dixi de ejusdem provinciæ codicibus, multo magis verum est de codicibus variarum provinciarum, quorum collatio, operosior quidem & difficilior, sed longe fructuosior est ad restituendum quemlibet auctorem.

Quid ergo? inquis: an negas corruptos & *falsatos* esse plurimos codices? Ecquæ igitur utilitas in eorum collatione? aut quibus demum indiciis veros à falsis secernes?

Primo mendosos esse codices non paucos assentio: at tam multos adulteratos & *falsatos* esse, ut quidam opinantur, nego & pernego. Magnum quippe discrimen statuendum est inter *falsatos* & mendosos. Mendosos eos voco, in quibus ex amanuensium seu errore, seu indiligentia, quidam navi occurrunt: *falsati* vero, qui de industria corrupti à falsariis. Multi quippe *falsati* videntur, qui nec *falsati*, immo ne quidem mendosi sunt. Rem explico. Fieri non potuit, ut notarii in describendis magnis voluminibus non aliquando aberraverint à recta lectione, unius saltem vculæ mutatione. Id ubi advertebant, duplici modo erratum corripiebant, scilicet vel abradendo vocabulum intrusum, & genuinum restituendo ejus loco: vel, si quando

CAP. XIII. statim scripto illo spurio vocabulo animadvertentibus, suppositis ad singulas ejus litteras punctis, aliud, quod sincerum erat, subjiciebant. Hæc non advertentes aut nescientes nonnulli, vel in malam partem rapientes, priores infami *abrasorum* nomine temere traducunt: posteriores vero male interpretantes, utramque lectionem in auctoris contextum inducunt, licet omittenda sit lectio prior punctis subnotata, & retinenda posterior. Ad hæc sæpe contigit, ut descriptos ex uno exemplari codices cum aliis conferrent viri docti, & ex eis emendarent. unde necesse erat quædam saltem verba in apographo mutare. Nec omittendum, quod processu temporis, cum characteres, præsertim minio (quod in librorum titulis fieri solebat) descripti, evanescere cœperant, à posteris quandoque suppleti & renovati fuerunt. quod nullo dolo malo factum credi par est, nisi falsitas aliunde constet. Hæc leviora fortasse nonnullis videbuntur, sed tamen earum rerum minus peritis non omnino supervacanea.

XII. Verum longe gravior & majoris momenti est altera quæstio, quibus scilicet modis, quibusve regulis falsati codices à sinceris secerni possint. Id vero uno modo fieri potest, scilicet collatione aliorum codicum, qui plures sint, & antiquiores. Plures, inquam, & ex variis, si fieri potest, accepti provinciis: antiquiores autem, & quidem melioris notæ. quod facile ex eorum lectione discerni potest, ut earum rerum periti norunt. Hanc regulam secutus est passim sanctus Augustinus in disputationibus contra Manichæos, qui sacræ Scripturæ libros & locos, quibus ad eos revincendos utebantur catholici, interpolatos & corruptos aiebant. *Hæc illi solent, inquit sanctus^a Doctor, à corruptoribus Scripturarum immissa esse dicere: usque adeo nihil habent quod contradicant, ut hæc miseri respondere cogantur. Sed quis non intelligat convictorum hominum aliam non esse potuisse ultimam vocem? Nunc, quo modo eos refellat vir sanctus, audiamus. Manichæi, inquit^b, plurima divinarum Scripturarum, quibus eorum nefarius error clarissima sententiarum perspicuitate convincitur, quia in alium sensum detorquere non possunt, falsa esse contendunt: ita tamen, ut eandem falsitatem, non scribentibus apostolis tribuant, sed nescio quibus codicum corruptoribus.* En objectio: vide quid respondeat Augustinus. *Quod tamen quia nec pluribus, si ve antiquioribus exemplaribus, nec præcedentis linguæ auctoritate, unde latini libri interpretati sunt, probare aliquando potuerunt; notissima omnibus veritate superati, confusique discedunt.* Vides in his verbis duplicem ab Augustino propositam regulam ad falsi criminationem à Scripturis sacris amoliendam, nempe *codices quam plures, eosque antiquiores; & præcedentis, seu primigeniæ, linguæ auctoritatem.* quæ posterior regula in his tantum scriptis locum habet, quæ ex alia in aliam linguam conversa sunt. In aliis itaque sola valet regula prior ad falsum in eis retegendum, ut codices scilicet consulantur quam plures, & quidem antiquiores. quæ regula certa & infallibilis est, modo accurate & bona fide ad rem propositam & controversam applicetur, maxime ubi accedit doctrinæ conformitas auctoris, de quo agitur.

^a Aug. lib. 1. de mor. eccl. c. 14.

^b Id. ep. 82. n. 6.

XIII. Hanc regulam secutus fuisse videtur Hincmarus in libro de non-trinitate contra Gothescalcum: cujus controversiæ originem paucis exponere juvat. Hæc nata est occasione ultimæ strophæ hymni de sanctis martyribus, in qua tunc canebatur, (caniturque etiam nunc in hymno de sanctissimo Sacramento) *Te trina-deitas, unaque poscimus*, quem versum in sua, id est Remensi, ecclesia correxerat Hincmarus, veritus, ne dicendo *Trina-deitas*, tres-deitates admitti viderentur. Hujus versus defensionem primus aggressus est Ratramnus Corbeïæ monachus, & post eum Gothescalcus, quem in primis suo libro refellendum Hincmarus sibi proposuit.

In hoc libro tria præcipue observanda in præsens. Unum est quod ait auctor initio^c libri, quosdam, novarum vocum amatores, contendisse, quod *sicut trinus & unus Deus, ita trina & una deitas catholice dici possit.* Inter quos, inquit, & Ratramnus, Corbeïæ monasterii monachus, ex libris beatorum Hilarii & Augustini, dicta eorumdem detruncando, & ad prævum suum sensum incongrue inflectendo . . . ex hoc volumen quantitatis non modicæ scribens, ad Hildegarium Meldensem episcopum compilavit.

^c Hincm. to. 1. p. 413.

Alterum hic observandum est quod sub medium^d libri dicit Hincmarus, scilicet Gothescalcum ad suam confirmandam sententiam usum fuisse quodam edicto Constantini de sexta synodo, quo in edicto fit mentio *de trina & conglorificanda deitate.*

^d Ibi. p. 447. & seq.

tum subdit idem Hincmarus: *Hoc nomen feminini generis adjectivum & mobile, quod hic est impositum, TRINA, à Gothescalco, quando præfatus liber in monasterio Alti-villaris, ubi ipse morabatur, ex authentico, quem mihi, inquit Hincmarus, Petrus episcopus Aretinus commoda-verat, scriptus fuit, adulteratum credimus, sicut multoties ab aliis hæreticis factum legimus. Et ne gratis & sine fundamento id dixisse videatur idem Hincmarus, hoc indicium^a affert. Dat quoque nobis certum indicium Gothescalcus falsasse hunc librum, quia per idem tempus, quando hic codex in monasterio Alti-villaris scriptus fuit, Ratramnus Corbeie monachus, sicut jam longe superius diximus, ad Hildegarium Meldensem episcopum, ex libris sanctorum Hilarii & Augustini de Trinitate, non modica quantitatis volumen compilavit, volens asserere trinam esse deitatem: cujus compilatio evidenter compilatoris sui demonstrat mendacium.*

^a Ibid. p. 450.

Tertium denique hic observandum est id, quod præmissis mox subdit Hincmarus de quodam, qui ex vulgato libro sancti Augustini contra quinque hostium genera, in colloquio cum eo, aliisque nonnullis habito, quod *trina deitas catholice potest dici, contendebat, non contentiosa intentione, sed forte putans Augustinum ita dixisse, & quidem ex libro, qui regi Carolo datus fuerat.*

Hoc audito, *librum, domino regi datum, ab eo accepit Hincmarus, eumque hoc loco corruptum esse contendit. Atque ut id probaret, de pluribus^b civitatibus ac monasteriis vetustissimos codices in unum afferri curavit: inter quos, inquit, de quibusdam monasteriis allati sunt etiam mihi no-viter scripti quaterniones, in quibus hanc falsitatem insertam inveni; & diligentius ac sollicitius perscrutatus comperi, omnes illos quaterniones de eodem fonte canoso, de quo & domno regi datus liber falsatus fuerat transcriptus, rivulo fraudulento manasse. Hic adverte non dici, quo ex loco acceptus fuerit hic codex, ex quo & liber regi datus, & prædicti quaterniones, quos corruptos dicit Hincmarus, descripti fuerant. Addit idem auctor, se in Sueffionensi proxima synodo quinque provinciarum, præsentate rege, librum falsatum, & authenticos ac veros & vetustissimos codices protulisse, & unicuique episcopo utrosque ostendisse; sed & illi, qui simpliciter falsatum codicem regi dederat, librum authenticum ad inspiciendum dedisse. Quis fuerit ille, qui simpliciter hunc codicem regi dederat, & ex eo trinam deitatem catholice dici posse, non contentiosa intentione, assererat, haud dicit Hincmarus, dicturus haud dubie, si Ratramnus, aut quivis alius monachus fuisset. Post hæc diploma seu schedulam protulit Hincmarus, ex variis sanctorum Patrum dictis contextam: qua^c perlecta, & inspectis veris libris & antiquissimis, probatum est, inquit, adulteratum fuisse hunc, quem prædiximus, beati Augustini librum. His tamen non acquievit is, qui falsatum librum regi dederat; immo opposuit^d varia Patrum testimonia, maxime Augustini, qui unum è suis sermonibus de verbis Domini inscripsit de una Trinitate, trinaque unitate. quod Hincmarus valere negat ad vindicandum locum ex vulgato Augustini libro contra quinque hostium genera, quem adulteratum esse contendit à quodam impostore, quem sibi incognitum esse satis ostendit. Hæc quidem prolixiora, sed non otiose relata esse ex mox dicendis constabit.*

^b Ibid. p. 451.

^c Ibid. p. 452.

^d Ibid. p. 453.

XIV. In tota illa Hincmari narratione nulla fit mentio, ut cuivis attente legenti patebit, de Corbeiensis monasterii codicibus. Et tamen quidam nuperrime scribere & asserere non dubitarunt universim, Corbeiensis codices, qui Augustini libros continent, falsi convictos fuisse ab Hincmaro. quod non de alio, quam de frequenti illo episcoporum conventu intelligi potest, tametsi nulla, ut dixi, de Corbeiensibus codicibus in illa collatione peculiaris mentio facta sit. Quis tam turpem, tamque atrocem calumniam æquo animo ferat?

Quid ais? dicet aliquis. an negas Hincmarum scripsisse, hunc librum à Gothescalco adulteratum fuisse? Verum quid Corbeiensibus cum Gothescalco? Deinde illic non agitur de vulgato Augustini libro contra quinque hostium genera, sed de edicto Constantini, à Gothescalco in suæ sententiæ defensionem adducto, quod ab eo falsatum credebatur Hincmarus, certo, ut putabat, indicio. tametsi nihil magis incertum, quam ejus indicium, ut ex secunda observatione mox allata perspicuum est. Quodnam illud indicium? scilicet *quando hic codex in monasterio Alti-villaris scriptus fuit, Ratramnus*

CAP. XIII. Corbeia monachus ad Hildegarium Meldensem episcopum, ex libris sanctorum Hilarii & Augustini de Trinitate, non modice quantitatis volumen compilavit, volens asserere trinam esse deitatem: cujus compilatio evidenter compilatoris sui demonstrat mendacium. Hoccine est certum illud indicium, quo probetur, Gothescalcum falsasse hunc librum, id est edictum Constantini, nempe quia per idem tempus, quo hic liber ex authentico Petri Aretini episcopi descriptus est in monasterio Altvillaris, Gothescalcus illic morabatur, haud dubie reclusus in ergastulo; & Ratramnus volumen de Trina-deitate, ex libris sanctorum Hilarii & Augustini de Trinitate compilabat! Nemo certe non videt, quam dubium, ne dicam fallax sit istud indicium. Verum etsi Gothescalcus corrupti edicti auctor fuerit, quid Corbeiensibus, ut dixi, cum Gothescalco? Deinde quid commune edicto Constantini cum Augustini libris? quos tamen à Corbeiensibus corruptos fuisse ex hoc loco auctores illi calumniari non verentur.

At saltem, forte inquier, negare non potes, quin Ratramnus, ille Corbeia monachus, mendacii in suo libro insimulatus sit. Cujus vero mendacii? nimirum, ut Hincmarus ipse in prologo suo ad librum de non-trina-deitate explicat, sanctorum Hilarii & Augustini ex eorum libris de Trinitate dicta detruncando, & ad prævum suum sensum incongrue inflectendo. Si qua ergo in re peccavit in eo libro Ratramnus, non interpolationis, sed reticentia & falsa interpretationis insimulari potest. Hic de interpolatis ab eo codicibus nec vola quidem, nec vestigium, quod sane non reticuisset Hincmarus, maxime si vulgatum Augustini librum contra quinque hostium genera cum versu controverso protulisset Ratramnus, qui suum ipsius volumen, quod excidit, non ex hoc libro, sed ex sanctorum Hilarii & Augustini libris de Trinitate, testante ipso Hincmaro, compilavit.

Verum, etsi Corbeiensium codex, qui Augustini librum contra quinque hostium genera continet, hoc in loco interpolatus fuisset; quo jure, qua conscientia, Augustinianos universim Corbeiensis monasterii codices, tamquam ab Hincmaro falsi convictos ac damnatos, traducere licuit? At tantum abest, ut liber ille Augustinianus illo in loco ab Hincmaro notato à Corbeiensibus interpolatus sit, (si tamen interpolatio est) ut contra in Corbeiensis illorum temporum codice, qui hactenus superest, controversus desit ille versus, quem Hincmarus à corruptoribus intrusum fuisse contendebat. Hic veterrimus codex, qui penes nos est, scriptus videtur ante natam hanc controversiam, ut ipsa characterum forma probat, nec alius hujus argumenti inter Corbeiensis bibliothecae codices nobis occurrit. Certe si qui alii ejusdem monasterii codices reprobaturum ab Hincmaro versum habuissent, hos notare non omisisset Hincmarus, qui Corbeiensis ob retentum hymni versum de Trina-deitate arguebat. Ex his nemo non videt, quam falso notati sint universim Corbeiensis codices Augustiniani, quasi ab Hincmaro falsi convicti fuerint, in praedicta nimirum synodo Sueffionensi: in qua tamen, ut ex dictis patet, nulla de Corbeiensibus codicibus mentio facta est, nec fieri potuit, cum Corbeiensis codex Hincmari sententiae faveret. Quid nobis fieret, si talis criminationis auctores, vel rei essemus! Quo porro piaculo ejusmodi noxam expiare nobis daretur! Verum absit à nobis id genus contumeliae, quibus longe satius est pati, quam inferre, aut referre injuriam.

XV. Pro coronide tam praecleari Corbeiensium elogii addere licet, quod iidem auctores praemittunt, in eadem Corbeiensis bibliotheca repertos fuisse libros, Lugdunensis ecclesiae nomine editos contra Johannem Erigenam de praedestinatione, aliisque ejusdem temporis controversiis; quos libros Floro Lugdunensi diacono falso adscriptos, & erroribus refertos esse praedicti auctores contendunt. quod perinde est, ut aperte loquar, ac si dixerint, libros illos à Corbeiensibus fabricatos, & Floro suppositos fuisse, ut sub larvato celebris auctoris nomine, horum librorum errores facilius divulgarent. Haud scio an quisquam fuerit hactenus, qui Florum horum librorum parentem non agnoverit; vel qui errores in illis libris se reperisse ostenderit. quod theologis ulterius examinandum relinquo. Verum, quod ad praedictorum librorum suppositionem à Corbeiensibus, ut praetenditur, factam pertinet; nulla fabula infelicius componi & concinnari poterat. Quis enim istius suppositionis apud Corbeiensis

Corbeienses auctor tunc esse potuit? An Ratramnus? At longe abetat ab ejusmodi fictione ejus ingenium, quippe qui aperta fronte, suo nomine haud dissimulato, libros duos de Prædestinatione contra Johannis Erigenæ sententiam vulgavit. An forte Paschasius Radbertus, Corbeia tunc temporis abbas? At is Gothescalco adversabatur, ut patet tum ex eo, quod illius damnationi in priori synodo Carisiacensi assensit; tum ex libro VIII. commentarii sui in Matthæum, ubi Gothescalcum, ejusque asseclas vellicat his verbis: *Scire certo debemus, quotiens aliquis perit, non ex prædestinatione Dei, UT QUIDAM MALE SENTIUNT, neque ex voluntate Patris perit, sed proprio suo peccato, iustoque Dei judicio.* Quo igitur fundamento hæc suppositio Corbeiensibus imputari potest? Scilicet quia repertus est apud illos veterrimus codex, ex quo liber ille de Prædestinatione sub nomine Flori primum vulgatus est. Verum con- similes forte alibi ejusdem libri codices reperiri poterunt. Sed fac unicum restare illius libri Corbeiense exemplar. an ideo Corbeienses ejus dicendi auctores? Si ita esset, Lactantii liber de morte persecutorum tribui posset Moisiacensibus monachis, apud quos solos ejus libri exemplar ad nostrum usque tempus servatum est, ex quo præclarum hoc monumentum eruditissimus Baluzius, magno rei publicæ Christianæ beneficio, publici juris fecit.

Verum non unum tantum Flori libri exemplar etiam nunc superest, scilicet Corbeiense. Aliud insuper optimæ notæ exemplar^a asservatur in bibliotheca Colbertina, quod ejusdem Flori tempore scriptum fuisse peritus quivis & cordatus censor facile concessurus est. In hoc porro codice continentur omnia illa opuscula, quæ sub Lugdunensis ecclesiæ nomine vulgata sunt; nec dubito quin eo usi sint primi illorum opusculorum editores. At in Corbeiensi unicus habetur liber *contra ineptias Johannis Erigenæ*, qui liber in utroque codice sic incipit: *Venerunt ad nos, id est ad ecclesiam Lugdunensem, cujusdam vaniloqui & garruli hominis scripta, &c.* quæ verba, *id est ad ecclesiam Lugdunensem*, eadem manu, absque ullo interpolationis vel minimo indicio, exarata sunt. Id autem inter illos duos codices discriminis est, quod in Colbertino Flori nomen nequaquam adscriptum est libris in eo contentis: at in Corbeiensi titulus libri contra Erigenam, olim minio scriptus, cum characteres jam fere evanidi essent, altera manu restitutus est, sub hac inscriptione, *In nomine Domini nostri Jesu-Christi incipit libellus Flori*, &c. tum in fine, dubium an prima, certe antiqua manu, *Explicit libellus Flori*. Verum Flori nomen in primario titulo appositum fuisse, aut saltem ei, qui codicem ipsius Flori tempore exaravit, persuasum fuisse Florum hujus libri esse auctorem, manifeste intelligitur ex duabus notis, ad marginem codicis in contextus serie, & quidem prima manu, ex minio apposis: quarum una principio sic habet: *Expositio Johannis.* tum, *Responsio Flori.* Altera in consequentibus: *Responsio Flori contra Johannem.*

Ad hæc respondebunt sine dubio oppositæ sententiæ auctores, has marginales notas (nam de titulo non disputo) falso appositas fuisse à Corbeiensi illo monacho, qui codicem illum descripsit. Cui rei id argumento esse aiunt, quod nullus codex, sive hujus libri contra Erigenam, sive aliorum sub nomine Lugdunensis ecclesiæ editorum, vel in bibliotheca Lugdunensi, vel etiam in tota illa diœcesi, modo reperiatur, vel umquam repertus sit. Ceterum etsi verba illa, *Venerunt ad nos, id est ad ecclesiam Lugdunensem*, genuina sint; ea potius referenda esse ad Laudunensem ecclesiam, cum Laudunum Lugduni nomine olim insignitum fuerit. Denique Florum diaconum Lugdunensem horum librorum scriptorem esse non posse, quippe qui ante ortas his de rebus controversias, id est ante annum DCCC L. mortuus sit; idque constare ex Augiensi, ut vocant, necrologio, à me edito in tomo IV. Analectorum, in quo Florus post Agobardum archiepiscopum notatur, non autem Amolo ejus successor, sub quo hæc controversia nata; non Remigius Amolonis successor, sub quo maxime hæc ventilata est. Tria itaque hoc loco dispungenda. Primum, nullusne horum librorum codex in Lugdunensi ecclesia vel diœcesi saltem olim exstiterit. Alterum, an verba illa, *ad nos, id est Lugdunensem ecclesiam*, de Laudunensi ecclesia interpretanda sint. Tertium denique, an Florus ante Remigii Lugdunensis pontificatum decesserit.

Diplom. Supplem.

R

a n°. 4302.

CAP. XIII.

Ad primum facilis erit responsio. Colbertinum quippe exemplar, quod libros quatuor sub nomine Lugdunensis ecclesiae vulgatos continet, fuit olim bibliothecae Insulae-Barbarae, quod monasterium est agri Lugdunensis, non una integra leuca supra Lugdunum, in medio Araris fluvii positum. quod probat inscriptio duplex, una in fronte codicis, *Liber sancti Martini Insulae-Barbarensis*, ubi ad altare sancti Martini oblatus notatur. quae posteriora verba eodem tempore, quo ipse codex, exarata sunt. Ad haec, in limine tertii libri *de tenenda immobiliter Scripturae sacrae veritate*, praemittitur itidem antiqua manu altera haec inscriptio: *Liber sancti Martini Insulae-Barbarensis monasterii*. cui, sine dubio ipsius Flori tempore, hic codex oblatus est ad altare sancti Martini, forte à Bartholomæo abbate, ut deletae scripturae vestigia indicant, qui Flori^a tempore vivebat.

^a *V. Analect.*
to. 4. p. 644.

Ex hoc primo capite pendet secundi solutio. Si enim codex ille ipsius Flori tempore Barbarensi monasterio concessus sit, vehemens conjectura est haec verba, *id est ad Lugdunensem ecclesiam*, quae in duobus locis in illo Barbarensi seu Colbertino codice leguntur, de Lugdunensi metropolitana ecclesia esse intelligenda, non de Laudunensi. At, quod rem evincit, tunc Laudunensi ecclesiae praesidebat Pardulus episcopus, unus ex tribus illis episcopis, ad quorum epistolas respondet illa Lugdunensis ecclesia; alia proinde à Laudunensi, cujus episcopus Pardulus oppositam his libris sententiam cum Hincmaro & Rabano tuebatur, longe ante Hincmari Laudunensis pontificatum & discidia.

Hinc facile intelligitur, Florum, Lugdunensis ecclesiae eruditum illum diaconum, nomine ipsius Lugdunensis ecclesiae scribere potuisse, & re quidem vera scripsisse praedictum saltem librum contra Johannem Erigenam: Remigium vero archiepiscopum respondisse ad illorum episcoporum tres epistolas, quae, uti & Johannis Erigenae scripta, ad Lugdunensem ecclesiam perlatae erant. Sane Matthaeus Westmonasteriensis^b inter veteres, & inter recentiores Jacobus Sirmundus^c, Soc. Jesu eximium lumen, Florum illius libri auctorem cum omnibus agnoscunt.

^b *Westmon. an.*
883.

^c *Sirm. in notis*
ad Avit. p. 61.

^d *Analect. to. 4.*
p. 642. & seqq.

Neque vero ex Augiensi libello à me edito^d confici potest, Florum ante natas illas controversias defunctum fuisse. Hic enim libellus est societatis eorum, qui beneficium & communionem suffragiorum ab Augiensibus obtinere, ex quibus plerique viventes erant. Ita enim in more tunc positum erat, ut, qui ejusmodi societatem inibant, nomina quidem quorundam è suis defunctorum, sed maxime vivorum, quos commendatos volebant, suaque ipsorum nomina adscribi curarent. Alia ratio est de necrologiis, in quibus nomina tantum defunctorum inscripta sunt. Atqui codex ille Augiensis, ex quo Flori^e, aliorumque nomina exscripsi, libellus est societatum, ut diserte notavi, monasteriorum, aliarumque ecclesiarum & personarum, quae in Augiensium communionem admissae erant, quam *Canonici sancti Stephani protomartyris*, metropolitanae scilicet ecclesiae Lugdunensis, *Agobardus archiepiscopus & Florus*, sibi conciliaverant.

^e *Ibid. p. 644.*

Quousque vitam produxerit Florus, non facile est praecise definire. Nullas enim chronicas notas in ejus scriptis deprehendo, si ejus librum contra Erigenam excipias, praeterquam in carmine de divisione imperii facta post mortem Ludovici Pii, quae anno DCCC XL. accidit, ut omnes norunt. Paulo ante ab eo scripta fuerat epistola contra Amalarium *de corpore Domini tripartito*, quae *dominis beatissimis, reverentissimis & piissimis pastoribus gregis Christi, Drogoni sacri concilii magistro & pontifici clarissimo, Hetti Tre-virorum antistiti, Aldrico reverentissimo Cenomannorum episcopo, Rabano abbati venerabili, & ex provincia Lugdunensi prima Alberico Lingonensi reverentissimis episcopis inscripta est*, eo scilicet tempore, quo Lugdunensem ecclesiam sic afflictam fuisse dicit, *ut habeat, inquit, episcopum sine potestate, magistrum sine veritate*, uti post Agobardi depositionem accidit. Scripta est, inquam, haec epistola, cum episcopi in concilio apud Theodonis-villam habito congregati erant. quod ad synodum anni DCCC xxxv. referendum videtur. Plura de hac epistola in tomo secundo^f nostrorum Annalium videre licet.

^f *Annal. Bened.*
to. 2. lib. 31. n. 75.

Verum longius progressus sum quam speraveram, non tamen amplius, ut quidem puto, quam par erat, utpote justae defensionis necessitate coactus. Haec autem omnia ne-

quaquam rixandi animo, quo nihil magis à moribus meis alienum, sed sola amo-
liendæ injuriæ causa, atque uno veritatis amore à me scripta sunt, eodemque animo
accepta esse velim, & citra cujusquam offensam, hoc maxime sollicitus, ut defenden-
do veritatem, caritatem ne læderem. Nihil enim magis christianis ac religiosis viris
cavendum, quam ut, quod recto forte consilio inchoatum est, sensim in jurgia cedat;
sintque, contra interdictum Apostoli ^a, *in vicem provocantes, in vicem invidentes*. Nam
si in vicem mordetis, & comeditis, inquit, ^b *videte ne ab in vicem consumamini*.

a Gal. 5. 26.

b Ibid. v. 15.

OBSERVATIONES

*In sequentia Specimina veterum scripturarum, & in Appendicem
subsequentem.*

UT eundem ordinem, quem in Opere de re Diplomatica tenui, in hoc quoque obser-
vem Supplemento; nova quædam Specimina veterum scripturarum hic subjicere visum
est; iisdemque Speciminibus adjicere collectionem veterum monumentorum in totius Ope-
ris, maxime Supplementi confirmationem.

Primum inter Specimina locum obtinent regia duo diplomata, scilicet Chlotharii secundi
& Dagoberti primi ejus filii: quæ, fere integra, ex duobus archivi Dionysiani archetypis
in phylira scriptis, post editos de re Diplomatica libros, à nobis eruta sunt, ut superius ca-
pite XII. exposui. Erunt forte qui vulgarem scripturam interlinearem insertam desidera-
rent ad levandam lectorum in his interpretandis operam. Verum hunc qualemcumque
defectum facile supplebunt non modo similes interpretationes, speciminibus libri v. de re
Diplomatica interpositæ; verum etiam ipsorum diplomatum contextus in hujus Supple-
menti Appendicem ex integro relati, qui nullo negotio cum eçtypis conferri poterunt.

Ad marginem inferiorem prioris speciminis nonnullos versus Placiti authentici Childe-
berti III. pro Pratenſi monasterio subjiciendos curavi ad probandum, quod superius ^c as-
serui, Pratenſe sancti Vincentii monasterium etiam sancti Germani nomine insignitum fuisse
ante ipsius sancti Germani translationem, quæ anno DCC LIV. facta est.

c supra cap. 6.
n. 4.

Eodem quoque modo in inferiori margine speciminis diplomatis Dagoberti expressa sunt
specimina duo, unum epistolæ Hadriani papæ I. ad Carolum Magnum, alterum epistolæ
Maginarii abbatis ad eundem Carolum, ex duobus autographis Dionysianis in phylira
quoque exaratis, de quibus in prædicto capite XII. actum est.

Hæc specimina, duabus tabulis comprehensa, subsequitur ex eodem archivo epistola
Græca cujusdam Græci imperatoris ad quemdam regem stirpis Carolinæ, cum interlineari
lectione communibus litteris græcis reddita, prout à nostris Bernardo de *Montfaucon* & Ja-
cobo *Lopin* ante annos decem ex archetypo corticeo eruta est. De hac epistola consule quæ
in prædicto capite XII. à me dicta sunt. Magno sane rei publicæ litterariæ damno accidit,
ut insigne hoc monumentum à quodam male feriato homine mutilatum sit magna ex parte
ab initio epistolæ. Ex utroque vero latere, saltem à quarto versu, paucula desiderantur,
quæ eruditissimo Johanni *Boisvin* suppleri posse videntur eo modo, quo hic exhibentur, in-
cipiendo, ut mox dicebam, à quarto versu, quo ex loco deinceps archetypi scriptura minus
detrita est. Quæ supplenda visa fuere, lineolis subnotata sunt.

..... ίνα
διαπίστωση δέου ή αγάπη ή ήμετέρας εν δει βασι-
λείας εραπαθην ήμιν, και ήσπασα τα δίξυ-
ια ης εν δει βασιλείας ήμων ή
ήγαπηόση ήμων τέκνη γουα
ακειμωε, ή ο δειος δεξάζηται
και εις τα πείρα ήλ χριστιανή ή πι-
ρσοα χαπίσασε φθάν ή οι ήχθεσι

ἀπολογου ή οι φίλοι σωζονται ή χα-
ει ης δευ και ή ειρήνη αυτη ή ή α-
γάπη ήσπασα ήμων ή ήλ πειρα
του αριμόδιεν (οί δευ ή ήσπασα
δου τίμην ης εραδολοθήτη φιλο-
χρίση ήμων τέκνη ης ήρι ή πειρω,
δς αυτη ειλήθη ή οπι ης ή
προς αυτη παρ ης διμνηγήσασα

Post specimen Græcæ hujus epistolæ sequitur veterrimum instrumentum ecclesiæ Ra-
vennenſis, principatu Justiniani imperatoris conditum, quod sub titulo *Chartæ Plenarie-se-*
curitatis à Brissonio primum, dein à Naudæo typis mandatum fuit ex archetypo in phylira
exarato, quod in Bibliotheca Regia asservatur. Hoc archetypum, quod septem fere longi-
tudinis pedes habet, cum interlineari lectione in æs incisum Regiis impentis, ut superius ^d

d cap. 12.

dixi, hic repræsentare visum est operæ pretium, ejusque cætypum in tria folia separata distinguere, ut intra hujus Supplementi volumen facilius componi possit.

His speciminibus succedet Appendix in tres distincta Partes. Prima veteres FORMULAS ANDEGAVENSES exhibebit, ex antiquissimo codice Weingartensis in Suevia monasterii TOMO IV. Analectorum à me editas: quas quidem hoc loco recudere visum est, utpote ad rem Diplomaticam illustrandam in primis opportunas. Harum antiquitatem probat tum veterrimus codex, ex quo eas descripsimus; exaratus, ut ex subscriptione colligitur, anno tertio Teuderici regis, cognomento Calensis: tum nomen Childeberti regis, in illis formulis non semel expressum, quod vel de Childeberto I. vel saltem de Childeberto III. intelligendum est, nam Childebertus II. nihil ditionis habuisse videtur apud Andecavos. Hæc collectio continet formulas LIX. in quibus *lex Romana, consuetudo pagi, & principalis seu regalis potestas* sæpe memorantur.

Secunda Pars Appendicis vetera quædam diplomata & instrumenta complectetur, in Supplementi decursu laudata, & ad ejus probationem utilia, vel necessaria.

Hæc succedit Pars tertia, continens chartas authenticas, quæ regis STUARTORUM stirpis legitimam originem, ab Hectore Boëtio, Buchanano, aliisque nonnullis temere laceffitam, manifeste demonstrant: ut fidem faciunt luculenta hæc de re testimonia viro clarissimorum, qui in frequenti apud nos confesso de istorum monumentorum auctoritate, inspectis archetypis, protulerunt. Hujus rei acta typis vulgata sunt Parisiis anno MDCXCV. cura & diligentia venerabilis viri Ludovici Innessæ, Parisiensis Scotorum Collegii gymnasiarchæ, Serenissimæ Britanniarum Reginae - matri ab elemosynis: quæ monumenta cum suis Observationibus ut in hanc Appendicem referrentur, Lectoribus haud ingratum fore duximus.

[Faint, mirrored handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is illegible due to fading and bleed-through.]

[Faint, mirrored handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is illegible due to fading and bleed-through.]

Supplement
[Faint, illegible handwritten text, possibly bleed-through from the reverse side of the page]

THE OWN

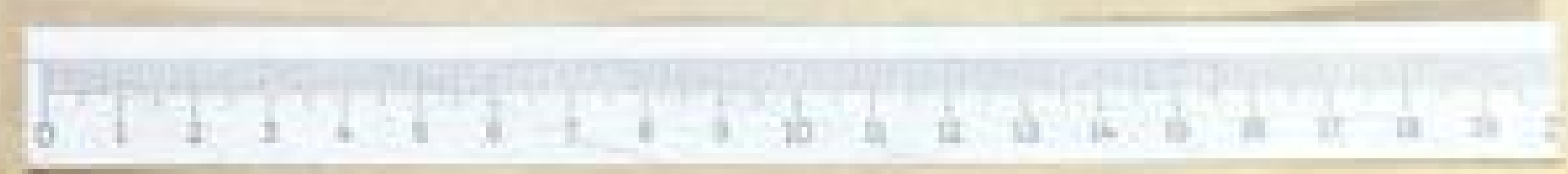

† **Charthar**

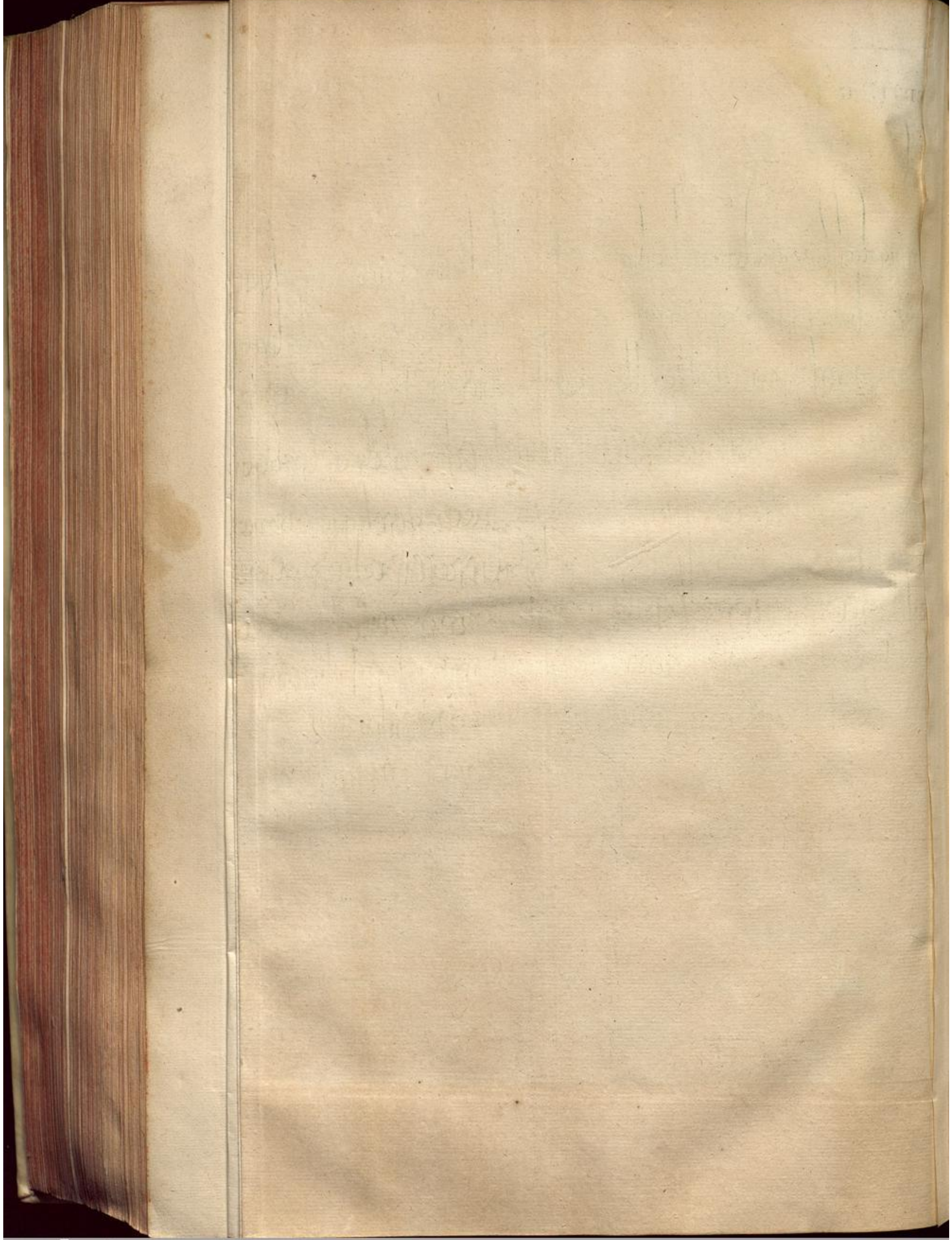
Quaerentes in quibusdam personis...
propter...
desiderant...
ad...
per...
b...
s...
p...
p...
t...

Hadriani Papae I.
vau glou...
Cup...
u...
L...

Maginarii Abbatis.
n...
& quod...
d...
c...

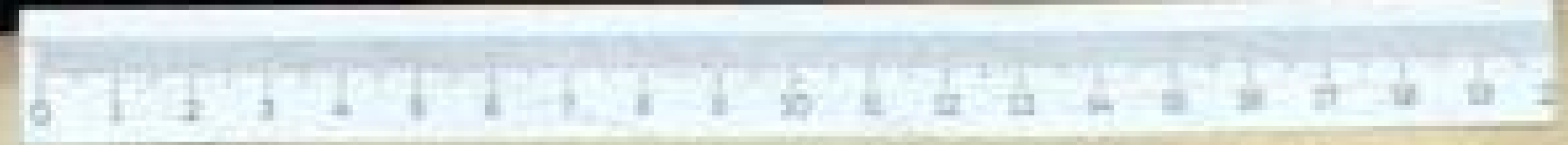
ΟΝ Π. ΑΥΤΟΤΑΧΕΙΟΥΤΟΟ
ΟΥ Ο ΤΙ ΕΡ ΤΩ ΤΑΞΙΔΙΩ ΤΟΥ ΤΩ

ΑΓΕΝΕΣΘΑΙ ΑΚΑΙ

ΝΟΥΤΟΥΤΙ ΠΡΟΣΤΑ
ΝΑΥΤΟΥ ΤΟΥ [ΦΙΛΑ] Ν Θ Ρ Ω Π Ο

ΑΓΑΠΗΤΗ ΗΜΕΡΑ ΣΕΙΧ

ΠΡΟΣΤΗΥΕΝ ΚΑΙ ΣΗΤΑ
ΕΦΑΠΛΩΘΗ ΜΙΝ ΧΑΙΕΣΗΤΑ

Supplon. Diplom. pag 71

ΘΕΟΥ ΤΩ
ΤΙ ΕΚΘΕΟ [Υ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ] [ΜΟΥ]

ΠΡΟΜΕΤΡΙΑΙ ΗΜΕΡΑ ΣΗΤΑ
[Π] Α Τ Ν Μ Ε Ν Ο Ν Μ Ο Ν Τ Ε Χ Ν Ο Ν

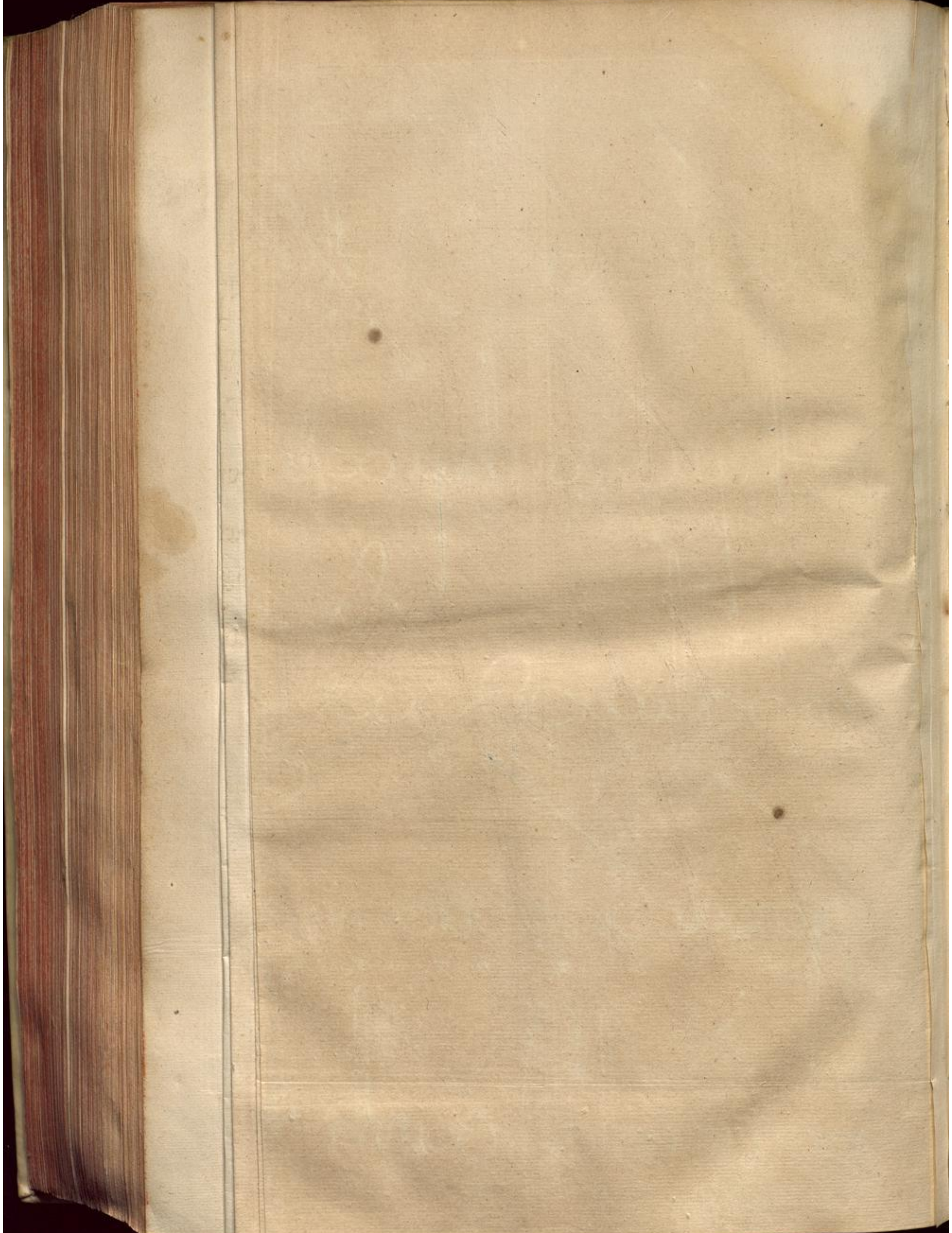
ΕΠΙΜΟΡΦΟΤΗΤΑ
[Τ] Ο Σ Χ Α Ι Ο Ψ Ε Ρ Ε Δ Ο Ξ Α [ΠΤΑΙ]

ΠΡΟΣΤΗΥΕΝ ΚΑΙ ΣΗΤΑ
Ε Π Α Τ Ε Ρ Α Τ Α Τ Ω Χ Ρ Ι Σ Τ Ι Α Ν Ω

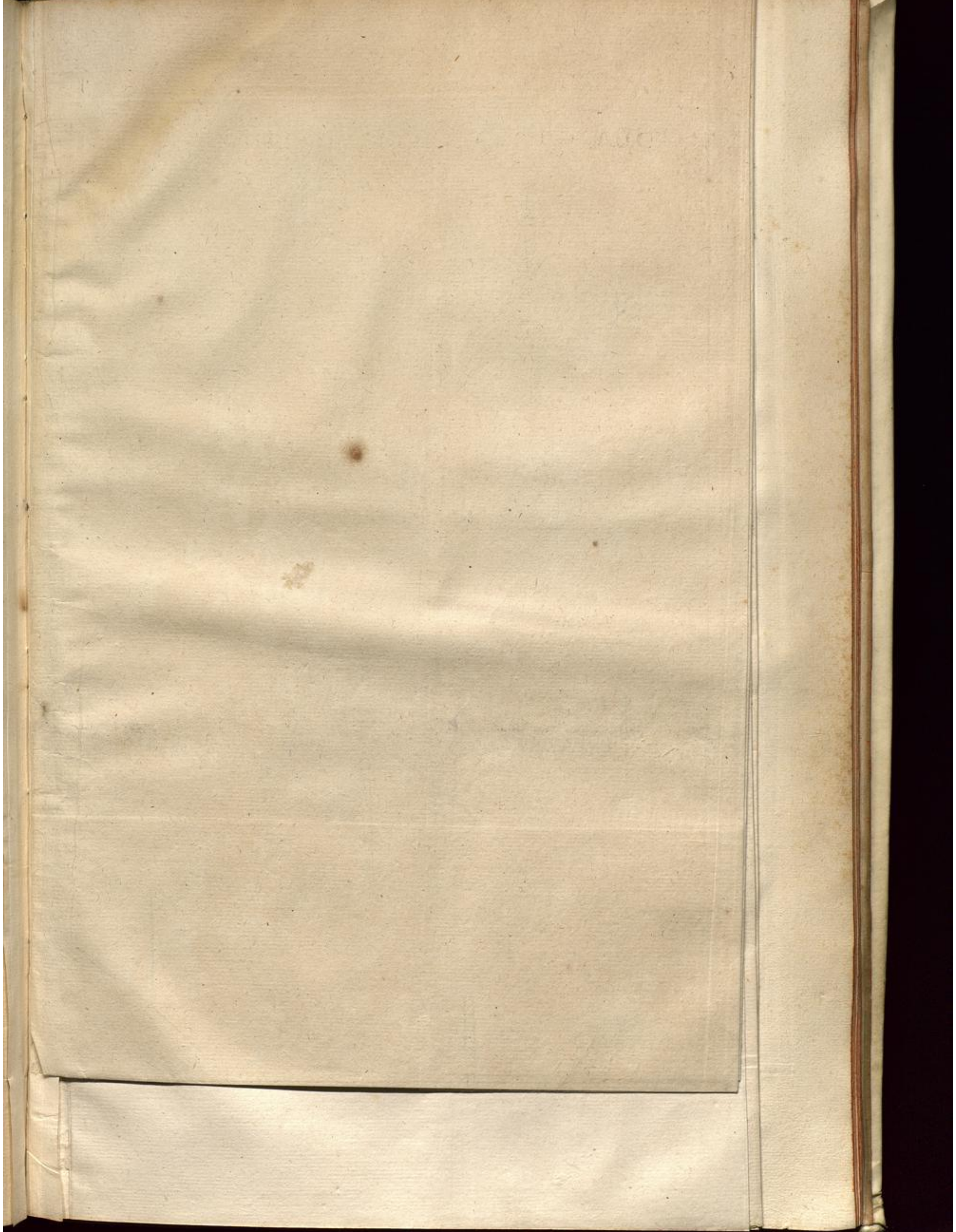
ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΚΑΙ
[Χ] Α Τ Α Π Α Σ Ι Σ Ρ Θ Α Ν Ν Κ Α Ι Ο Ι [ΕΧΘΟΙ]

φροντου και φιλοισουζουτ
φ λ ο ν τ α ι κ α ι φ ι λ ο ι σ ο υ ζ ο υ τ

του και ερηνη του
του ε ρ η ν η τ ο υ

καταμετρησαν και περιτε
ε σ τ ω κ ε τ η μ ω ν κ α ι π ε ρ ι τ ε

αρμοδιον σοφιστικαυτομ
α ρ μ ο δ ι ο ν σ ο ι ε σ τ ι ν κ α ι υ π ο μ

επιτασσοηλοδοθουτ
ε π ι τ α σ σ ο η λ ο δ ο θ ο υ τ

Supplem. Diplom. pag 72
πασχυμασσοηλοδοθουτ
π α σ χ υ μ α σ σ ο η λ ο δ ο θ ο υ τ

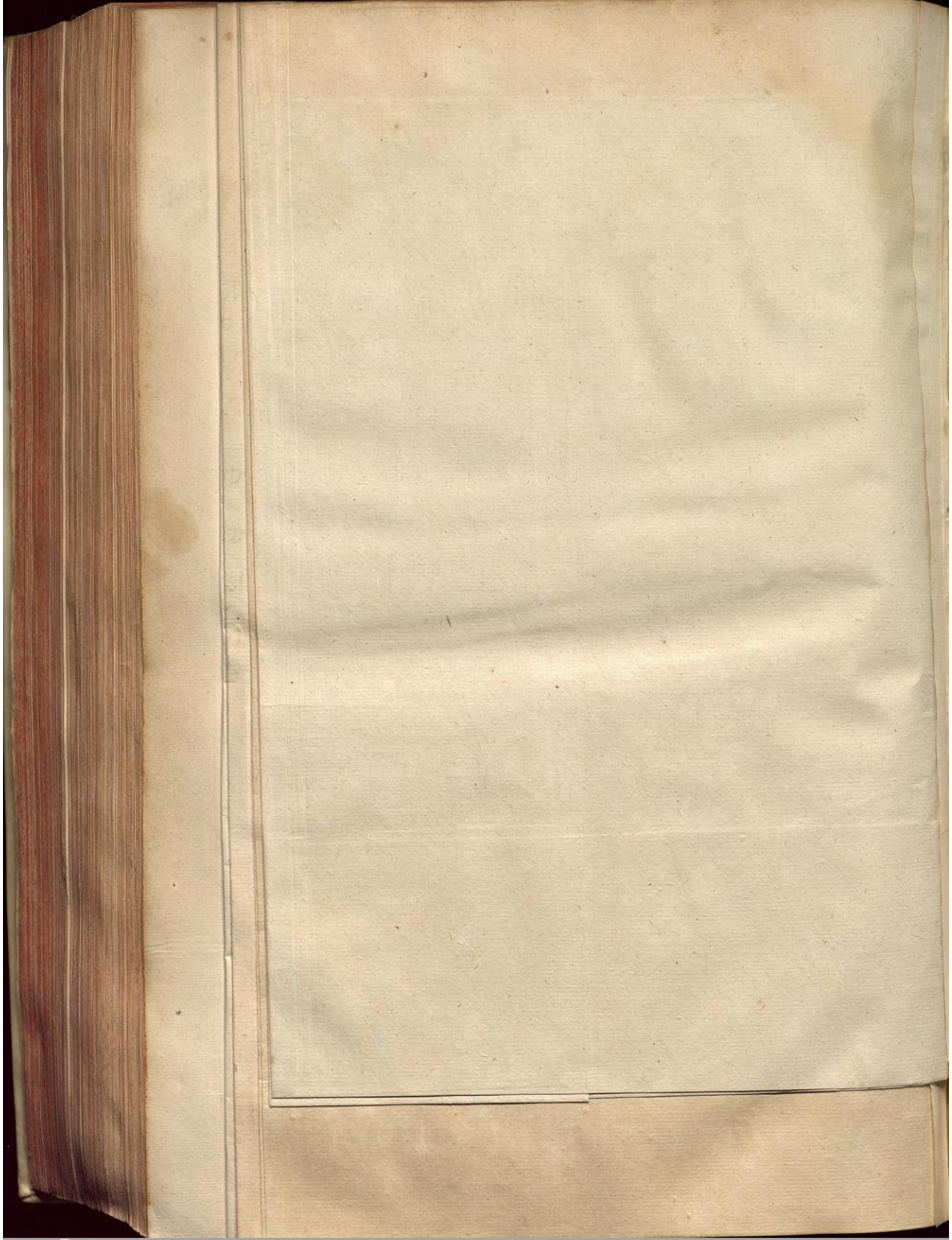
σαυτασσοηλοδοθουτ
σ α υ τ α σ σ ο η λ ο δ ο θ ο υ τ

επιτασσοηλοδοθουτ
ε π ι τ α σ σ ο η λ ο δ ο θ ο υ τ

Αμμοσ
Α μ μ ο σ

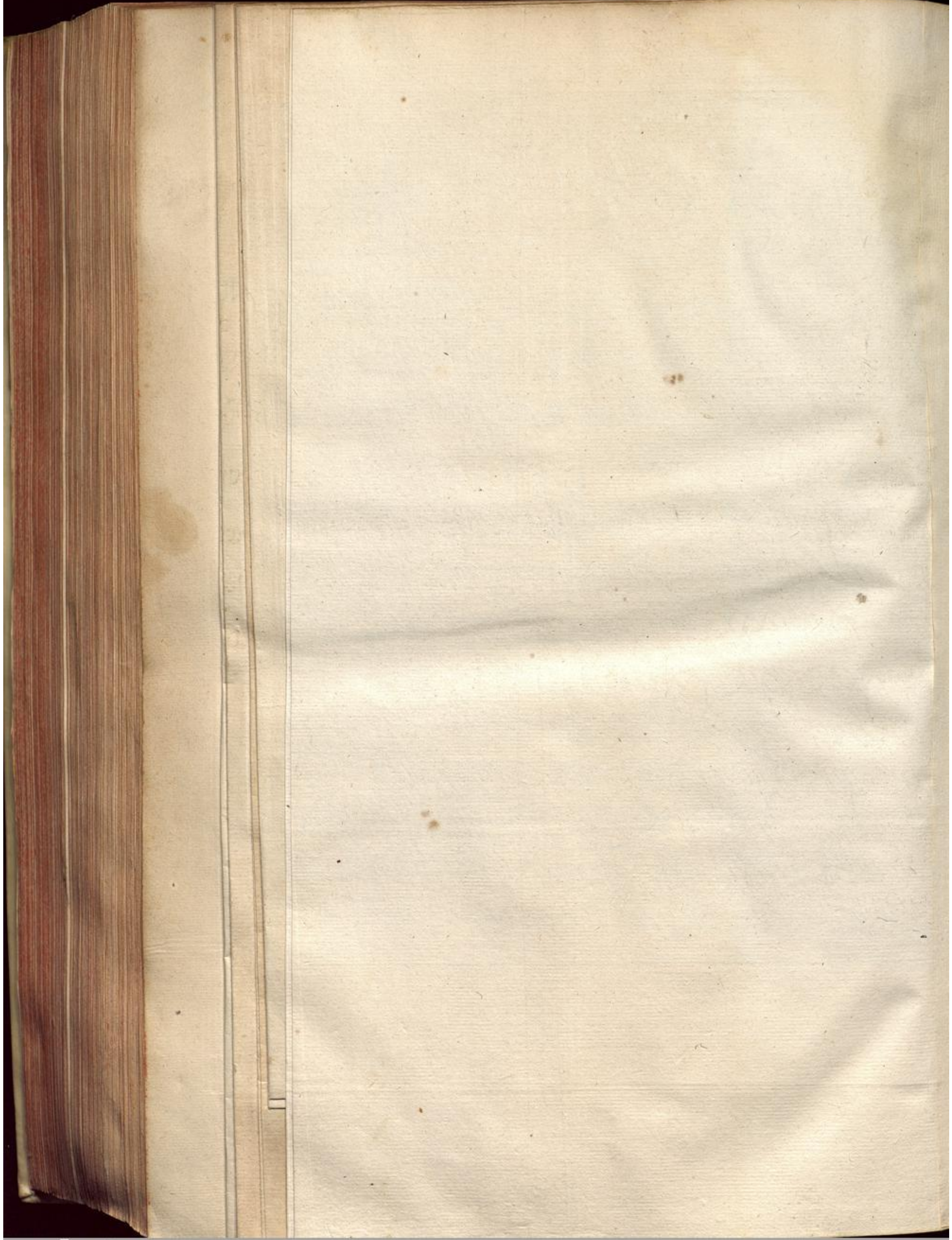

[Large Gothic script header]

[Main body of Gothic script text, dense and illegible]

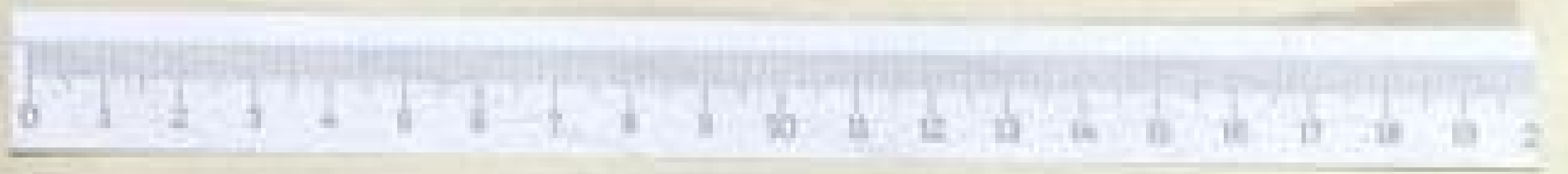

Handwritten text in a medieval script, likely Gothic or similar, covering both pages of the manuscript. The text is dense and appears to be a legal or administrative document. The script is written in dark ink on aged, slightly yellowed parchment. The left page contains approximately 15 lines of text, and the right page contains approximately 15 lines as well. The text is somewhat faded and difficult to decipher due to the cursive nature of the script and the age of the document. A ruler is visible at the bottom of the right page, indicating the scale of the manuscript.

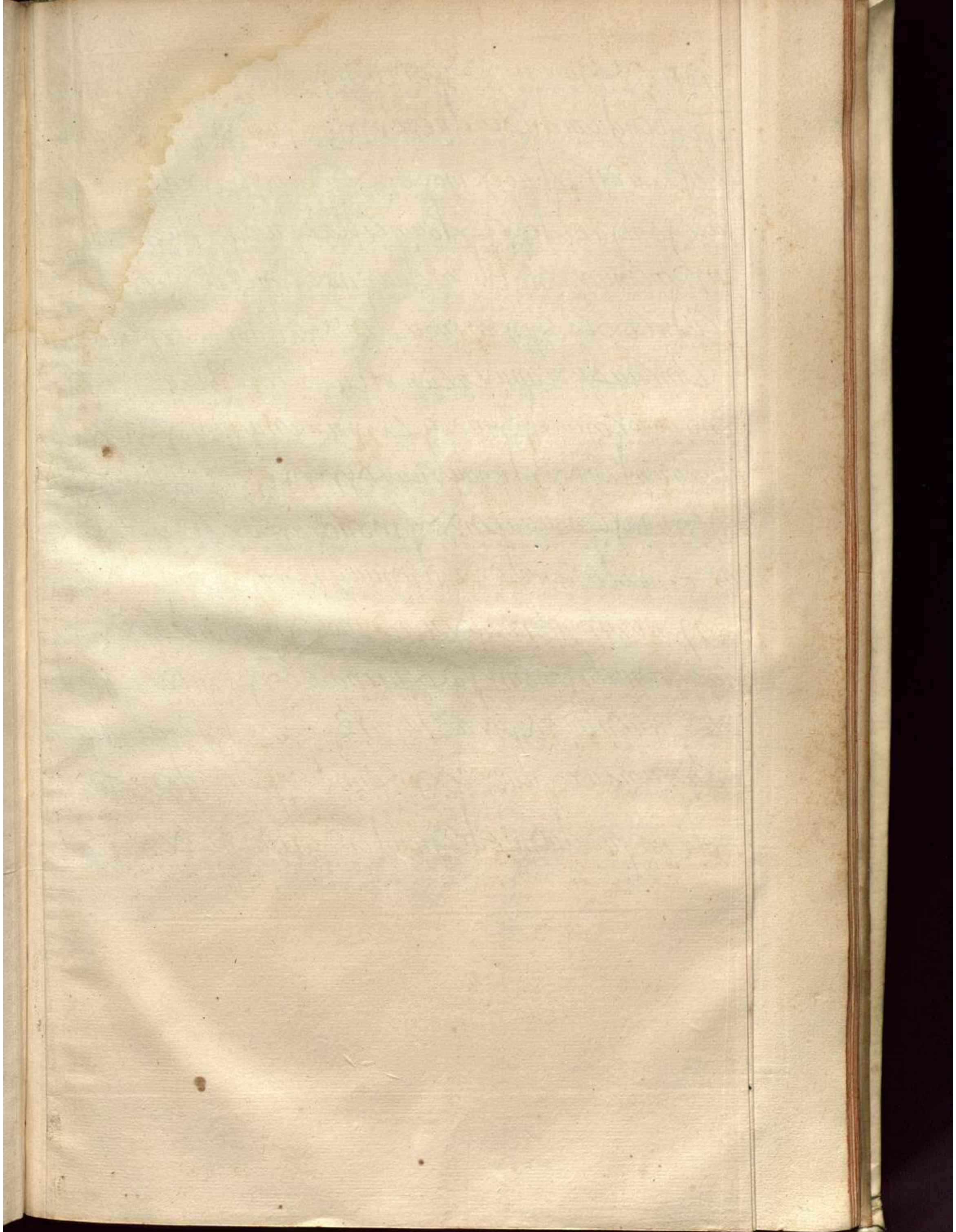

[Faint, illegible handwriting, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

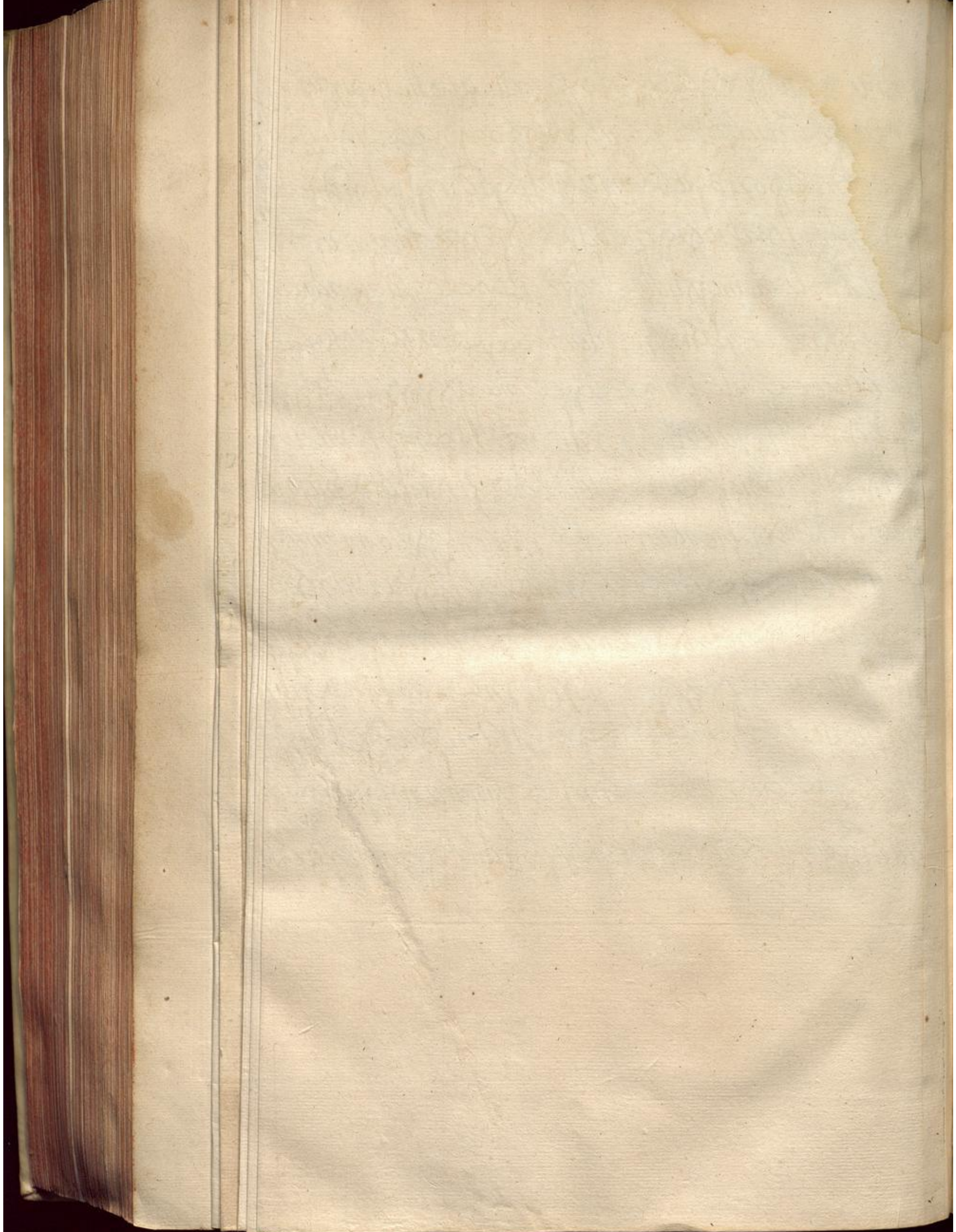

Handwritten text in a cursive script, likely a medieval manuscript. The text is dense and fills most of the page. It appears to be a Latin text, possibly a liturgical book or a historical document. The script is highly stylized and difficult to decipher without specialized knowledge. The text is written in dark ink on aged, slightly yellowed paper. There are some faint markings and bleed-through from the reverse side of the page.

[Faint, illegible handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

